

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів
(повна назва кафедри)

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський)
(рівень вищої освіти)

на тему Управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0720-уфпс-з
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
(код і назва спеціальності)

страхування»

Орехов О.А.

освітньої програми управління фінансами
(код і назва освітньої програми)

підприємницьких структур

спеціалізації _____

(код і назва спеціалізації)

(ініціали та прізвище)

Керівник доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, доцент, к.е.н.
Шапуров О.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент доцент кафедри інформаційної економіки,
підприємництва та фінансів, к.е.н.

Афонов Р.П.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та назва)

Освітня програма Управління фінансами підприємницьких структур
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., проф.
Метеленко Н.Г.

« ____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНЦІ

Орехову Олександрю Анатолійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності

керівник роботи Шануров О.О., к.е.н., доцент,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «30» червня 2021 року № 975-с;
від «04» жовтня 2021 року №1664-с

2. Строк подання студентом роботи Дата згідно графіку захисту

3. Вихідні дані до роботи Публічна фінансова звітність банку, що розглядається в роботі. Літературні джерела. Фахові періодичні видання

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

Теоретична частина. Управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності

Аналітична частина. Аналіз результатів діяльності комерційного банку

Проектна частина. Удосконалення управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Рис.1.1. Етапи формування механізму управління активами та пасивами комерційного банку в умовах фінансової стійкості. Рис.1.2. Вплив диверсифікації фінансових активів на ризик портфеля цінних паперів.

Рис.2.1. Організаційна структура комерційного банку. Таблиця 2.1. Найважливіші комітети ПАТ «ПУМБ».

Таблиця 2.2. Основні показники ПАТ «ПУМБ». Таблиця 2.3. Динаміка та структура кредитного портфеля ПАТ «ПУМБ».

Рис.2.2. Динаміка кредитного портфеля ПАТ «ПУМБ». Таблиця 2.4. Кредитний портфель ПАТ «ПУМБ» за видами економічної діяльності. Рис.2.3. Структура кредитування за видами економічної діяльності. Рис. 2.4. Складові пасивів балансу. Рис. 2.5. Критерії оцінки ресурсів комерційного банку. Рис.

2.6. Структура зобов'язань банку. Таблиця 2.5. Зобов'язання комерційного банку ПАТ «ПУМБ». Таблиця

2.7. Динаміка, склад та структура власного капіталу ПАТ «ПУМБ», тис.грн. Таблиця 2.8. Активність ПАТ

«ПУМБ» щодо залучення ресурсів. Таблиця 2.9. Структура коштів клієнтів.

Рис.2.8. Динаміка вартості коштів клієнтів. Рис.2.9. Структура коштів клієнтів. Таблиця 2.10. Розподіл коштів клієнтів за видами економічної діяльності. Рис.2.10. Структура розподілу коштів клієнтів за видами економічної діяльності. Таблиця 2.11. Кошти банків. Таблиця 2.12. Фінансові результати ПАТ «ПУМБ». Рис.2.11. Динаміка процентних доходів та витрат. Рис 2.12. Динаміка комісійних доходів та витрат ПАТ «ПУМБ». Таблиця 2.13. Структура процентних доходів та витрат ПАТ «ПУМБ». Рис. 2.13. Структура процентних доходів ПАТ «ПУМБ» за 2020р. Таблиця 2.14. Структура комісійних доходів та витрат ПАТ «ПУМБ». Рис. 2.14. Структура процентних витрат ПАТ «ПУМБ» за 2020р. Рис.2.15. Структура касових доходів ПАТ «ПУМБ» за 2020р. Таблиця 2.15. Відносні показники прибутковості ПАТ «ПУМБ». Рис.2.16. Динаміка відносних показників прибутковості ПАТ «ПУМБ». Таблиця 3.1. Порівняльна характеристика різних типів портфелів цінних паперів. Рис.3.1. Типова модель управління портфелем цінних паперів. Таблиця 3.2. Фінансові результати галузей народного господарства. Таблиця 3.3. Допоміжна таблиця для розрахунків ризику інвестування. Таблиця 3.4. Показники фінансового ризику (показники варіації) підприємств галузей економіки. Таблиця 3.5. Квантиль довірчого інтервалу для нормального розподілу. Рис. 3.3. Ланцюгові темпи зростання ставки «овернайт». Рис. 3.4. Натуральні логарифми співвідношень процентних ставок «овернайт» ($\ln(x_t / x_{t-1})$). Таблиця 3.6. Розрахунок волатильності ставок «овернайт». Рис.3.5. Процес перевкладання вкладу строком на три місяця протягом року. Таблиця 3.7. Грошові потоки, які породжує короткостроковий вклад, розміщений на один місяць, що перевкладається впродовж одного року з приєднанням сплачених банком відсотків. Таблиця 3.8. Грошові потоки, як породжує довгостроковий вклад, розміщений на один рік зі сплатою відсотків у кінці строку. Рис.3.6. Відсоткові ставки. Рис.3.7. Компенсація впливу коштів. Таблиця 3.9. Результати розрахунків відсоткових ставок та рівнів ризику перевкладення за умови: $M=12$, $r(12) = 20\%$. $P=0.5\%$. Таблиця 3.10. Складові відсоткової ставки за депозитом.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Шапуров О.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів		
2	Шапуров О.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів		
3	Шапуров О.О., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів		

7. Дата видачі завдання

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Дослідження теоретичних основ фінансової стійкості комерційного банку в умовах ризикової діяльності		
2	Огляд літературних джерел з фінансової стійкості комерційного банку		
3	Збір даних та дослідження звітної документації комерційного банку		
4	Аналіз результатів діяльності комерційного банку		
5	Розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності		

Студент

(підпис)

Орехов О.А.

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

(підпис)

Шапуров О.О.

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Орехов О.А. Управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності

Кваліфікаційна випускна робота на здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 072 - Фінанси, банківська справа та страхування, науковий керівник О.О.Шапуров. Інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ, кафедра інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, 2021.

Сформовано теоретичні аспекти управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності. Проаналізовано результатів діяльності комерційного банку. Удосконалено управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності.

Ключові слова: ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ, РИЗИК, ПРИБУТОК, ВІДСОТКОВА СТАВКА, ВОЛАТИЛЬНІСТЬ

ABSTRACT

Orekhov O.A. Management of financial stability of the commercial bank in conditions of risky activity.

Qualifying final work obtaining a master's degree in higher education by specialty 072 - Finance, banking and insurance, scientific supervisor. O.O.Shapurov. Engineering Educational and Scientific Institute ZNU, Department of Information Economics, Entrepreneurship and Finance. 2021.

The qualifying final work has outlined and described management of financial stability of a commercial bank in terms of risky activities. Financial results of commercial bank are analyzed. Improve the financial stability management of a commercial bank in the context of risky activities was proposed.

Keywords: FINANCIAL STABILITY, RISK, PROFIT, INTEREST RATE, VOLATILITY

АННОТАЦИЯ

Орехов А.А. Управление финансовой устойчивостью коммерческого банка в условиях риска

Квалификационная выпускная работа на соискание степени высшего образования магистра по специальности 072 - Финансы, банковское дело и страхование, научный руководитель А.А. Шапуров. Инженерный учебно-научный институт ЗНУ, кафедра информационной экономики, предпринимательства и финансов, 2021

Сформированы теоретические аспекты управления финансовой устойчивостью коммерческого банка в условиях рискованной деятельности. Проанализированы результаты деятельности коммерческого банка. Усовершенствовано управление финансовой устойчивостью коммерческого банка в условиях рискованной деятельности.

Ключевые слова: ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ, РИСК, ПРИБЫЛЬ, ПРОЦЕНТНАЯ СТАВКА, ВОЛАТИЛЬНОСТЬ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ РИЗИКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	10
1.1. Управління активами та пасивами банківських установ в умовах фінансової стійкості.....	10
1.2. Диверсифікація фінансових активів і зниження ризиків у портфельному менеджменті.....	16
1.3. Удосконалення механізму формування депозитної політики в банках України.....	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....	34
2.1. Фінансові та організаційні аспекти діяльності комерційного банку.....	34
2.2. Аналіз фінансової стійкості на основі кредитної активності ПАТ «ПУМБ».....	39
2.3. Формування депозитних операцій ПАТ «ПУМБ» як джерела фінансової стійкості.....	44
2.4. Аналіз фінансових результатів ПАТ «ПУМБ».....	57
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ РИЗИКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	74
3.1. Управління портфелем цінних паперів на основі оцінки фінансового ризику.....	84
3.2. Використання var – методології для оцінки ризику ліквідності банків.....	94
3.3. Ціноутворення роздрібних вкладів з урахуванням ризику перевкладання.....	105
ВИСНОВКИ.....	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	119

ВСТУП

Актуальність розгляду фінансової стійкості комерційного банку проявляється насамперед у тому, що на сьогоднішній день, в умовах, що склалися в Україні, однією з основних задач комерційних банків залишається їх «виживання», забезпечення власної конкурентоздатності та стійкості, в умовах постійних змін в економіці, політиці та соціальній сфері. Адже лише фінансово стійкий банк зможе продовжувати свою діяльність навіть при виникненні непередбачуваних подій чи ризиків (що в нашій країні є звичним явищем).

Дослідженню питань щодо аналізу, оцінки та шляхів забезпечення фінансової стійкості банків значну увагу приділяли такі зарубіжні науковці, як П. Роуз, Дж. Сінкі, Ю. С. Масленченков та інші, а також вітчизняні вчені, а саме В. В. Вітлінський, О. Д. Заруба, Н. М. Шелудько, В. П. Пантелєєв, С. П. Халява та інші. Дана категорія є важливою складовою діяльності комерційного банку, адже від її достатності залежить майбутній фінансовий стан банківської установи, довіра до неї з боку третіх осіб, які є як споживачами її послуг, так і кредиторами.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичне узагальнення управління фінансовою стійкістю комерційного банку та розробка рекомендацій щодо діяльності в умовах ризику.

Для досягнення мети вирішені наступні завдання:

- розкрити теоретичні основи фінансової стійкості комерційного банку;
- проаналізовано фінансову стійкість на основі кредитної активності;
- розкрито депозитні операції ПАТ «ПУМБ» як джерело фінансової стійкості.

- сформовано пропозиції з удосконалення управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризику

Об'єктом дослідження є фінансова стійкість комерційного банку

Предметом дослідження є теоретичні положення, методологія та практичні рекомендації з удосконалення управління фінансовою стійкістю комерційного банку.

Методи дослідження. Загальнонаукові методи: індукція, дедукція, аналіз, синтез, теоретичне моделювання, абстрагування; спеціальні методи: горизонтальний та вертикальний аналіз, коефіцієнтний аналіз.

Матеріалами для дослідження стали: спеціальна література з проблем теорії та практики управління фінансовою стійкістю комерційного банку, нормативні документи, статистичні дані.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

- науково – практичний підхід до управління фінансовою стійкістю комерційного банку, який на відміну від існуючих включає сучасний інструментарій фінансового розвитку та забезпечення покращення стану активних операцій (депозитний та операцій з цінними паперами) в умовах ризику.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені в ході дослідження науково – практичні рекомендації можуть бути використані в діяльності АТ "ПУМБ" та в інших комерційних банках, що дозволить удосконалити та підвищити ефективність управління фінансово-господарською діяльністю.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були представлені в доповіді на Всеукраїнській науково – практичній конференції «Теоретичні та практичні засади розвитку економіки, обліку, фінансів, менеджменту та права».

Публікації. Основні положення роботи опубліковано в матеріалах всеукраїнської науково-практичної конференції.

Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні документи, навчально – методична література, наукові публікації в періодичних виданнях з питань управління фінансовою стійкістю комерційного банку в умовах ризикової діяльності.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладений на __ сторінках. Робота містить __ таблиць, __ рисунків та __ додатків. Список використаних джерел налічує __ найменувань.

РОЗДІЛ 1

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ РИЗИКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Управління активами та пасивами банківських установ в умовах фінансової стійкості

В сучасних умовах глобалізації та інтеграції фінансових ринків в єдину глобальну систему багаторазово підсилюється дія ризиків, які негативно впливають на стан світового фінансового ринку капіталу. Зазначимо, що на сучасному етапі основним чинником розвитку економіки в цілому та банківського сектору, зокрема є вплив світової фінансової кризи, яка розпочалась в першій половині 2007 року та була спричинена іпотечною кризою фінансового сектору США. Це стало основною причиною гальмування розвитку банківської системи України, що супроводжувалось недостатнім рівнем капіталізації банків, незбалансованою ліквідністю та підвищеним рівнем банківських ризиків. Тому, необхідно відзначити, що в сучасних умовах розвитку банківської системи України одним із основних завдань та напрямків є забезпечення стабільного функціонування та розвитку фінансового сектору економіки в цілому. Основним та фундаментальним інструментом, який забезпечує своєчасне вирішення банківських проблем в тому числі й кризових виступає процес управління активами та пасивами банківських установ [1, с.132].

Значний ступінь невизначеності на вітчизняному фінансовому ринку вимагає від банківських установ впровадження новітніх методів, інструментів та технологій управління фінансовими ресурсами, використання яких дозволить швидко реагувати на зміни оточуючого середовища. Вирішенню вище зазначених проблем, на нашу думку, сприяє формування сучасного механізму управління активами та пасивами банківських установ [2].

Отже, для визначення сутності та змісту механізму управління активами та пасивами банківських установ, вважаємо за необхідне дослідити сутність поняття «економічний механізм». Таким чином, економічний механізм – сукупність організаційних структур і конкретних форм та методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються економічні закони, що діють в конкурентних умовах, процес відтворення.

Слід відзначити, що механізм управління активами та пасивами банків – це складний, розгалужений, фінансовий механізм, який включає в себе управління фінансовими потоками банку та здійснюється через узгодження управлінських рішень й досягнення оптимальних пропорцій між видами та обсягами активних та пасивних операцій із метою оптимізації співвідношення між прибутковістю, а також рівнем банківських ризиків, які виникають в процесі управління. Управління активами та пасивами банківських установ є основою належного, зваженого та продуманого планування діяльності банку та фінансового менеджменту, яке передбачає контроль за станом ліквідності та його чутливості до змін відсоткової ставки. Як правило, кожен банк повинен розробляти методи та інструменти управління активами та пасивами, запровадження яких давало б можливість зводити до мінімуму банківські ризики [3].

Тому, ефективне функціонування механізму управління активами та пасивами банківських установ, через узгодження управлінських рішень та правильного вибору методів та інструментів управління сприятиме підвищенню рівня прибутковості, надійності та фінансової стійкості. Побудова механізму управління активами та пасивами банку створює необхідні передумови для того, щоб керівництво різних рівнів управління чітко уявляли майбутнє своєї банківської установи та розвивали її стратегічні можливості [4].

У загальному вигляді за структурою механізм управління активами та пасивами банківських установ може бути поданий як ряд етапів, що у своїй сукупності утворюють комплексну систему функціональних зв'язків між об'єктами, суб'єктами та іншими складовими процесу управління і може

використовуватись для досягнення широкого спектра стратегічних цілей банківських установ, який представлений на рис. 1.1.

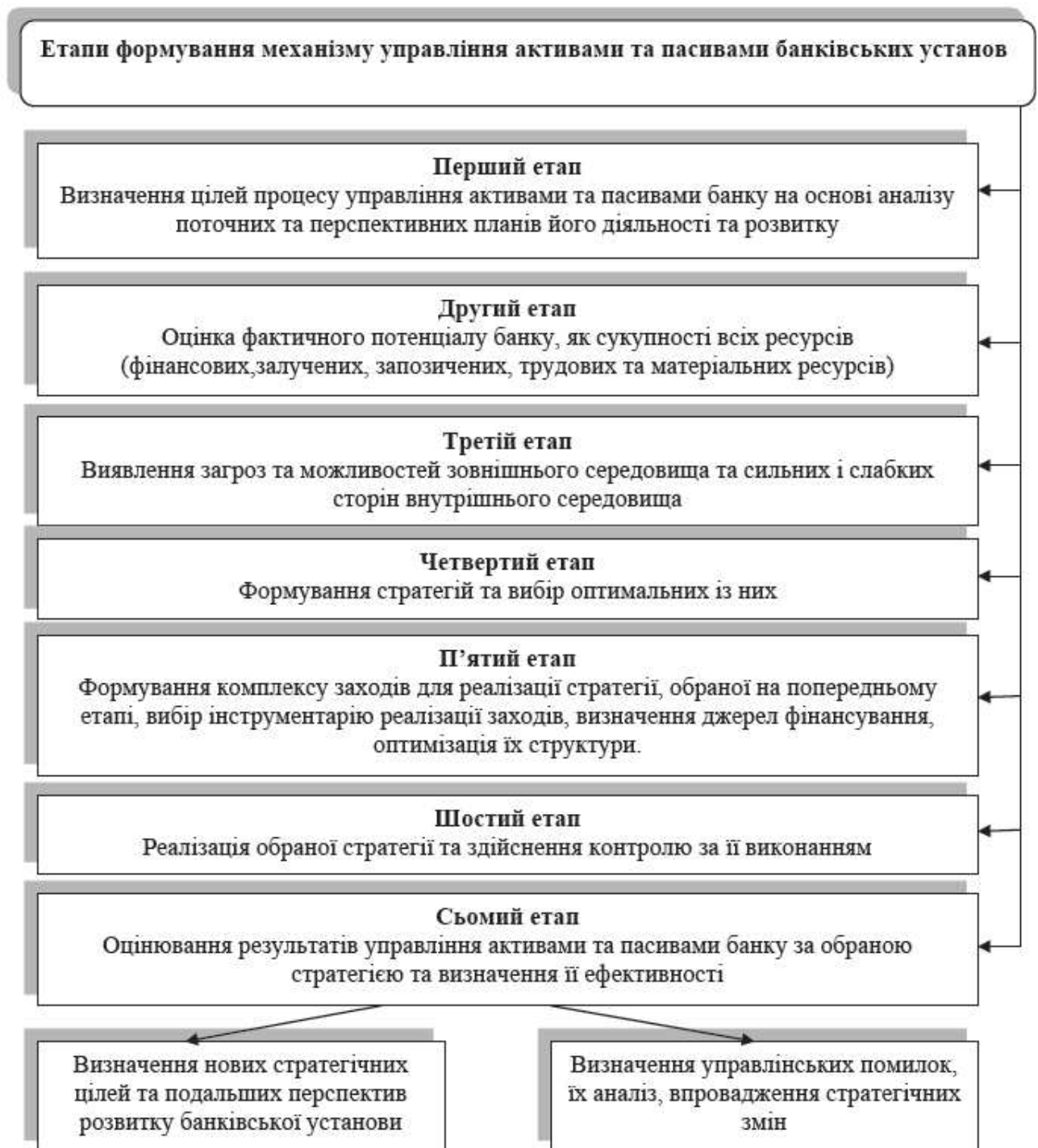

Рис.1.1. Етапи формування механізму управління активами та пасивами комерційного банку в умовах фінансової стійкості

Впровадження побудованого за такою схемою механізму управління активами пасивами банку в кінцевому підсумку приведе до забезпечення

стабільності, надійності та економічного розвитку як на рівні окремого банку, так і на рівні всієї банківської системи. При управлінні активами та пасивами банківських установ ставляться певні завдання, шляхи розвитку банку та дії щодо їх реалізації [6].

Головною метою будь-якої організації в тому числі і банку – являється максимізація прибутку, величина якого залежить від структури активів та пасивів та рівня ефективності. Оскільки, крім головної мети банку при управлінні активами та пасивами виникають конкретні завдання, на вирішення яких і спрямований процес управління. До основних завдань процесу управління активами та пасивами банків, слід віднести наступні:

- забезпечення належного рівня ліквідності;
- прогнозування та управління банківськими ризиками;
- контроль та дотримання обов'язкових економічних нормативів;
- дотримання оптимальної ресурсної бази та мінімізація витрат з її формування;
- розробка короткострокового прогнозу за оцінкою ефективності джерел і напрямків використання фінансових ресурсів;
- забезпечення фінансової стійкості, надійності та прибуткової фінансової діяльності [7].

Необхідно відзначити, що управління активами та пасивами банківських установ здійснюється у нерозривній єдності, в межах якого банки планують і реалізують свої доходи та контролюють притаманні їм фінансовій діяльності ризики для досягнення поставленої мети. Звідси доречно розглянути основну мету процесу управління активами та пасивами банківських установ.

Метою процесу управління активами та пасивами банківських установ виступає: дотримання оптимальних пропорцій між видами й обсягами активних та пасивних операцій банку, а також оптимізація співвідношення між прибутковістю та рівнем банківських ризиків.

Управління активами та пасивами банківських установ та його результати повинні відповідати певним принципам, що накладають відбиток на саме

управління банком і повинні обов'язково виконуватись на кожному етапі. В теорії банківського менеджменту під принципом управління розуміють певні правила, норми в галузі управлінської діяльності, відповідно до яких створюються, функціонують та розвиваються системи менеджменту організації банківських установ [8].

Провівши критичний аналіз наукових праць, слід відзначити, що в економічній літературі не існує єдиної класифікації принципів управління активами та пасивами банків. Тому, для більш детального дослідження та визначення основних принципів управління активами та пасивами банківських установ, вважаємо за необхідне запропонувати наступну класифікацію основних принципів управління активами та пасивами банку, яку розділимо на дві основні групи:

1. Загальнонаукові принципи управління активами та пасивами банківських установ:

– процес управління активами та пасивами банківських установ повинен базуватись на державному підході при оцінюванні економічних процесів та результатів діяльності;

– науковий характер управління, тобто врахування вимог економічних законів розвитку та новітніх методів економічних досліджень;

– об'єктивність та конкретність управління активами та пасивами банківських установ [9].

Воно має будуватися на достовірній, перевіреній інформації, що відображає об'єктивну дійсність, а висновки мають бути обґрунтовані аналітичними розрахунками. З цією вимогою витікає необхідність постійного вдосконалення процесу збору та обробки інформації з метою підвищення точності і достовірності розрахунків;

– процес управління активами та пасивами банків повинен базуватись на демократизмі. Передбачає участь в процесі управління широкого кола співробітників банку, що забезпечує більш повне виявлення провідного досвіду та використання ресурсного потенціалу банку;

2. Базові принципи, які необхідні для здійснення управління активами та пасивами банківських установ:

- комплексність управління, що вимагає охоплення всіх ланок і сторін діяльності, всебічного вивчення причинних залежностей в діяльності банку;

- забезпечення системного підходу, коли кожний об'єкт розглядається як складна розгалужена динамічна система, яка включає ряд елементів, певним чином пов'язаних між собою і зовнішнім оточенням. Вивчення кожного об'єкта повинно здійснюватися з урахуванням усіх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, взаємозалежності та взаємної підпорядкованості його окремих елементів;

- ефективність управління, тобто витрати на утримання управлінського персоналу мають давати багатократний ефект;

- управління покликане бути дієвим, активно впливати на процес діяльності банку та його результати, своєчасно виявляючи недоліки, прорахунки, помилки в роботі;

- адаптивність управління активами та пасивами банку, що означає вміння своєчасно, швидко й ефективно адаптуватись до змін, що відбуваються на світовому фінансовому ринку [10].

Процес управління фінансовими ресурсами являється одним із головних та пріоритетних напрямків, оскільки ефективність та правильність прийнятих рішень в процесі управління активами та пасивами банківських установ є важливим чинником успішної фінансової діяльності банку

Із проведеного дослідження економічної сутності поняття процесу управління активами та пасивами банківських установ слід відзначити, що управління активами та пасивами банків – це складна система принципів, підходів, методів та інструментів розробки та реалізації управлінських рішень, які пов'язані із процесами формування й використання фінансових ресурсів банку для досягнення поставлених цілей [11].

Розглянувши вище зазначене, необхідно констатувати наступне, що в сучасних умовах розвитку банківського сектору досить актуальною проблемою являється відсутність та необхідність у формуванні та побудові сучасного

механізму управління активами та пасивами банківських установ, який забезпечить належний рівень ефективності, фінансову стійкість, стабільність, ліквідність та максимізацію фінансового результату.

1.2. Диверсифікація фінансових активів і зниження ризиків у портфельному менеджменті

Під управлінням портфелем цінних паперів розуміють мистецтво формувати і розпоряджатися сукупністю різних цінних паперів так, щоб вони зберігали свою вартість і приносили відчутний дохід, незалежний від специфічного ризику. Йдеться про створення і застосування до сукупності цінних паперів певних підходів, методів і технологій, які дозволяють насамперед зберегти інвестований капітал, досягти максимального доходу і прийняттого рівня ризику, ліквідності та забезпечити необхідну інвестиційну спрямованість портфеля. Отже, процес управління портфелем цінних паперів направлений на досягнення його очікуваної якості відповідно до інвестиційних намірів інвестора. А це обумовлює необхідність адаптації і коригування складу портфеля з урахуванням дії різних ринкових та позаринкових чинників [12].

Мета створення портфеля цінних паперів і модель управління ним залежать від типу інвестора. Частина інвесторів прагне високих доходів – дивідендів і процентів, інші – збільшення капіталу, решта – невисоких, але гарантованих доходів за мінімального ризику. Портфель цінних паперів, який повністю відповідає меті його формування (інвестиційній стратегії) або реструктуризації (коригуванню), як за типом, так і за складом, називається збалансованим портфелем.

Портфель цінних паперів – це сукупність фінансових інструментів, які продаються і купуються на фондовому ринку, а отже, постає питання про розподіл витрат на його формування і реструктуризацію.

Ризикованість фінансових інструментів ринку цінних паперів висуває вимоги до портфельного менеджера щодо якості управління портфелем як

сукупності цінних паперів. Це питання особливо важливе за умови, якщо дохідність цінних паперів дуже мінлива. Сигналом до зміни сформованого портфеля слугують як загальні ринкові зміни, так і падіння дохідності портфеля нижче прийнятної («бар'єрної»). Саме падіння дохідності є тим індикатором, що спонукає інвестора переглядати й реструктуризувати портфель [13].

Управління під час формування й реструктуризації (коригування) портфеля цінних паперів передбачає застосування певних підходів і методів, які забезпечують збереження інвестованих коштів, досягнення максимального рівня дохідності та передбачувану інвестиційну спрямованість портфеля. Далі виникає проблема відповідності між дохідністю й ризиком, яку необхідно оперативно розв'язувати для постійного вдосконалення структури сформованого портфеля. Тому особливої уваги потребує вирішення питання оптимізації складу портфеля, його урізноманітнення (диверсифікації).

Диверсифікація вкладень – засадовий принцип портфельного інвестування. Суть цього принципу яскраво проявляється у старинному англійському прислів'ї «do not put all eggs one basket» (не клади усі яйця в один кошик). Для портфельних менеджерів це означає – не треба інвестувати весь капітал в один вид цінного паперу, яким би вигідним це вкладення не виглядало. Тільки урізноманітнення вкладень допоможе уникнути виникнення загроз великих збитків у разі прийняття помилкових інвестиційних рішень [14].

Коли портфельний інвестор здійснює велику кількість операцій, кожна з яких зв'язана як з істотним ризиком, так і з одержанням (у випадку удачі) значного доходу, сукупний ризик таких операцій може виявитися набагато нижчим ризику кожної окремої операції за умови, якщо вони добре диверсифіковані. У такому випадку інвестору, можливо, і немає необхідності хеджувати кожну окрему операцію, знижуючи тим самим їхню сукупну ефективність [15].

Диверсифікація портфеля цінних паперів означає розподіл фінансових активів за їх видами, емітентами, строками погашення, регіонами і галузями, забезпечення рівноваги між «захисними» і «агресивними» цінними паперами,

залучення до портфеля цінних паперів інвестиційних компаній з широко диверсифікованим власним портфелем та корпорацій з високим ступенем диверсифікації виробничої діяльності. Розмістивши інвестиції в різних фінансових інструментах, інвестор захищає портфель від нестійкості ринку чи галузі. Ефективними напрямками диверсифікації для нівелювання негативних циклічних коливань в економіці є «прив'язування» купівлі цінних паперів певних емітентів до різних фаз циклу фондового ринку, а також забезпечення прийнятної рівноваги між безпечними і ризикованими фінансовими активами.

З такою метою до портфеля цінних паперів залучають високонадійні інструменти, на дохідність яких не впливає економічний спад, і циклічні акції, здатні забезпечити спекулятивну дохідність у період підйому економіки. В такому разі диверсифікація здатна позбавити портфель цінних паперів від негативного впливу послаблення ринкових позицій окремих корпорацій, проявів негативних галузевих тенденцій, наслідків деяких циклічних (сезонних) коливань тощо [16].

Прояв диверсифікації – роздроблення (розпорошення) ризику полягає у тому, що при фіксованому доході ризик портфеля істотно знижується чи зводиться до статистично незначної величини. Це принцип роботи всіх організацій, що надають послуги своїм клієнтам. Таким способом банки зменшують кредитний ризик, а у казино – ризик можливості виграшу надто великої суми.

Ефект від диверсифікації фінансових активів тим вищий, чим нижче стандартне відхилення дохідності диверсифікованого портфеля за стандартне відхилення дохідності пакетів окремих активів. Статистичний аналіз взаємозв'язку допомагає раціонально розподілити авансовані кошти, завдяки такому аналізу визначається, наскільки мінливість дохідності фінансових активів рухається в одному напрямку, і за несприятливих умов вони спроможні одночасно принести збитки.

Фінансові інвестиції відрізняються за рівнем дохідності і ризику, а їх поєднання у портфелі усереднює ці характеристики. Ризик, що асоціюється з

якимось конкретним активом, у складі портфеля не може розглядатися ізольовано. Кожна додаткова інвестиція повинна аналізуватися з позиції її впливу на зміну дохідності та ризику інвестиційного портфеля загалом. Зменшити загальний ризик портфеля цінних паперів можна у два способи. Перший – інтуїтивно інвестувати авансовані кошти в різноманітні цінні папери, другий – залучати фінансові активи, дохідність яких має іншу амплітуду коливань, ніж у тих, що складають портфель [17, с.48].

Вибір цінних паперів з іншою амплітудою коливань, ніж у тих, що вже є в портфелі, здійснюють на підставі критерію коваріації, яка є мірою взаємозв'язку двох випадкових величин і обчислюється як математичне очікування добутку відхилень випадкових величин від їхніх середніх значень. Коваріація уможлиблює зіставлення напрямів змін двох змінних (у нашому випадку – дохідності активів у портфелі). Коваріація двох незалежних випадкових величин завжди дорівнює 0.

Проте дорівнення коваріації 0 не завжди засвідчує незалежність випадкових величин. Відносною мірою щільності зв'язку двох випадкових величин, яку найчастіше застосовують на практиці, є коефіцієнт кореляції. Коефіцієнт кореляції визначає межі, в яких дохідність змінюється в одному напрямі. Необхідно, щоб зниження дохідності деякого фінансового активу в портфелі «компенсувалось» зростанням дохідності іншого активу.

Зазначимо, що диверсифікація, як метод управління портфелем цінних паперів, суто відрізняється від так званої «галузевої селекції» портфеля, яка передбачає часту, нерідко майже повну заміну активів однієї галузі активами іншої, здатними за сприятливих умов у короткий термін забезпечити високу дохідність. Але керований у такий спосіб надто мінливий портфель цінних паперів набуває підвищеної ризикованості, до того ж вимагає додаткових витрат на постійний ринковий моніторинг і трансфери [18].

Чинники, що впливають на ризикованість портфеля цінних паперів поділяють на дві узагальнені групи. Першу групу складають так звані системні (загальноринкові) чинники, які впливають на стан економіки в цілому, а отже і

на дохідність усіх без винятку фінансових активів. До них відносять нестабільну політичну ситуацію, спад виробництва, інфляцію, падіння цін на енергоносії тощо. Ці чинники формують ринковий (системний, систематичний) β -ризик.

Друга група – це індивідуальні чинники, які, впливаючи на дохідність кожного окремого виду цінних паперів, формують залишковий (індивідуальний, специфічний) диверсифікований ризик.

Визнаною мірою системного ризику є β -коефіцієнт, який показує мінливість дохідності акції стосовно дохідності ринку загалом (дохідності середньоринкового портфелю). Це показник несталості дохідності акцій відносно дохідності ринку (β – ризику). Показник β є уособленням усіх ризиків, що формують системну складову, хоча в реальному житті на окремі фінансові активи різною мірою впливають різні макроекономічні й суто ринкові чинники.

Величина β – це тангенс кута нахилу «характеристичної лінії» статистичної прямолінійної залежності між надлишковою дохідністю цінного паперу й надлишковою дохідністю ринкового портфеля. Ця модель ґрунтується на багаторічних спостереженнях і з'ясуванні того факту, що ставки доходу більшості акцій переважно залежать від дії узагальнюючого чинника, який називають чинником ринку (біржі). Адже на більшості бірж зі зростанням (падінням) цін акцій пропорційно зростають (падають) ринкові індекси [19].

Ці спостереження дали підстави для гіпотези, згідно з якою ставки доходу акцій щільно корельовані стосовно ринкової дохідності біржового індексу. Якщо β дорівнює 1,0, це означає, що фінансовому активу притаманний середньоринковий рівень ризику. Чим ризикованіший цінний папір, тим вище β , яка показує, на скільки відсотків приблизно зросте (чи зменшиться) дохідність акції, коли дохідність ринку зросте (чи зменшиться) на 1%. Значення β практики дуже часто визначають спрощено, як тангенс кута нахилу прямолінійної залежності між дохідністю окремих акцій і загальноринковими рівнями дохідності.

Якщо β акції дорівнює 0, її дохідність не реагує на зміни ринкової

дохідності. Якщо $0 < \beta < 1$, дохідність акції досить помірно реагує на зміни середньоринкової дохідності. Якщо $\beta > 1$, дохідність акції мінливіша за дохідність ринку, вона ризикованіша за ринок (чутливіша до змін). На практиці показник β коливається у межах від 0,5 до 1,5. Теоретично β – коефіцієнт може бути від’ємним для емітентів цінних паперів, дохідність яких зростає у випадку загального падіння дохідності фінансових активів. Проте у реальності таких емітентів цінних паперів не зафіксовано на жодному фондовому ринку [20].

Несистемний ризик (диверсифікований, неринковий, специфічний, інформативний) поєднує всі види ризиків, пов’язаних з конкретним цінним папером. Цей вид ризику властивий конкретному об’єктові інвестування або діяльності конкретного емітента. Він може бути пов’язаний з некваліфікованим керівництвом фірмою-емітентом, посиленням конкуренції у певному сегменті інвестиційного ринку; нераціональною структурою коштів, що інвестуються, та іншими чинниками, негативного впливу яких значною мірою можна уникнути завдяки ефективному управлінню інвестиційним процесом.

Несистемний ризик є диверсифікованим знижуваним, зокрема можна здійснювати вибір того цінного паперу (за видом, за емітентом, за терміном погашення, за територією, за умовами випуску тощо), який забезпечуватиме в портфелі прийнятні значення несистемного ризику. Певний цінний папір може виявитися доволі ризикованим, якщо його розглядати окремо від інших паперів, але він може бути позбавлений диверсифікованого ризику у складі диверсифікованого портфеля. Розподіл ризику на систематичний і несистематичний є важливою передумовою формування ефективного інвестиційного портфеля і його реструктуризації [21, с.23].

Якщо портфель близький за складом до ринкового портфеля (індексний портфель), тобто частка кожного активу у вартості портфеля збігається із часткою даного виду цінних паперів у загальній капіталізації фінансових інструментів ринку, то системний ризик такого портфеля наближається до величини загальноринкового ризику, тобто β -коефіцієнт такого портфеля наближається до 1.

Диверсифікація портфеля практично зводить нанівець його залишковий ризик, тобто фактична величина індивідуального ризику за кожним окремим фінансовим інструментом не впливає на дохідність портфеля. Диверсифікація як розподіл інвестицій між різними активами може знижати лише залишковий ризик, загальноринковий ризик портфеля може лише усереднюватись.

Ринкові аналітики встановили, що стандартне відхилення умовного «середнього» (індексного) портфеля з однієї акції σ_1 , яка котируется на Нью-Йоркській фондовій біржі, становить близько 28%, «середнього» портфеля з двох випадкових акцій σ_2 – 25%, з десяти (σ_{10}) – приблизно 18%. Подальше поширення складу портфеля супроводжується зниженням σ . Утім деякий ризик залишатиметься, якого б ширшого урізноманітнення не зазнав портфель цінних паперів [22].

Можливості щодо запобігання ризику залежать від щільності статистичного зв'язку дохідностей різних фінансових активів у портфелі. Доведено, що коефіцієнт кореляції двох випадкових величин змінюється в межах від (-1) до (+1). Коефіцієнт кореляції, що дорівнює +1, свідчить про прямолінійний зв'язок між ними. Коефіцієнт кореляції, який дорівнює (-1), свідчить про наявність оберненого лінійного зв'язку, тобто із зростанням дохідності деякого фінансового інструменту дохідність іншого пропорційно падає. Якщо коефіцієнт кореляції дорівнює 0, зв'язок між величинами відсутній.

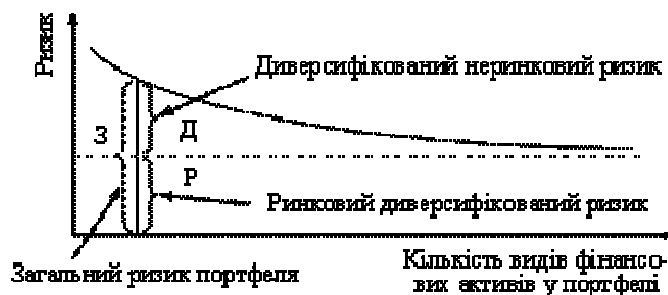

Рис.1.2. Вплив диверсифікації фінансових активів на ризик портфеля цінних паперів

Теоретично за умови ідеально від'ємної кореляції пакетів ризикових цінних паперів можна сформувати майже безризиковий (малоризиковий) портфель. У реальній дійсності переважна більшість пакетів фінансових активів має позитивну коваріацію. Найчастіше коефіцієнт кореляції дорівнює (+ 0,6), що засвідчує можливість значного зниження ризику портфеля цінних паперів диверсифікацією, а не цілковите усунення його.

Диверсифікація з метою підвищення безпеки інвестицій пов'язана зі стратегією хеджування, за якої інвестор, інвестуючи кошти в деякий фінансовий актив для запобігання ризику, одночасно інвестує інший актив, дохідність якого від'ємно корелює з дохідністю першого. Відшукати на практиці цінні папери з від'ємною кореляцією дуже важко (майже неможливо). Тому навіть ті портфелі, які поєднують дуже велику кількість різних пакетів цінних паперів, містять деякий ступінь ризику [23].

Ризику диверсифікованого портфеля не можна уникнути через його системну складову, на яку впливають зміни, що характерні загалом для ринку конкретної країни, тобто для певної ринкової системи. Системний ризик узагальнює собою ризик усіх вкладень в цінні папери. Він виникає для всіх суб'єктів портфельного інвестування і з рештою зводиться до оцінювання доцільності надання переваги портфельним інвестиціям як альтернативи іншому спрямуванню коштів (на придбання нерухомості, коштовностей, раритетів, валюти тощо).

Оскільки диверсифікований ризик може бути істотно знижений диверсифікацією, більшість інвесторів віддають перевагу великим урізноманітненим портфелям цінних паперів або залученню до портфеля акцій інвестиційних фондів з широкодиверсифікованим власним портфелем. За цих умов переважає системний ризик, причиною якого є загальні зрушення на ринку цінних паперів. Отже, портфельному менеджеру необхідно постійно контролювати статистичну незалежність ринкових угод. Проте при оцінюванні цієї незалежності не слід покладатися лише на статистичні методи, часом інтуїція може підказати те, що не здатний підказати розрахунок [24].

Склад портфеля можна обґрунтувати як з позиції теорії інвестиційного аналізу, так і з точки зору сучасної практики. Згідно з практичними дослідженнями інтуїтивна диверсифікація, тобто випадковий розподіл коштів портфеля зазвичай не гірше за обґрунтовану диверсифікацію по галузях, емітентах тощо. На думку портфельних аналітиків, збільшення кількості видів фінансових активів у портфелі до 8-9 не дає відчутного зменшення портфельного ризику, відчутне зниження ризику досягне при комбінації 10-15 різних видів цінних паперів. Проте надмірної диверсифікації потрібно уникати, оскільки вона потребує додаткових невиправдано високих операційних витрат [25].

Диверсифікація – обов’язкова умова ефективного управління вкладеннями в цінні папери. Проте існують певні обмеження на диверсифікованість портфеля, його надмірна розмаїтість не піддається ефективному керуванню. Ефект зайвої диверсифікованості може призвести до таких негативних наслідків, як:

- унеможливлення якісного керування портфелем;
- купівля недостатньо дохідних і ліквідних цінних паперів;
- надмірне зростання витрат інвестора на вивчення кон’юнктури фондового ринку (його фундаментальний і технічний аналіз);
- високі питомі операційні витрати на придбання невеликих пакетів цінних паперів [26].

Витрати по управлінню надто диверсифіцированим портфелем не принесуть очікуваного результату, тому що зростання його дохідності не випереджатиме витрати на управління.

Інвестор, вкладаючи свій капітал у портфельні інвестиції, визначає так звану бар’єрну ставку доходу. Бар’єрна ставка доходу – відсоткова ставка, яка визначає мінімальну фінансову віддачу, яку інвестор очікує від своїх інвестицій і яка складається з вільної від ризику ставки доходу (мінімального доходу від інвестицій за відсутності всіх ризиків) і страхової премії – премії за ризик (необхідної ставки доходу, як плати за ризик інвестування) [27].

Оцінка віддачі вкладеного капіталу є головним чинником при визначенні доцільності інвестування. Інвестиційний портфель диверсифікується до тих меж, поки не будуть досягнуті цілі інвестора з точки зору збалансованості дохідності та ризику. Принцип домінування означає, що портфель цінних паперів буде ефективним, якщо:

- ніякий інший портфель не обіцяє такого ж доходу за меншого ризику;
- ніякий інший портфель не обіцяє більш високого доходу за такого ж рівня ризику [28].

Якщо така умова інвестування досягнута, інвестор може вважати, що сформований збалансований портфель, до якого включені фінансові інструменти, що повністю виключають диверсифікований ризик, якщо не досягнута – це означає, що сформований незбалансований портфель, в якому присутні як не диверсифікований, так і диверсифікований ризики.

Як фактична, так і очікувана дохідність портфеля (R) – це середньозважена величина дохідності цінних паперів, що складають портфель:

$$R = \sum w_i R_i \quad (1.1)$$

де

i – вид цінного паперу;

R_i - дохідність i -го цінного паперу;

w_i – частка i -го цінного паперу у вартості портфеля.

Оскільки диверсифікований ризик може бути відчутно знижений диверсифікацією, більшість інституційних інвесторів віддають перевагу великим урізноманітненим портфелям цінних паперів. У таких портфелях переважає ринковий ризик, який спричиняють загальні зрушення на ринку цінних паперів. Тому для поміркованого інвестора тільки ринковий ризик (β -ризик) може виражати небезпеку, тому що диверсифікованого ризику він значною мірою у змозі unikнути [29].

Отже, студенти повинні засвоїти, що процес управління спрямований на

збереження найважливішої інвестиційної якості портфеля з урахуванням властивостей його складових у такий спосіб, щоб це відповідало інтересам його власника з точки зору раціонального співвідношення дохідності та ризику.

Основне правило раціонального інвестування у цінні папери таке: диверсифікація або інвестування в різні види цінних паперів обумовлює зменшення портфельного ризику. Чим ширший перелік різних видів фінансових активів, залучених до портфеля, тим більше розпорошується в портфелі ризик і зменшується нестабільність портфеля. Чим дужче коливаються показники дохідності активів у портфелі в різних напрямках, тим менший рівень його ризику. Врахування цих особливостей при формуванні та реструктуризації портфеля цінних паперів має вирішальне значення для ухвалення тактичних рішень щодо здійснення портфельних інвестицій [30].

На основі вищезгаданого можна зробити наступні висновки:

1. Слід зазначити, що фондовий ринок, будучи частиною економічної системи країни, є найбільш чутливим до змін зовнішнього середовища. Усі управлінські рішення, що приймаються як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств, призводять до зміни ділової активності фондового ринку і курсових вартостей цінних паперів зокрема. Тому актуальним стає питання прогнозування розвитку фондового ринку і визначення певного впливу такого розвитку на стратегію і тактику поведінки інвестора щодо управління портфелем цінних паперів

2. Основне правило раціонального інвестування у цінні папери таке: диверсифікація або інвестування в різні види цінних паперів обумовлює зменшення портфельного ризику. Чим ширший перелік різних видів фінансових активів, залучених до портфеля, тим більше розпорошується в портфелі ризик і зменшується нестабільність портфеля.

1.3. Удосконалення механізму формування депозитної політики в банках України

Однією з основних функцій банківської системи є раціональний розподіл фінансових ресурсів шляхом акумулювання тимчасово вільних коштів суб'єктів господарювання і населення та спрямування їх у кредитно-інвестиційний процес. Без достатньої ресурсної бази банки не можуть у належних обсягах здійснювати кредитування поточних потреб юридичних та фізичних осіб, реалізовувати потужні інвестиційні проекти. Необхідною умовою досягнення зазначених цілей є залучення значних ресурсів, зокрема депозитних.

Забезпечення банківської діяльності необхідними обсягами депозитних коштів є одним з пріоритетних напрямів, що визначають стратегічні напрями розвитку як їхньої діяльності, так і економіки України загалом. У банківській сфері проблема формування оптимальних за обсягами і термінами депозитних ресурсів стоїть, як правило, на першому місці, що дає можливість стверджувати про важливість депозитної політики [31, с.98].

У цьому контексті удосконалення депозитної політики банків України має теоретичне і практичне значення.

Депозит (від латинського - річ, віддана на збереження) – це економічні відносини щодо передачі коштів клієнта в тимчасове користування банку. Особливість депозиту полягає в його роздвоєності в практичному застосуванні. По-перше, депозит є для вкладника потенційними грошима, вкладник може виписати чек і спрямувати відповідну суму в обіг. Але в той же час «банківські гроші» приносять вкладникові дохід, виступають уже в ролі капіталу. Перевага депозиту перед готівкою в тому, що депозит приносить дохід у формі процента, а недолік у тому, що процент депозиту нижчий порівняно з тим, який виплатять на капітал, якщо його позичити. Тому саме при депозитних операціях дуже виразно виступає сутність комерційної діяльності банків — платити за депозит дешевше, а розміщувати його за вищу плату [32, с.40].

В економічній науці, а відповідно й у практиці фінансової діяльності досі не вироблено єдиних методичних підходів до визначення суті банківських депозитів як окремої економічної категорії. Багато вчених пропонують власні підходи щодо визначення сутності депозитів та їх ролі у вирішенні фінансово-економічних та соціальних проблем, розвитку банківської системи та обґрунтовують різноманітні класифікаційні ознаки і видові відмінності. Проаналізувавши усі наявні підходи вітчизняних та зарубіжних учених до визначення депозитів як економічно категорії, а також сучасну практику банківської діяльності, слід розглядати банківські депозити як сукупність усіх можливих видів та форм внесення грошових коштів суб'єктами економіки на банківські рахунки незалежно від суми, терміну та виду валюти для зберігання на відповідних умовах – повернення в кінці терміну зберігання і, як правило, з виплатою процентів. Відповідно до цього твердження, до депозитних операцій банків слід віднести всі їхні операції щодо залучення заощаджень громадян, вільних коштів юридичних осіб, зокрема вкладення тимчасово вільних ресурсів одних банків в інші банки та в центральний банк [33, с.142].

Забезпечення фінансової стабільності комерційного банку в сучасних умовах базується на використанні механізму банківського менеджменту, складовою якого є депозитна політика комерційного банку. Відповідно, ефективність управління та функціонування комерційного банку в значній мірі визначається ефективністю реалізації депозитної політики.

Депозитна політика на рівні держави – це сукупність заходів, які здійснюються центральним банком і спрямовані на регламентування правил формування депозитів (вкладів) у комерційних і ощадних банках, а також у небанківських грошово-кредитних установах. Необхідність такої регламентації зумовлена тим, що, по-перше, вклади (депозити) самі є специфічним видом грошей (безготівкові або депозитні гроші); по-друге, на основі депозитів формуються кредитні гроші у кратному співвідношенні відповідно до величини грошового мультиплікатора. За відсутності такого державного регламентування правил формування й руху депозитних і кредитних грошей процес творення

нових грошей у національній економічній системі був би безконтрольним і міг би непередбачено "розкручувати" маховик інфляції й знецінювати національні грошові одиниці [34].

Таким чином можна виділити два типи депозитної політики на макрорівні. Перший представляє консервативна політика або політика сильного державного регулювання депозитних установ. Вона здійснюється за сильної інфляції, або стагфляції, коли зростання рівня сукупних цін супроводжується значним спадом обсягів сукупного виробництва. Основна її мета - посилення депозитної дисципліни та обмеження грошово-кредитних установ, які мають право відкривати поточні безстрокові рахунки (чекові вклади).

Другий тип депозитної політики — ліберальна депозитна політика, що передбачає послаблення депозитної дисципліни та значне збільшення грошово-кредитних установ, які мають право відкривати поточні безстрокові рахунки (чекові вклади). Здійснюється з тим, щоб збільшити кількість депозитних кредитних грошей у національній економічній системі, таким чином стимулювати підвищення економічної активності й вихід економіки з фази кризи. Ліберальна політика особливо ефективна за незначного рівня інфляції. За високого рівня інфляції вона недоцільна, оскільки "розкручує" маховик інфляції.

Окремою складовою депозитної політики, що впливає на поведінку суб'єктів грошово-кредитного ринку, є депозитна політика комерційних банків.

Кожен комерційний банк включає в механізм банківського менеджменту необхідність розробки і реалізації депозитної політики.

Депозитна політика комерційного банку виступає складовою банківського менеджменту, це комплекс заходів по формуванню депозитного портфеля, а також різноманітні форми та методи щодо реалізації конкурентних позицій на ринку депозитних послуг з метою забезпечення необхідних обсягів депозитних ресурсів.

Теоретичні дослідження змісту та економічної суті депозитної діяльності банків і механізмів її організації в умовах ринкової трансформації економіки

дозволяють підійти до аналізу тих процесів, які відбуваються в установах банків, та за його допомогою спробувати сформувані шляхи удосконалення механізму формування та реалізації депозитної політики банку.

Основними факторами впливу на процес формування та реалізації депозитної політики банку є: зовнішні фактори (державна політика щодо розвитку банківської сфери; рівень інфляції та процентних ставок за депозитами; рівень розвитку банківської системи та системи кредитно-фінансових інститутів; ступінь довіри вкладників до банківських установ; демографічні фактори) та внутрішні фактори (асортимент депозитних продуктів; наявність філійної мережі; спеціалізація банку і склад його клієнтів; рівень кваліфікації персоналу) [35].

Важливим аспектом є понятійне визначення механізму депозитної політики банку як комплексу форм, інструментів, організаційно-економічних методів управління процесом формування депозитної бази банків, за допомогою яких реалізується депозитна політика, що виходить із загальних напрямів діяльності банків.

Слід виділити такі ланки даного механізму:

- взаємовідносини між банками та вкладниками;
- організація депозитної діяльності банку;
- формування депозитних ресурсів банку;
- методи управління процесом залучення депозитів;
- моніторинг і контроль.

Визначення основних складових депозитної політики може слугувати основою для формування методологічних засад її розроблення в кожному банку, оскільки ці компоненти відображають усі головні аспекти організації депозитної діяльності, які мають бути врахованими при здійсненні відповідних операцій [36, с.29].

На практиці в кожному банку така політика повинна охоплювати два напрями: по-перше – це формування змісту самої депозитної політики, а по-друге, вона повинна містити конкретні організаційно-управлінські заходи,

спрямовані на її реалізацію. Вихідними моментами для реалізації обох напрямів є цілі і завдання депозитної політики, а також її елементи, визначені відповідно до загальної мети діяльності банку як ринкової фірми, що отримує відображення в належному рівні прибутковості та ліквідності як основних критеріїв функціонування банківської установи.

Механізм депозитної політики банків України не є сформованим та діючим на сучасному етапі. Одним із першочергових завдань економічної науки і практики є необхідність його оновлення та вдосконалення, розроблення загальної концепції та відповідних важелів, що відповідали б сучасним потребам як на рівні окремого банку, так і банківської системи України в цілому[37, с.39].

Для удосконалення механізму формування та реалізації депозитної політики в банках України необхідно застосовувати методичний підхід. До процесу формування депозитної політики банку слід віднести такі етапи:

- встановлення параметрів депозитної політики банку відповідно до напрямів його діяльності;
- визначення напрямів депозитної діяльності та джерел формування депозитних ресурсів банку;
- розробка проекту меморандуму депозитної політики банку;
- оцінка та аналіз розробленого проекту підрозділами, відповідальними за реалізацію депозитної політики, та внесення відповідних зауважень, пропозицій, коректив;
- затвердження остаточного варіанта депозитної політики банку;
- упровадження політики в діяльність банку;
- контроль за дотриманням параметрів депозитної політики банку;
- корегування депозитної політики банку [38, с.4].

Формування чіткої та гнучкої депозитної політики банку є необхідною умовою раціональної організації діяльності банку у сфері залучення депозитів та відповідних відносин між банком та його вкладниками, що визначається перш за все правильною постановкою мети і стратегічних цілей депозитної

політики банку, пріоритетів в обслуговуванні перспективних груп вкладників та використанні адекватних видів депозитних послуг як кінцевого банківського продукту, а також розробкою всіх необхідних технологічних процедур у формі спеціального алгоритму дій і заходів банківського персоналу та їх професійних обов'язків і повноважень у прийнятті рішень, що стосуються проведення депозитних операцій.

В остаточному варіанті депозитна політика банку як цілісна концепція його діяльності у сфері залучення депозитів є одним із внутрішніх факторів ефективної діяльності банку, підтримки його ліквідності. Як детальний план дій (програма) депозитна політика банку виступає вихідним моментом організації практичної депозитної діяльності банку [39].

З метою активізації процесів залучення коштів населення та юридичних осіб до активного банківського обороту пропонується впроваджувати нові види банківських депозитів, зручних для клієнтів: pow- рахунки, super pow – рахунки, вклади, дохід на які нараховується за складними процентами, депозитні рахунки грошового ринку та різні (святкові, відпускні, інвестиційні) депозити; активніше залучати кошти громадян України в іноземній валюті, залучаючи активніше при цьому до обслуговування й іноземних громадян; прискорити реалізацію державної програми цілісної автоматизованої системи безготівкових розрахунків.

З метою обслуговування клієнта, з максимально можливим комфортом, традиційними заходами банків є розширення мережі філій та продовження часу обслуговування.

Однак із розвитком сучасних технологій нині в банківській практиці більш доцільно користуватися віддаленим (дистанційним) банківським обслуговуванням фізичних і юридичних осіб через банкомати, управління рахунком (банкінг) через телефон, Інтернет тощо. Технологія дистанційного управління передбачає надання клієнтом розпоряджень банку щодо його власного рахунку. За допомогою цього виду обслуговування клієнт матиме змогу здійснювати практично всі операції, пов'язані з банківським

обслуговуванням. Основним напрямом розвитку банківського дистанційного обслуговування клієнтів у майбутньому стануть такі канали просування банківських послуг, як маркетинг через Інтернет, інтерактивні філії, всесвітня телевізійна мережа (Web-TV) [40].

Таким чином, доцільно створити в банках колегіальний орган – депозитний комітет, до складу якого, окрім вищого керівництва банку, увійшли б працівники управління депозитних операцій, кредитного управління, валютного управління, юридичного управління, управління маркетингом, управління аналізу і статистики, а також фахівців тих інших підрозділів банку, які є найбільш дотичними і компетентними в питаннях організації депозитної діяльності банку. Саме ця структура повинна займатися заходами з розроблення та реалізації депозитної політики банку та контролювати хід їх виконання: інформувати власників і керівництво банку про нові можливості та переваги тих чи інших депозитних продуктів; надавати допомогу в організації депозитної діяльності банків; розробляти принципово нові механізми депозитної діяльності банків, які б ґрунтувалися на нормативно-законодавчій базі, спрямовані на збільшення обсягів залучення депозитних ресурсів, зменшення рівня впливу ризиків на депозитну діяльність банків та поліпшення фінансового стану банку в цілому.

Загальний розподіл функціональних обов'язків у ході роботи цього комітету, який займатиметься розробленням проекту депозитної політики банку, можна представити таким чином, щоб вони працювали над визначенням стратегічних напрямів депозитної політики банку на основі представлених фахівцями експертних оцінок. Розроблення змісту депозитної політики із деталізацією всіх конкретних операцій та процедур слід покласти на керівників управлінь та практичних працівників банку, які виконуватимуть у депозитному комітеті функції експертів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

2.1. Фінансові та організаційні аспекти діяльності комерційного банку

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК” (далі - ПУМБ або Банк) є правонаступником усіх прав та зобов'язань Закритого акціонерного товариства “Перший Український Міжнародний банк”, яке було правонаступником усіх прав та зобов'язань Закритого акціонерного товариства з іноземними інвестиціями та участю українського капіталу “Перший Український Міжнародний банк”, яке було створене за рішенням зборів акціонерів (протокол №2 від 3 вересня 1996 р.) у формі акціонерного товариства закритого типу (zareєстровано Національним банком України 7 березня 1997 р.) шляхом перетворення ТОВ “Перший Український Міжнародний банк”, zareєстрованого Національним банком України 23 грудня 1991 р. за реєстраційним номером №73.

Банк zareєстрований за юридичною адресою: вул. Університетська 2а, м. Донецьк, 83001, Україна. ПУМБ має одинадцять філій, що працюють у найбільших ділових і промислових центрах України: Дніпропетровську, Донецьку, Харкові, Києві, Луганську, Львові, Маріуполі, Миколаєві, Одесі, Севастополі, Запоріжжі. Мережа відділень Банку налічує 124 відділення, що розташовані майже в усіх областях України (за винятком Закарпатської). Банк має представництво в Лондоні (Великобританія), діяльність якого припинено на невизначений строк. Клієнти ПУМБ мають можливість отримувати банківські та інформаційні послуги не лише через мережу філій та відділень, а й за допомогою банкоматів, POS-терміналів, системи „Клієнт-Банк”, сервісів Internet Banking та GSM Banking.

Організаційно-правова форма ПУМБ – публічне акціонерне товариство.

Материнською компанією ПУМБ є ТОВ “СКМ Фінанс”, що володіє 89,87% акцій Банку. Органами управління Банку є Загальні Збори акціонерів, Спостережна Рада та Правління. Протягом звітного 2010 року не було злиття, приєднання, поділу або виділення Банку.

На виконання вимог Закону України „Про банки и банківську діяльність” у 2009 році Банк було реорганізовано шляхом перетворення Закритого акціонерного товариства “Перший Український Міжнародний банк” у ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК”.

ПУМБ є постійним учасником Державного фонду гарантування вкладів фізичних осіб з 02 вересня 1999 р. (реєстраційний № 102 від 29 вересня 2009 р.).

Відповідно до Закону України „Про банки та банківську діяльність” та на підставі отриманих від Національного банку України банківських ліцензій та письмових дозволів ПУМБ здійснює наступні види діяльності:

- приймає вклади (депозити) від юридичних та фізичних осіб;
- відкриває та супроводжує поточні рахунки банків та клієнтів;
- розміщує залучені кошти від свого імені та на власний ризик;
- надає гарантії, поручительства та інші зобов'язання від третіх осіб;
- надає послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- випускає, купує, продає і обслуговує чеки, векселі та інші оборотні платіжні інструменти;
- випускає банківські платіжні картки і здійснює операції з використанням цих карток;
- здійснює операції з валютними цінностями;
- здійснює операції купівлі та продажу цінних паперів від свого імені та за дорученням клієнтів;
- емітує власні цінні папери;
- здійснює інвестиції у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;

- здійснює депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

У центрі постійної уваги Банку визначення потреб клієнтів, надання різноманітних послуг, удосконалення внутрішніх бізнес-процесів та створення якомога комфортних умов, що будуть здатні задовольнити найвимогливіших клієнтів.

Стратегія ПУМБ базується на існуючому досвіді роботи Банку на корпоративному та роздрібному ринках.

У корпоративному бізнесі ПУМБ планує і надалі зміцнювати свій високий статус в сегменті крупних корпоративних клієнтів, активно розширювати свою присутність в сегменті малого та середнього бізнесу. Розширення низки продуктів та послуг, адаптованих до потреб середніх та малих за розміром підприємств, має забезпечити більш глибоке просування Банку в цей сегмент ринку, а отже, збільшення джерел отримання прибутків.

У роздрібному бізнесі робота з клієнтами будуватиметься на всебічному, глибокому вивченні їхніх потреб та найкращому пристосуванні до цих потреб послуг, які надає та планує надавати Банк. ПУМБ планує збільшити долю продаж та залучення нових клієнтів завдяки віддаленим каналам надання послуг, насамперед сервісу Internet Banking.

Створюючи найзручніші умови отримання послуг корпоративними клієнтами, а також посилюючи дистрибуцію послуг приватним клієнтам, Банк буде виважено впроваджувати політику розвитку мережі відділень та альтернативних каналів надання послуг.

Відповідно до Стратегії розвитку, Банк здійснить заходи щодо поліпшення системи управління бізнесом, підвищення ефективності бізнес-процесів. Важливим компонентом внутрішніх змін буде підвищення кваліфікації співробітників Банку. Реалізація проектів із внутрішнього вдосконалення Банку має за мету підтримати розвиток комерційної діяльності, скоротити операційні витрати та забезпечити жорсткий контроль різноманітних ризиків.

Виконуючи Стратегію розвитку ПУМБ на 2016 – 2020 роки, Банк на протязі 2010 року активно розвивав усі види своєї діяльності.

Проте, негативні тенденції, щодо зниження обсягів кредитування, що спостерігалися в розвитку банківської системи України, знайшли відображення у показниках діяльності ПУМБ.

Вирішуючи завдання забезпечення достатнього рівня ліквідності балансу, а також дотримуючись обмежень Національного банку України, у тому числі встановлених в рамках договорів на отримання кредитів рефінансування, Банк в 2016 році припинив:

- надання бланкових кредитів;
- здійснення операцій з цінними паперами (окрім державних паперів і депозитних сертифікатів Національного банку України);
- залучення коштів на умовах авансової виплати відсотків.

Організаційна структура ПУМБ представлена на рис 2.1.

Органами управління ПУМБ є:

- Загальні Збори акціонерів,
- Спостережна Рада,
- Правління.

Спостережна Рада є колегіальним органом Банку, що здійснює захист прав акціонерів, здійснює контроль за діяльністю Правління та регулювання його діяльності.

Спостережна Рада банку, члени якої обираються Загальними Зборами акціонерів, збирається відповідно до затвердженого графіку засідань або з ініціативи будь-якого члена Спостережної Ради або Правління.

Спостережна рада здійснює такі функції:

- призначає і звільняє Голову та членів Правління, визначає їх повноваження, затверджує умови праці,
- оплати праці та матеріального стимулювання членів Правління (умови договорів з ними);
- контролює діяльність Правління Банку;

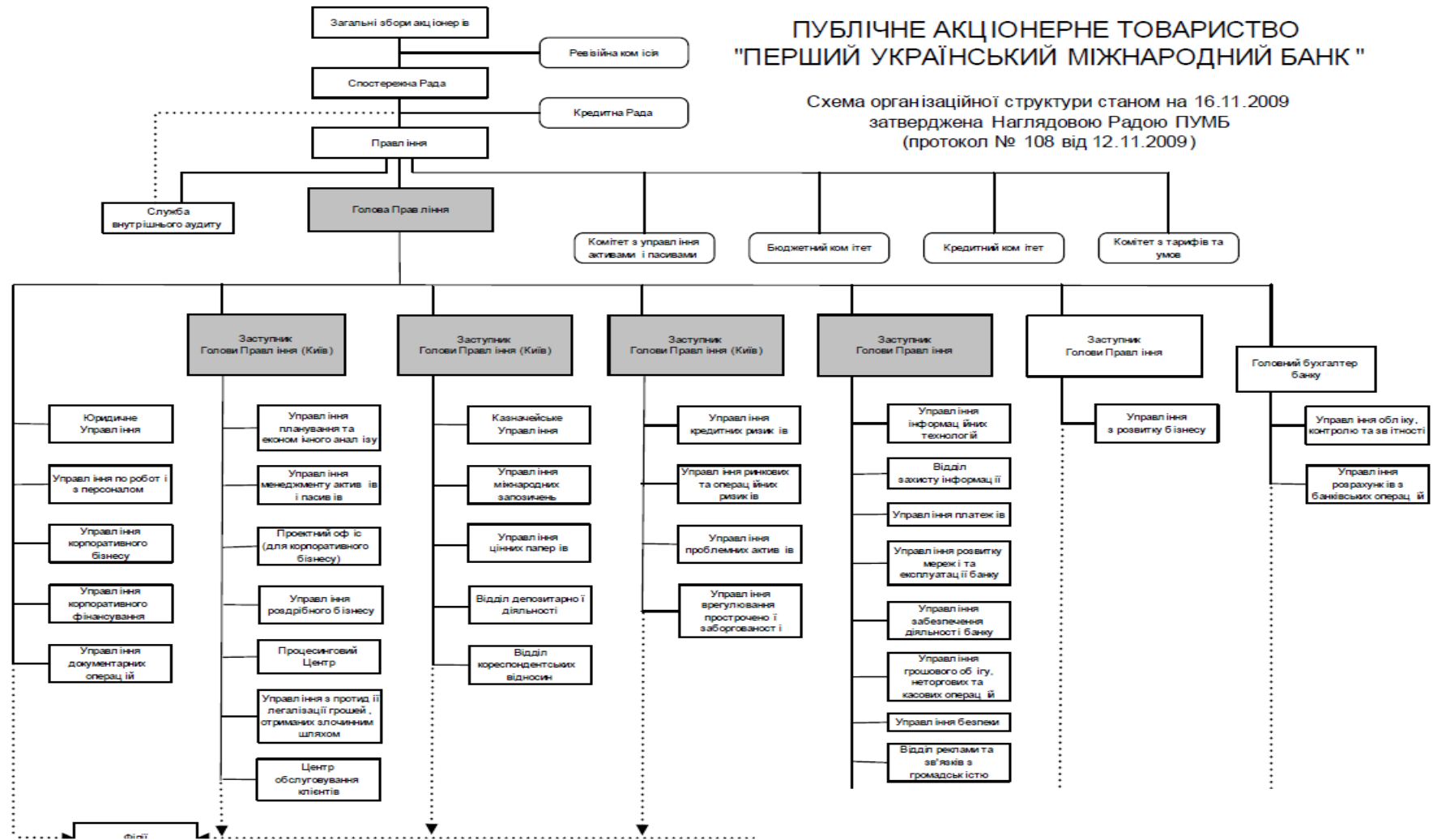

Рис.2.1. Організаційна структура комерційного банку

- затверджує в межах своєї компетенції положення, якими регулюються питання, пов'язані з діяльністю Банку;
- визначає зовнішнього аудитора, умови договору з ним, встановлює розмір оплати його послуг;
- встановлює порядок проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю Банку;
- призначає керівника Служби внутрішнього аудиту, затверджує Положення про Службу внутрішнього аудиту та план (графік) аудиторських перевірок, а також регулярно, не рідше одного разу на рік, заслуховує звіт про її діяльність;
- приймає рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації дочірніх підприємств, філій і представництв Банку, затвердження їх статутів і положень; приймає рішення щодо заснування та участі Банку у промислово-фінансових групах, інших об'єднаннях та юридичних особах, придбання чи відчуження Банком акцій, часток чи паїв інших підприємств;
- приймає рішення про проведення чергових та позачергових Зборів, готує пропозиції щодо питань, що виносяться на Збори;
- приймає рішення щодо покриття збитків;
- затверджує склад Кредитної ради та Положення про неї;
- приймає рішення щодо затвердження загальної організаційної структури Банку;
- затверджує стратегічний план і річні економічні та фінансові плани, кошторис операційних витрат, будь які поправки до них;
- перевіряє фінансові звіти Банку і звіти Правління та розглядає пропозиції Правління щодо використання прибутку і покриття збитків;
- приймає рішення про звернення до Національного банку України щодо змін до ліцензії Банку;
- готує порядок денний Зборів, прийняття рішення про дату їх проведення та про включення пропозицій до порядку денного, крім скликання акціонерами позачергових Зборів;

- приймає рішення про анулювання акцій чи продаж раніше викуплених Банком акцій;
- приймає рішення про розміщення Банком інших цінних паперів, крім акцій, а також рішення про викуп розміщених Банком інших, крім акцій, цінних паперів;
- у будь-який час та на власних підставах, відповідно до чинного законодавства України, приймає рішення про відсторонення Голови Правління від виконання його повноважень та обрання особи, яка тимчасово здійснюватиме повноваження Голови Правління (зазначене за умовчанням є однією з умов трудового договору з Головою Правління), приймає рішення про притягнення до дисциплінарної та іншої відповідальності членів Правління;
- затверджує ринкову вартість майна у випадках, передбачених чинним законодавством України;
- приймає рішення про вчинення Банком значних правочинів у випадках, передбачених чинним законодавством України;
- обирає реєстраційну комісію, за винятком випадків, встановлених чинним законодавством України;
- визначає дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядку та строків виплати дивідендів у межах граничного строку, визначеного чинним законодавством України;
- визначає дату складення переліку акціонерів, які мають бути повідомлені про проведення Зборів відповідно до чинного законодавства України та мають право на участь у загальних зборах відповідно до чинного законодавства України;
- визначає ймовірність визнання Банку неплатоспроможним внаслідок прийняття ним на себе зобов'язань або їх виконання, у тому числі внаслідок виплати дивідендів або викупу акцій;
- приймає рішення про обрання оцінювача майна Банку та затвердження умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг;

- приймає рішення про обрання (заміну) реєстратора власників іменних цінних паперів Банку або депозитарію цінних паперів та затвердження умов договору, що укладатиметься з ним, встановлення розміру оплати його послуг;

- надсилає в порядку, передбаченому чинним законодавством України, пропозиції акціонерам про придбання особою (особами, що діють спільно) значного пакета акцій відповідно до чинного законодавства України;

Правління є виконавчим органом Банку, керує поточною діяльністю Банку, здійснює формування фондів, необхідних для статутної діяльності Банку та несе відповідальність за ефективність його роботи згідно з принципами та порядком, встановленими законодавством України, Статутом, рішеннями Загальних зборів акціонерів та Спостережної Ради.

До повноважень і обов'язків Правління належать:

- попереднє розглядання всіх питань, які, відповідно до Статуту, повинні виноситися на Збори або Раду та готує відповідні документи і проекти рішень з цих питань;

- підготовка пропозицій щодо подальшого розвитку Банку, відкриття дочірніх компаній, філій і представництв і організація виконання планів, затверджених Радою;

- розробка організаційної структури Банку, його філій, представництв, відділень і підрозділів головного офісу, вирішення загальних питань управління ними і підготовка відповідних положень;

- забезпечення (у процесі оперативного керування діяльністю Банку) дотримання Банком законодавства і відповідності діяльності Банку нормативним актам та положенням;

- організація розробки, розглядання і попереднє затвердження фінансового, маркетингового і кредитного плану (кредитної політики), кошторису доходів та витрат, річного звіту Банку;

- здійснення контролю за роботою комітетів Банку;

- прийняття рішень щодо загальних питань здійснення операцій Банку, бухгалтерського обліку, укладення міжбанківських угод і інших питань

діяльності Банку;

- встановлення загальних умов та порядку видачі зобов'язань Банку, підписання розрахунково-грошових документів і кореспонденції;

- вирішення загальних питань, пов'язаних з управлінням людськими ресурсами: відбором, навчанням, оплатою і роботою з персоналом;

- укладання колективного договору відповідно до законодавства України;

- розглядання питань, які Голова Правління або інші члени Правління вважають за доцільне чи необхідне передати на колегіальне вирішення Правління або інші питання, які не входять до компетенції Зборів чи Ради;

- прийняття рішень з усіх питань своєї компетенції, які оформлюються відповідними протоколами засідань Правління і доводяться до виконання наказами Голови Правління та іншими внутрішніми нормативними документами;

- прийняття рішень про списання дебіторської заборгованості, що визнана безнадійною.

В Банку також діють наступні виконавчі комітети (вони зображені в табл. 2.1.)

Сформована корпоративна культура Банку сприяє виконанню стратегічних планів. Основні риси корпоративної культури Банка – здорова консервативність у поведінці, поєднана з максимальним заохочуванням виявлення ділової ініціативи з націленістю на остаточний результат.

Особлива увага приділяється підтримці професійної банківської етики. Працівники Банку мотивовані на остаточний результат і розуміють, яким чином на нього впливають. Це є важливою часткою корпоративної культури Банку.

Положення корпоративної культури знайшли відображення у Корпоративному Кодексі Банку. Корпоративний Кодекс з одного боку регламентує дії працівників у різноманітних ситуаціях, з іншого боку – гарантує виконання правил усіма сторонами і задає прозорі, зрозумілі для усіх критерії оцінки діяльності і поведінки.

Таблиця 2.1

Найважливіші комітети ПАТ «ПУМБ»

Комітети	Функції
Комітет з тарифів та умов	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз співвідношення собівартості продуктів, послуг та ринкової конкурентоспроможності діючих тарифів Банку; - порівняння показників величини тарифів та якості послуг конкурентів з аналогічними показниками Банку; - розгляд та погодження усіх змін та доповнень до діючої системи тарифів та послуг, що пропонуються філіями та підрозділами Головного офісу; - вибір оптимальної системи тарифів та послуг, що забезпечує задоволення клієнтів обслуговуванням у Банку, для отримання конкурентної переваги Банку в усіх регіонах, де розташовані філії Банку, а також для досягнення передбачених в бізнес-плані фінансово-економічних показників, запланованої структури прибутків-витрат та балансу Банку; - аналіз забезпечення фактичного досягнення цілей, що встановлені при формуванні тарифної політики Банку на запланований період; - оперативне реагування на зміни попиту та конкурентної середи у регіонах, де розташовані філії Банку, підготовка пропозицій щодо зміни тарифів на визначені види послуг та подання на затвердження Голові Правління; - розгляд та погодження пропозицій щодо надання керуючим філіями та керівникам структурних підрозділів Головного офісу Банку повноважень відносно можливості самостійно приймати рішення щодо допустимих відхилень від затверджених тарифів за операціями та їх розміру; - контроль за дотриманням тарифної політики у структурних підрозділах Банку.
Кредитний комітет	<ul style="list-style-type: none"> - розгляд пропозицій щодо прийняття Банком кредитних ризиків; - аналіз якості кредитного портфелю та формування резервів під кредитні ризики; - аналіз стану роботи з проблемними активами Банку та їх якості; - звітність перед Правлінням банку та Кредитною Радою стосовно стану кредитних операцій банку (щоквартально на протязі одного місяця з дати закінчення звітного кварталу, або за запитом Кредитної Ради).
Комітет з управління активами та пасивами Бюджетний комітет	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз чинників, що впливають на дохідність та ризики операцій Банку; - вироблення політики Банку з управління активами та пасивами для досягнення оптимального співвідношення доходів та ризиків; - впровадження політики Банку з управління активами та пасивами шляхом прийняття рішень в межах повноважень Комітету; - контроль за виконанням підрозділами Банку рішень Комітету. - формування проекту бюджету Банку; - розгляд доцільності корегування бюджету і підготовка можливих варіантів корегування; - щомісячний контроль виконання бюджету управліннями та філіями Банку; - опрацювання загальних рекомендацій щодо виконання запланованих показників бюджету; - розгляд результатів діяльності підрозділів Банку; - розгляд і попереднє ухвалення систем матеріального і морального стимулювання підрозділів Банку; - підготовка пропозицій щодо заохочення або покарання підрозділів Банку в межах затверджених Правлінням Банку систем матеріального і морального стимулювання; - опрацювання та обговорення матеріалів з стратегічного планування; - інші питання в межах формування і виконання бюджету, що виносяться на обговорення Головою Правління.

Основні показники ПАТ «ПУМБ» наведено в табл.2.2

Таблиця 2.2

Основні показники ПАТ «ПУМБ»

Показники	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Темп зростання (2020р. до 2016р.)	Абсолютний приріст, тис.грн	Темп приросту
Активи, тис.грн	14153335	20158798	17354553	18105033	34865492	246,34	20712157	146,34
Власний капітал, тис.грн	2368612	3482162	6847602	6917106	4029359	170,11	1660747	70,11
Зобов'язання, тис.грн	11784723	16676636	14772753	15253890	30836133	261,66	19051410	161,66
Чисельність персоналу,чол	1765	2890	2414	2394	2928	165,89	1163	65,89
Фонд опалти праці, тис.грн	135678	150753	171865	184945	313 947	231,39	178269	131,39
Чистий прибуток, тис.грн	36108	7870	829900	234584	267595	741,10	231487	641,10

Активи комерційного банку постійно збільшуються, абсолютне ланцюгове зростання складає 20712157 тис.грн.(темп зростання 246,34%). Причина збільшення активів зростання ринку банківських послуг.

Основою функціонування будь – якого комерційного банку є власний капітал. Абсолютне зростання власного капіталу складає 1660747 тис.грн, у відсотковому еквіваленті 170,11%.

Основою активних операцій комерційного банку є пасивні ресурсні операції. Значну питому вагу в пасивних операціях займають зобов'язання комерційного банку. Темп зростання зобов'язань комерційного банку ПАТ «ПУМБ» коливається в межах 88 – 229%.

Показник чисельності персоналу мав зростання в до кризовий період (до 2017р.), в цілому кількість працівників за 2007-2009рр. збільшилось на 1314 осіб., в період 2018-2020рр. кількість працюючих зросло до показника 2928 чол.

Кінцевим показником ефективності діяльності комерційного банку є чистий прибуток. В результаті зростання обсягів послуг, реалізації масштабних проектів у 2018 році ПАТ «ПУМБ» отримав найбільший чистий прибуток у розмірі 829900 тис.грн. Розміри прибутку мають галопуючу тенденцію, зростання спостерігається у 2016 та 2020рр., а зменшення у 2017, 2018 та 2019 рр.

2.2. Аналіз фінансової стійкості на основі кредитної активності ПАТ «ПУМБ»

У структурі активних операцій традиційно найбільшу питому вагу мають кредитні операції. Це пов'язано з об'єктивною властивістю капіталу спрямовуватися у сфери, де найвища норма прибутку. Саме аналіз кредитних операцій банку з погляду ступеня ризику, забезпеченості та дохідності лежить в основі аналізу якості активів, що, у свою чергу, є важливим напрямом рейтингової оцінки діяльності банку. Позикові операції являють собою один із найефективніших, тобто прибуткових способів розміщення ресурсів банку.

Водночас кредитні операції — це найбільш ризикований вид операцій банку. Кредитні операції формують його кредитний портфель.

Кредитні вкладення, або кредитний портфель комерційного банку, — сукупність усіх позик, наданих банком з метою отримання доходу.

Банк може надавати кредити безпосередньо, укладаючи угоду з позичальником, або купувати позику чи частину позики, яка була видана іншим кредитором, через укладення договору з позичальником.

Кредитний портфель банку включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, у тому числі прострочених, пролонгованих та сумнівних до повернення. Разом з тим до нього не входять: відсотки нараховані, але не сплачені, зобов'язання видати кредит, кредитні лінії, які ще не використані, гарантії та акредитиви, оперативний лізинг.

Від структури і якості кредитного портфеля банку значною мірою залежить його стабільність, репутація та фінансовий успіх. Тому банку необхідно аналізувати якість позичок, проводити незалежні експертизи великих кредитних проектів і заходів, виявляти випадки відхилення від законної кредитної політики [7,9].

Динаміка та структура кредитного портфеля ПАТ «ПУМБ» наведена в табл. 2.3.

Кредитний портфель ПАТ «ПУМБ» протягом 2016-2020 рр. стрімко зростав і досяг найбільшого піку у 2017р. - 14 538 772 тис.грн. Потім динаміка зазнала спадної тенденції і вже у 2018р. вартість кредитного портфеля склала 10 950 934 тис.грн., а у 2019р. зменшилась ще на 340175 тис.грн. і становила 10 610 759 тис.грн.

Позитивні тенденції зростання кредитного портфелю простежуються у 2020р. Вартість кредитного портфелю зросла до показника 15573813 тис.грн

Таблиця 2.3

Динаміка та структура кредитного портфеля ПАТ «ПУМБ»

Види кредитів	2016р.	%	2017р.	%	2018р.	%	2019р.	%	2020р.	%
Кредити юридичним особам	6560467	78,51	11006484	75,70	9705148	88,62	10250582	96,61	14515949	93,21
Кредити фізичним особам - підприємцям	16293	0,19	16 959	0,12	14 467	0,13	18 557	0,17	26980	0,17
Іпотечні кредити фізичних осіб	651885	7,80	1245411	8,57	1208 473	11,04	1158020	10,91	1394792	8,96
Споживчі кредити фізичним особам	1361764	16,30	3086086	21,23	2598297	23,73	2162108	20,38	3718287	23,88
Інші кредити фізичним особам	25527	0,31	178 814	1,23	33850	0,31	31072	0,29	38969	0,25
Резерв під знецінення кредитів	-260 011	-	-994 982	-	-2 609 301	-	-3 009580	-	-4121164	-
Усього	8355925	100	14538772	100	10950934	100	10610759	100	15573813	100

Динаміка кредитного портфеля ПАТ «ПУМБ» наведена на рис.2.2.

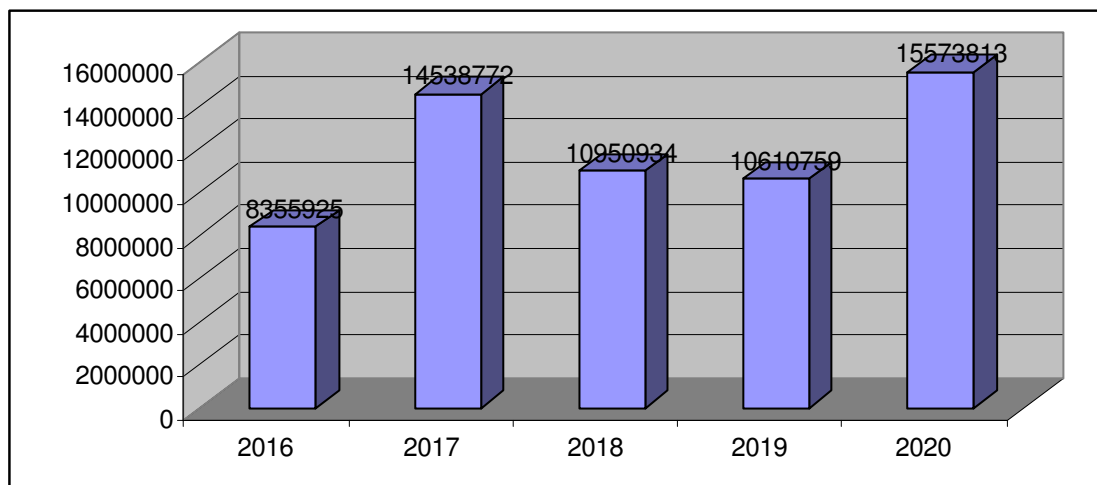

Рис.2.2. Динаміка кредитного портфеля ПАТ «ПУМБ»

В структурі кредитного портфеля найбільшу питому вагу займають кредити юридичним особам, вартість яких зросла за останні п'ять років маже в чотири рази.

З кожним роком розвивається іпотечне кредитування, питома вага якого в загальній вартості кредитного портфеля складає – 7-11%.

У результаті розвитку торгової сфери країни вартість споживчих кредитів ПАТ «ПУМБ» зросла на 1 605 257 тис.грн.

Інші види кредитів займають у загальній вартості кредитного портфеля менш ніж 1% - інші кредити фізичним особам, кредити фізичним особам – підприємцям.

Структура кредитів за видами економічної діяльності наведено в табл. 2.4

Найбільші обсяги кредитів ПАТ «ПУМБ» отримали фізичні особи – 24-28% , торгівельна сфера - 22-31%, харчова промисловість та сільське господарство – 1-13%, будівництво та нерухомість – 5-15%.

Галузям, яким комерційний банк не приділяв значної уваги: машинобудування - 3,28% питомої ваги кредитного портфеля; гірничо-видобувна галузь – 2,07%, хімічна промисловість 2,43 %.

Таблиця 2.4

Кредитний портфель ПАТ «ПУМБ» за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	2016р.	%	2017р.	%	2018р.	%	2019р.	%	2020р.	%
Фізичні особи	3433086	39,85	5110599	32,90	3840620	28,32	3351200	24,60	5152048	26,16
Торгівля та агентське обслуговування	2041717	23,70	4514155	29,06	4290643	31,64	3768516	27,67	4471507	22,70
Машинобудування	1250567	14,51	1809490	11,65	508025	3,75	537216	3,94	645812	3,28
Гірничо-видобувна галузь	457183	5,31	1 107 536	7,13	112513	0,83	85322	0,63	407529	2,07
Будівництво/нерухомість	456257	5,30	788450	5,08	1370667	10,11	1553827	11,41	2981305	15,14
Транспорт, послуги зв'язку та інфраструктура	377286	4,38	718710	4,63	125672	0,93	836046	6,14	1477921	7,50
Металургія	189014	2,19	337517	2,17	1030993	7,60	861090	6,32	757372	3,85
Хімічна промисловість	92417	1,07	134490	0,87	275020	2,03	303603	2,23	478929	2,43
Харчова промисловість та сільське господарство	90023	1,04	144824	0,93	1380748	10,18	1724644	12,66	2461766	12,50
Інші	228386	2,65	867983	5,59	625334	4,61	598875	4,40	860788	4,37
Усього	8615936	100	15533754	100	13560235	100	13620339	100	19694977	100

Структура кредитування за видами економічної діяльності наведено на рис.2.3.

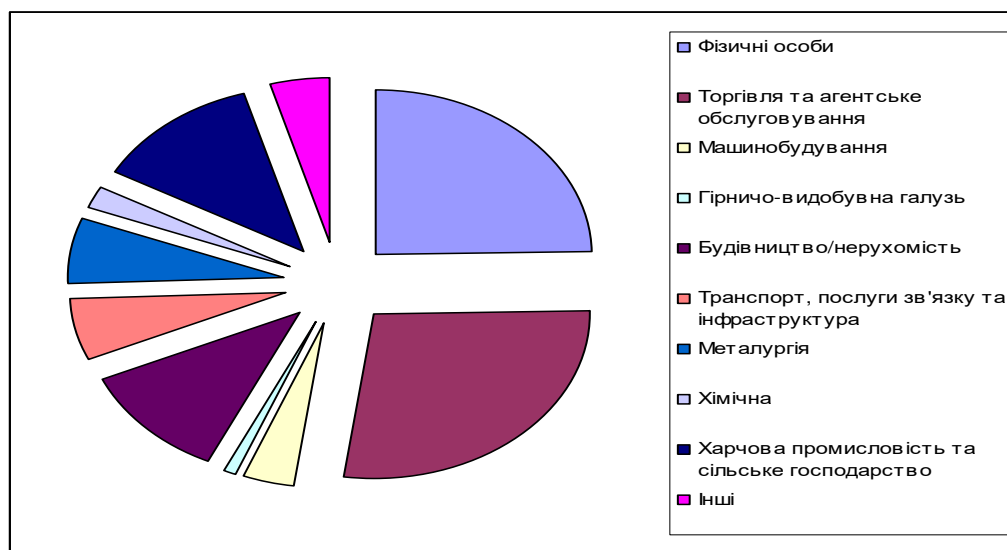

Рис.2.3. Структура кредитування за видами економічної діяльності

2.3. Формування депозитних операцій ПАТ «ПУМБ» як джерела фінансової стійкості.

Зміцнення ресурсної бази комерційних банків – одна з головних передумов подолання кризи української економіки, оскільки від цього великою мірою залежить розв'язання проблеми підвищення інвестиційної активності.

Дослідження діяльності комерційних банків необхідно починати з пасиву балансу, який характеризує джерела коштів і природу фінансових зв'язків банку, оскільки саме пасивні операції значною мірою визначають умови, форми і напрямки використання банківських ресурсів, тобто склад і структуру активів.

Зміст діяльності комерційних банків полягає в залученні коштів і наданні їх у позику або в інвестуванні за більш високими процентними ставками. Банки виконують роль посередників між тими, хто має тимчасово вільні кошти, і тими, кому вони необхідні. Метою цієї посередницької діяльності є отримання доходів.

Операції, за якими банк формує свої ресурси, є пасивними.

Сутність пасивних операцій полягає в залученні різноманітних видів вкладів у межах депозитних і ощадних операцій, отриманих кредитів від інших банків, емісії різноманітних цінних паперів, а також у проведенні інших операцій, унаслідок яких збільшуються грошові кошти в пасиві балансу комерційного банку.

Пасив балансу складається з двох частин:

Рис. 2.4. Складові пасивів балансу

Аналіз пасивних операцій комерційного банку починається з визначення співвідношення між капіталом банку і його зобов'язаннями. Структура ресурсів банку визначає його тактику у формуванні ресурсів.

На наступному етапі аналізу вивчаються зміни у структурі пасивних операцій комерційного банку.

При цьому визначається:

- питома вага кожної складової ресурсів банку в їх загальній сумі;
- абсолютне відхилення загальної суми ресурсів і кожної їх складової на звітну дату порівняно з базовим періодом.

Далі дається детальніша характеристика змін у структурі пасивних операцій.

Розглянемо приклад класифікації джерел банківських ресурсів за такими ознаками (рис. 2.5):

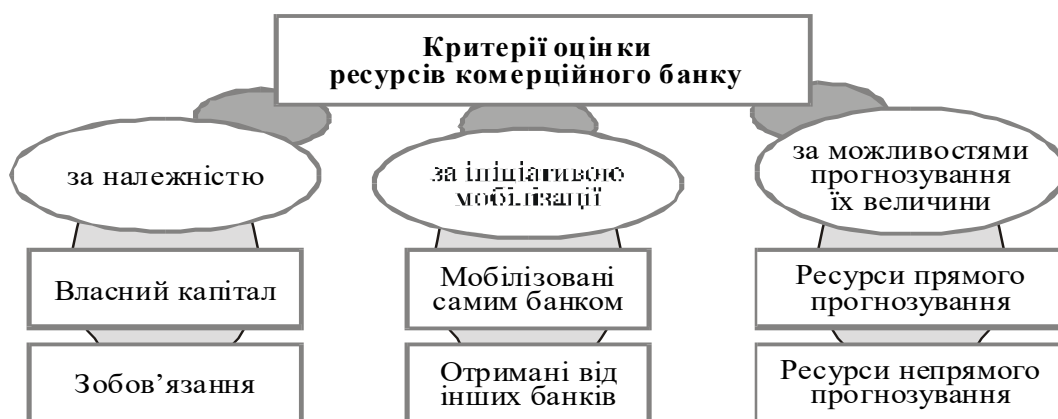

Рис. 2.5. Критерії оцінки ресурсів комерційного банку

Перед початком аналізу загальні пасиви потрібно зменшити на суму нарахованих витрат та доходів майбутніх періодів, а також виключити розрахунки з філіями та іншими підвідомчими установами банку. Баланс банку формується з «чистих» активів та пасивів. Одержані чисті активи і пасиви групуються за основними видами. У процесі аналізу визначається розмір та частка кожної групи в чистих активах та пасивах відповідно.

Після вивчення структури пасивних операцій аналізується кожна їх складова. Далі необхідно розглянути порядок аналізу власного капіталу комерційного банку і виявлення його суми за балансом.

Тому головною метою аналізу пасивних операцій комерційного банку є визначення ефективності формування ресурсної бази банку за зниження її вартості та підвищення фінансової стабільності.

Для досягнення цієї мети перед аналітиком постають такі завдання:

- аналіз структури пасивів за джерелами формування ресурсів (співвідношення власного капіталу та зобов'язань);
- визначення розміру власного капіталу, його структури та достатності;
- аналіз дотримання основних нормативів достатності капіталу;
- аналіз зміни статутного капіталу банку.
- дослідження та оцінка обґрунтованості розподілу прибутку;

- аналіз структури зобов'язань з позиції витратності та стабільності ресурсної бази;
- розроблення стратегії розширення клієнтської бази з метою здешевлення ресурсів;
- оцінка ділової активності банку щодо залучення ресурсів;
- розроблення прогнозу конкурентоспроможності та фінансового потенціалу банку .

У загальному обсязі ресурсів, якими володіє комерційний банк, переважають зобов'язання банку.

Структура зобов'язань банку наведено на рис.2.6.

Рис. 2.6. Структура зобов'язань банку

Під зобов'язаннями банку слід розуміти вимоги до активів банківської установи, що зобов'язують її сплатити фіксовану суму коштів у визначений час у майбутньому.

Зобов'язання банку ПАТ «ПУМБ» наведено в табл. 2.5.

В економічній літературі зобов'язання заведено поділяти на залучені та запозичені кошти. Залучені кошти є найбільшою частиною зобов'язань банку.

Таблиця 2.5

Зобов'язання комерційного банку ПАТ «ПУМБ»

Зобов'язання	2016р.	%	2017р.	%	2018р.	%	2019р.	%	2020р.	%
Кошти банків	4931436	41,8	6998216	42,0	3656711	24,8	3646802	23,9	6205726	20,12
Кошти клієнтів	4160012	35,3	6627160	39,7	5765024	39,0	8003121	52,5	20093669	65,16
Боргові цінні папери, емітовані банком	301195	2,6	291731	1,7	2118	-	109	-	108	0,00
Інші залучені кошти	2167500	18,4	2494163	15,0	4144388	28,1	3020377	19,8	2219589	7,20
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток	11135	0,1	-	-	-	-	47294	0,3	-	0,00
Відстрочені податкові зобов'язання	115527	1,0	153562	0,9	130657	0,9	-	-	-	0,00
Резерви за зобов'язаннями	29409	0,2	43851	0,3	13546	0,1	19905	0,1	28191	0,09
Інші фінансові зобов'язання	50626	0,4	42299	0,3	812842	5,5	258524	1,7	1557654	5,05
Інші зобов'язання	17883	0,2	25654	0,2	25785	0,2	36076	0,2	43538	0,14
Субординований борг	-	-	-	-	221682	1,5	221682	1,5	687658	2,23
Зобов'язання, що пов'язані з довгостроковими активами, призначеними для продажу (чи групами вибуття)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього зобов'язань	11784723	100	16676636	100	14772753	100	15253890	100	30836133	100

Це основне джерело формування ресурсів банку, які спрямовуються на проведення активних операцій .

До залучених коштів банку належать залишки коштів на поточних, бюджетних рахунках клієнтів, депозитні вклади фізичних та юридичних осіб, вклади до запитання, залишки на пластикових платіжних картах, кредиторська заборгованість тощо.

Загальні зобов'язання банку збільшились за останні 3 роки майже втричі. Причина збільшення вдала депозитна політика ПАТ «ПУМБ». Активна політика комерційного банку призвела до збільшення вартості коштів банків в 1,8 раза, коштів клієнтів в 2,5 раза. Інші залучені кошти банку теж з кожним роком зростають, порівнюючи 2020р. з 2016р. збільшення склало 25655 тис.грн. Комерційний банк має довгострокові зобов'язання у вигляді субординованого боргу – 687658 тис.грн

Наступним етапом аналізу пасивів підприємства є аналіз власного капіталу підприємства.

Власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, забезпечують економічну самостійність і фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку.

Відповідно до фінансової звітності ПАТ «ПУМБ», власний капітал банку включає: статутний капітал, нерозподілений прибуток, резерви та інші фонди, чисті активи, частку меншості.

Динаміка, склад та структура власного капіталу ПАТ «ПУМБ» наведена в табл.2.6.

Майже всі складові власного капіталу в динаміці постійно змінюються. Значних змін зазнав статутний капітал в період 2016-2018рр., починаючи з 2016 року вартість його постійно зростала та дещо стабілізувалась у 2018р.

Таблиця 2.7

Динаміка, склад та структура власного капіталу ПАТ «ПУМБ», тис.грн

Показники	2016р.	%	2017р.	%	2018р.	%	2019р.	%	2020р.	%
Статутний капітал	1610903	68,01	2620971	75,27	2620971	38,28	2620971	37,89	3396152	84,29
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	236747	10,00	42224	1,21	842001	12,30	607410	8,78	782550	19,42
Резервні та інші фонди банку	520962	21,99	818967	23,52	802830	11,72	837582	12,11	1415757	35,14
Чисті активи, що належать акціонерам (учасникам) банку	-	-	-	-	2581800	37,70	2851143	41,22	-	-
Частка меншості	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього власного капіталу	2368612	100	3482162	100	6847602	100	6917106	100	4029359	100

Нерозподілений прибуток має нерівномірну галопуючу тенденцію на протязі п'яти років, якщо у 2016 р. цей показник зазнав піку свого зростання – 2368612,171 тис.грн , то вже у 2017р. прибутковість зменшилась до 42224 тис.грн (найменша питома вага - 1,21%).

Найбільші резерви банк створював у 2020р. - 14153334,57 тис.грн, до цього розмір резерву стабілізувався на рівні 800 – 900 млн.грн.

Загальна вартість капіталу з кожним роком зростає, порівнюючи 2019 р. з 2016р. абсолютний показник збільшився майже в два рази. У 2020р. каптал зменшився на 2887747 тис.грн, майже на 40%.

Аналіз масштабів діяльності банку щодо залучення зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності починається з визначення частки, яку займають зобов'язання банку у валюті балансу та розрахунку співвідношення між власними та залученими коштами (коефіцієнт фінансового важеля).

$$Ч_{зоб} = \frac{\text{Зобов'язання банку}}{\text{Валюта балансу банку}}, \quad (2.1)$$

Де Чзоб - частка зобов'язань в балансі комерційного банку

$$Кф.в = \frac{\text{Зобов'язання банку}}{\text{Капітал банку}}, \quad (2.2)$$

Де Кф.в. – коефіцієнт фінансового важеля

Оскільки банк – це установа, яка працює в основному із залученими коштами, то, як правило, їх частка в пасивах банку становить не менше 80 %. Значення менше цієї величини означає більш високу фінансову стійкість банку, проте негативно характеризує його ділову активність.

Активність банку щодо залучення коштів наведена в табл. 2.8.

Активність ПАТ «ПУМБ» щодо залучення ресурсів

Показники	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
1. Зобов'язання банку, тис. грн	11784723	16676636	14772753	15253890	30836133
2. Капітал банку, тис. грн	2368612	3482162	6847602	6917106	4029359
3. Валюта балансу банку, тис. грн	14153335	20158798	17354553	18105033	34865492
4. Частка зобов'язань у валюті балансу, %	83,3	82,7	85,1	84,3	88,44
5. Співвідношення зобов'язань та капіталу (коефіцієнт фінансового важеля)	5,0	4,8	2,2	2,2	7,65

Пропорційне зростання капіталу та зобов'язань банку не змінило мультиплікаційного ефекту капіталу. При цьому рівень фінансової стійкості банку залишився незмінним. Питома вага зобов'язань у загальних джерелах формування ресурсів майже не змінилась і залишилася на рівні 85 %, а сума зобов'язань перевищує суму капіталу банку майже в 2-3 рази (у звітному періоді – в 2 рази). Наведені показники свідчать про виважену позицію банківських менеджерів: ризику, викликані розширенням залучених коштів, покриваються зростанням суми власного капіталу, який є гарантією банківських зобов'язань.

Перейдемо більш детально до коштів клієнтів та коштів банків. Найбільший відсоток в структурі коштів клієнтів займають юридичні особи та фізичні особи, питома вага державних та громадських структур мізерна (до 2%). У фізичних осіб більший відсоток припадає на строкові вклади, а юридичні особи навпаки в результаті роботи з контрагентами більше користуються поточними рахунками. Державні організації не мають строкових вкладів, динаміка вартості коштів на поточних рахунках має тенденцію до збільшення. Загальна вартість коштів клієнтів збільшилась майже в 5 разів. Динаміка вартості коштів клієнтів наведена в таблиці 2.9 та на рис.2.7. Структура коштів клієнтів наведена на рис.2.8.

Таблиця 2.9

Структура коштів клієнтів

Кошти клієнтів	2016	%	2017	%	2018	%	2019	%	2020	%
Державні та громадські організації:	61482	1,48	78617	1,19	66491	1,15	38 445	0,48	116907	0,58
Поточні рахунки	61482	1,48	78617	1,19	66491	1,15	38 445	0,48	116907	0,58
Строкові кошти	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-	0,00	0	0,00
Інші юридичні особи	2037406	48,98	3021949	45,60	1913877	33,20	2 857 653	35,71	11347508	56,47
Поточні рахунки	851683	20,47	1055461	15,93	732240	12,70	1 653 161	20,66	9073610	45,16
Строкові кошти	1185723	28,50	1966488	29,67	1181637	20,50	1 204 492	15,05	2273898	11,32
Фізичні особи:	2061124	49,55	3526594	53,21	3784656	65,65	5 107 023	63,81	8629254	42,95
Поточні рахунки	511521	12,30	521817	7,87	717850	12,45	1 258 273	15,72	2303812	11,47
Строкові кошти	1549603	37,25	3004777	45,34	3066806	53,20	3 848 750	48,09	6325442	31,48
Усього коштів клієнтів	4160012	100	6627160	100	5765024	100	8 003 121	100	20093669	100

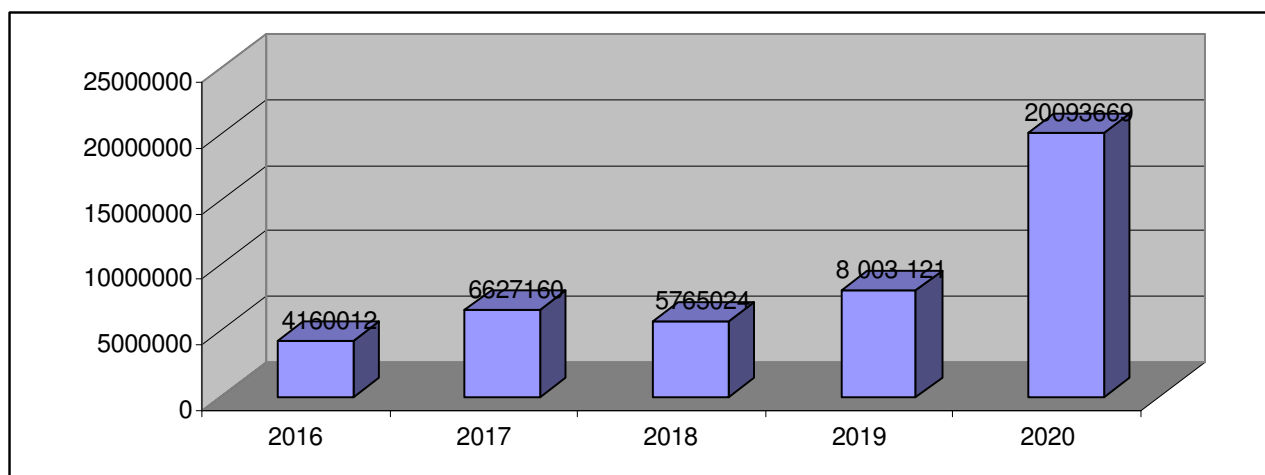

Рис.2.8. Динаміка вартості коштів клієнтів

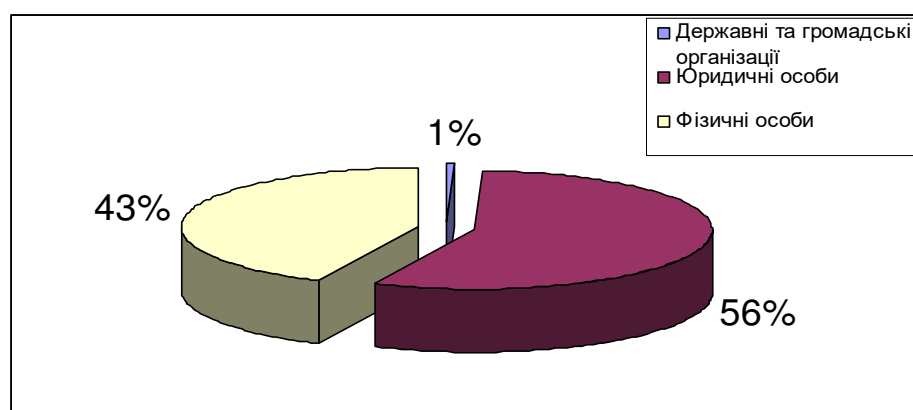

Рис.2.9. Структура коштів клієнтів

Розподіл коштів клієнтів за видами економічної діяльності наведено в табл. 2.10. В розподілі найбільшу питому вагу мають галузі: транспорту, послуг зв'язку та інфраструктури (23,64%), фізичні особи (43%), торгівлі та агентського обслуговування (11%).

Підприємства, які отримали найменшу масу кредитів: харчова промисловість та сільське господарство, хімічна, будівництво/нерухомість.

Структура за розподілом наведена на рис.2.10.

Таблиця 2.10

Розподіл коштів клієнтів за видами економічної діяльності

Кошти клієнтів	2016	%	2017	%	2018	%	2019	%	2020	%
Фізичні особи	2170516	52,18	4017306	60,62	3784656	65,65	5107023	63,81	8629254	42,95
Торгівля та агентське обслуговування	645169	15,51	641185	9,68	511344	8,87	412 466	5,15	2184233	10,87
Машинобудування	390492	9,39	269131	4,06	171078	2,97	209923	2,62	419563	2,09
Гірничо-видобувна галузь	343395	8,25	379249	5,72	546431	9,48	323489	4,04	417557	2,08
Будівництво/не рухомість	114772	2,76	178954	2,70	94468	1,64	95896	1,20	367025	1,83
Транспорт, послуги зв'язку та інфраструктура	111708	2,69	155192	2,34	84615	1,47	1084892	13,56	4750205	23,64
Металургія	71855	1,73	109620	1,65	52936	0,92	222248	2,78	1206975	6,01
Хімічна	61477	1,48	71268	1,08	34829	0,60	18000	0,22	135968	0,68
Харчова промисловість та сільське господарство	57223	1,38	139252	2,10	47193	0,82	44857	0,56	83481	0,42
Інші	193405	4,65	666003	10	437474	7,59	484327	6,05	1899408	9,45
Усього:	4160012	100	6627160	100	5765024	100	8003121	100	20093669	100

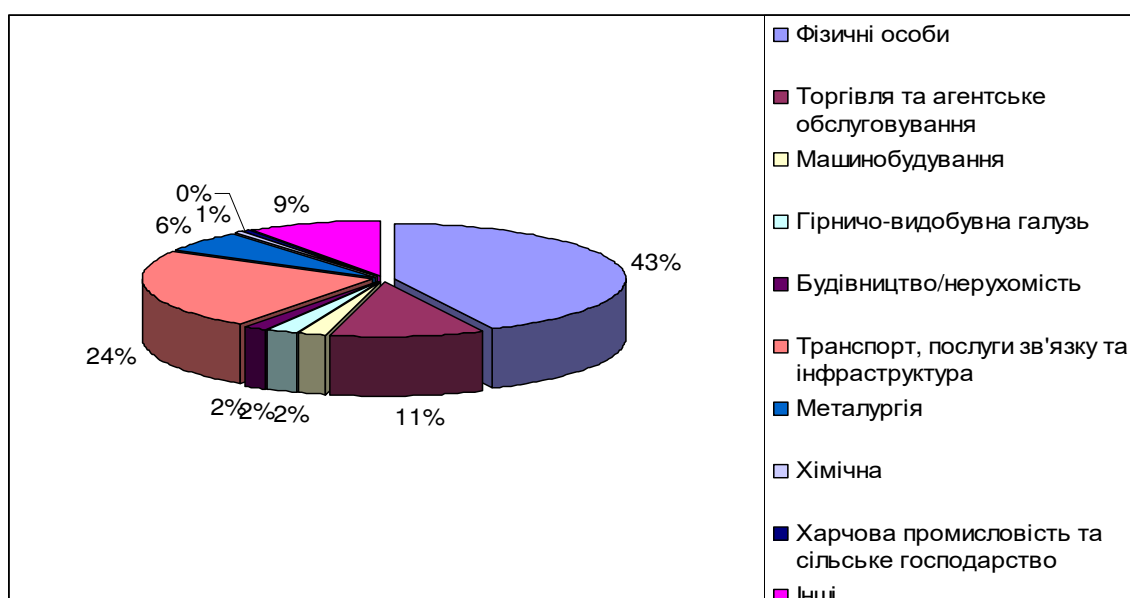

Рис.2.10. Структура розподілу коштів клієнтів за видами економічної діяльності

Таблиця 2.11

Кошти банків

Кошти банків	2016р.	%	2 017р.	%	2 018р.	%	2 019р.	%	2 020р.	%
Кореспондентські рахунки та депозити овернайт інших банків	157874	3,20	323 509	4,62	94 935	2,60	1 188 379	32,59	436 570	7,03
Депозити інших банків:	84876	1,72	199 335	2,85	509 841	13,94	462 248	12,68	941 456	15,17
Короткострокові	84876	1,72	160 805	2,30	509 841	13,94	462 248	12,68	941 456	15,17
Довгострокові	0	0,00	38 530	0,55	-	0,00	-	0,00	-	0,00
Кредити, отримані:	4688686	95,08	6 475 372	92,53	3 051 935	83,46	1 996 175	54,74	4 827 700	77,79
Короткострокові	3204846	64,99	3 966 100	56,67	766 257	20,95	422 911	11,60	3 617 447	58,29
Довгострокові	1483840	30,09	2 509 272	35,86	2 285 678	62,51	1 573 264	43,14	1 210 253	19,50
Усього коштів банків	4931436	100	6 998 216	100	3 656 711	100	3 646 802	100	6 205 726	100

Кореспондентські рахунки та депозити овернайт інших банків мають нестабільну тенденцію, якщо порівнювати 2020р. з 2016р. показник збільшився майже в 3 рази і становить 436 570 тис.грн.

Депозити банків зросли майже в 10 разів. Починаючи з 2016р. до 2020р. депозити збільшилися до 941 456 тис.грн

Кредити в структурі коштів банків зменшились з 95,08 до 77,79%, у вартісному виразі цей показник має тенденцію зростання з показника 4688686 тис.грн до 4 827 700 тис.грн.

2.4. Аналіз фінансових результатів ПАТ «ПУМБ»

Вся господарська діяльність комерційного банку – здійснення банківських угод має назву статутна діяльність. Її проведення вимагає від комерційного банку значних витрат, але крім витрат виникають доходи, як результат діяльності комерційного банку.

Витрати – це зменшення економічної вигоди у звітному періоді, у формі вибуття або використанні активів чи збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу за винятком розподілу капіталу між учасниками (акціонерами) чи його вилучення. Зростання банківських витрат, які неузгодженні зі збільшенням його прибутку може істотно погіршити фінансовий стан навіть крупному та авторитетному комерційному банку.

Доходи - це збільшення економічних вигод протягом звітного періоду у формі припливу або зростання активів, або зменшення зобов'язань, що спричиняють збільшення капіталу і не є внесками акціонерів.

Валовий дохід комерційного банку складається з валового операційного доходу. Він залежить від:

- норми прибутку та активні операції;
- розміру плати за надані послуги;
- величини та структури активів

Результатом співставлення доходів та витрат є фінансовий результат статутної діяльності, який виступає у вигляді прибутку чи збитків.

Поняття доходності комерційного банку відображає позитивний сукупний результат діяльності банку у всіх сферах його господарсько-фінансової і комерційної діяльності. За рахунок доходів банку покриваються усі його операційні видатки, включаючи адміністративно-управлінські, формується прибуток банку, розмір якого визначає рівень дивідендів, збільшення власних коштів і розвиток пасивних і активних операцій.

Для оцінки доходів та видатків необхідно розрахувати загальну суму доходів банку, отриманої їм за період, із наступним поділом її на види доходів, що надійшли від проведення різноманітних видів банківських операцій.

Валові доходи банку прийнято розділяти на процентні і непроцентні.

До процентних доходів банку відносяться:

- нараховані й отримані відсотки по позичках у гривневому виразі;
- нараховані й отримані відсотки по позичках в іноземній валюті.

Структура процентних доходів банку може бути подана також у вигляді:

- процентних доходів, отриманих по міжбанківських позичках;
- процентних доходів, що надійшли по комерційних позичках.

Непроцентні доходи складають:

- доходи від інвестиційної діяльності (дивіденди по цінних паперах, доходи від участі в спільній діяльності підприємств і організації й ін.);
- доходи від валютних операцій;
- доходи від отриманих комісій і штрафів;
- інші доходи.

Процентні витрати складають:

- нараховані і сплачені відсотки в гривнях;
- нараховані і сплачені відсотки у валюті.

До непроцентних витрат відносять:

- операційні витрати;
- сплачені комісійні по послугах і кореспондентських відносинах;

- витрати по операціях із цінними паперами;
- витрати по операціях на валютному ринку;
- витрати по забезпеченню функціонування банку:
- витрати на утримання апарата управління;
- господарські витрати;
- інші витрати:
- штрафи, пені, неустойки сплачені; відсотки і комісійні минулого років.

Найбільше значними статтями операційних витрат банку традиційно є витрати:

- по виплаті відсотків по поточних і строкових вкладах;
- пов'язані з виплатою комісійних іншим банкам і іншим фінансово-кредитним заснуванням за надані послуги;
- по утриманню й експлуатації будинків і устаткування;
- на заробітну плату персоналу;
- на створення спеціальних резервів.

У останні роки спостерігається зріст питомої ваги видатків на виплату відсотків по вкладах клієнтів. Це пояснюється, по-перше, підвищенням рівня процентних ставок по депозитах у результаті посилення конкурентної боротьби і по-друге, збільшенням питомої ваги депозитних рахунків у загальній сумі притягнутих коштів.

Банки, що виконують міжнародні розрахункові операції, сплачують комісійні банку, що виконує доручення на здійснення операцій (акредитивних, інкасових і ін.). Але кінцевим платником виступає клієнт банку, із доручення якого проведена операція. Банк у повному обсязі списує з його рахунку сплачену їм комісію.

Видатки банку на утримання й експлуатацію будинків і устаткування, оплату персоналу і соціальні посібники носять щодо постійний характер. Їхня питома вага в загальній сумі видатків банку дуже значний.

Визначена частина коштів банку витрачається на створення резервів. Інші видатки в рахунку прибутків і збитків банку показуються по статті «Інші

операційні видатки». Це внески, видатки на рекламу, інвентар і матеріали, на оплату послуг аудиторських фірм, судові і транспортні витрати, а також деякі види податків.

Зріст операційних видатків не тільки відбиває несприятливий стан кон'юнктури ринку, на якому банк залучає ресурси, але і може свідчити про погіршення менеджменту. Особлива увага заслуговує оцінка двох груп статей: видатки, пов'язані з забезпеченням функціонування банку (особливо адміністративно-господарські) і видатки, пов'язані з підвищенням ризикованості банківської діяльності (створення обов'язкових і інших страхових резервів).

Одна з основних цілей комерційних банків - це одержання прибутку, що є джерелом виплати дивідендів акціонерам (пайовикам), створення фондів банку, базою підвищення добробуту робітників банку і т.д. Прибуток банку являє собою різницю між його валовими доходом і витратами, тобто це – фінансові результати діяльності комерційного банку, які відображаються в звіті про фінансові результати комерційного банку.

Відповідно до діючої методики, комерційні банки визначають прибуток або збитки від своєї діяльності раз в квартал, в останній операційний день кварталу. Протягом кварталу прибутки і витрати враховуються наростаючим підсумком. Розподіл прибутку банку здійснюється по підсумкам діяльності за рік відповідно до рішення загальних зборів акціонерів (пайовиків) банку.

Прибуток комерційних банків оподатковується згідно Закону "Про оподаткування прибутку підприємств" по ставці 30 %.

Після сплати податків і штрафів, що накладаються податковою інспекцією, Національним банком України і іншими органами з прибутку банку проводяться відрахування в його резервний фонд в розмірі не менш ніж 5 % прибутку, що залишається в розпорядженні банку. Потім здійснюються відрахування в фонди економічного стимулювання банку, на добродійні і спонсорські заходи, на виплату винагород керівництву банку. З суми, що залишилася виплачуються дивіденди акціонерам (пайовикам). Якщо і після

цього залишається нерозподілений прибуток, він може бути направлений на індексацію акцій (паїв) або ж на приріст капіталу банку. Збитки банку по підсумкам діяльності за рік покриваються за рахунок резервного фонду, а при його недостатності - за рахунок зменшення капіталу. При збитковій діяльності банку акціонерами (пайовиками) або Національним банком України вирішується питання про доцільність його подальшого функціонування : збереження, реорганізація або ліквідація. Фінансові результати ПАТ «ПУМБ» наведено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Фінансові результати ПАТ «ПУМБ»

Показники	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Відх (+,-)
Чистий процентний дохід	385533	732114	1054278	992049	1476385	1090852
Процентні доходи	880037	1738388	2501474	2216223	2946145	2066108
Процентні витрати	494504	1006274	1447196	1224174	1469760	975256
Комісійні доходи	193110	260997	262761	294213	431264	238154
Комісійні витрати	48433	64485	60401	78129	118092	69659
Результат від торгівлі іноземною валютою	7066	22049	23135	9945	19536	12470
Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	-	3222	-1844	-18185	10572	10572
Результат від переоцінки іноземної валюти	18467	67916	88696	20395	20766	2299
Резерв під заборгованість за кредитами	169625	584765	1699293	431403	705752	536127
Знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	-	14408	61941	4462	12686	12686
Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж	26897	563	9022	634	13456	-13441
Резерви за зобов'язаннями	23042	705	16025	5875	6576	-16466
Інші операційні доходи	4571	34035	80265	19222	30005	25434
Адміністративні та інші операційні витрати	276861	440195	539567	557946	823646	546785
Прибуток/(збиток) до оподаткування	63889	15212	828864	248114	332928	269039
Витрати на податок на прибуток	27781	7342	1036	13530	65333	2765333
Прибуток/(збиток) після оподаткування	36108	7870	829900	234584	267595	231487
Чистий прибуток/(збиток)	36108	7870	829900	234584	267595	231487

Основними видами доходу на які припадає значна частка в структурі сукупних доходів комерційного банку є процентні та комісійні. Чистий процентний дохід за останні п'ять років збільшився на 1090852 тис.грн. Негативний факт зростання більшими темпами процентних витрат ніж процентних доходів. Базовий темп проросту вартості процентних витрат складає 485%, а вартості процентних доходів лише 420%.

Динаміка процентних доходів та витрат наведена на рис.2.11.

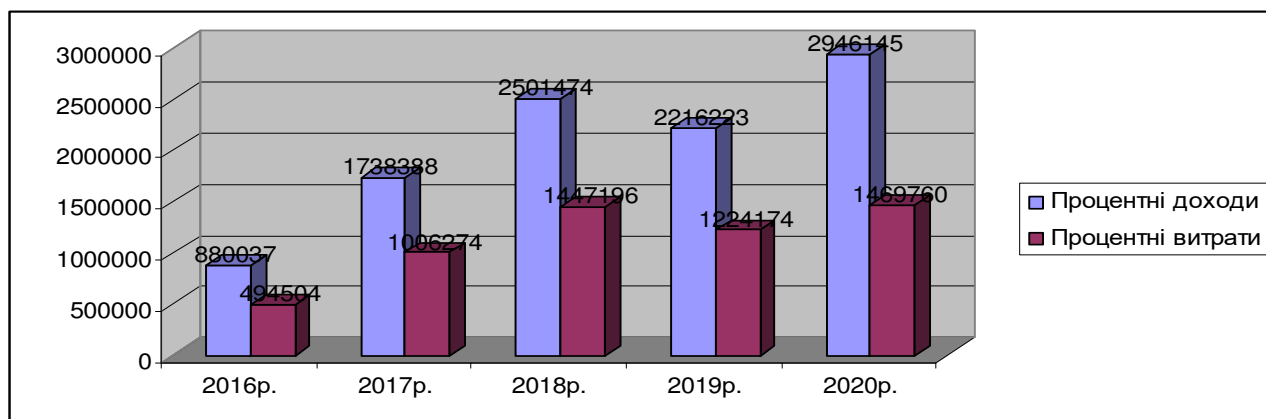

Рис.2.11. Динаміка процентних доходів та витрат

Комісійні доходи за останні п'ять років зросли майже у 3 рази і складають 431264 тис.грн. Базисний темп приросту комісійних витрат складає 243%. Тобто спостерігається ідентична ситуація зростання витрат більшими темпами ніж доходів. Динаміка комісійних доходів та витрат ПАТ «ПУМБ» наведено на рис.2.12.

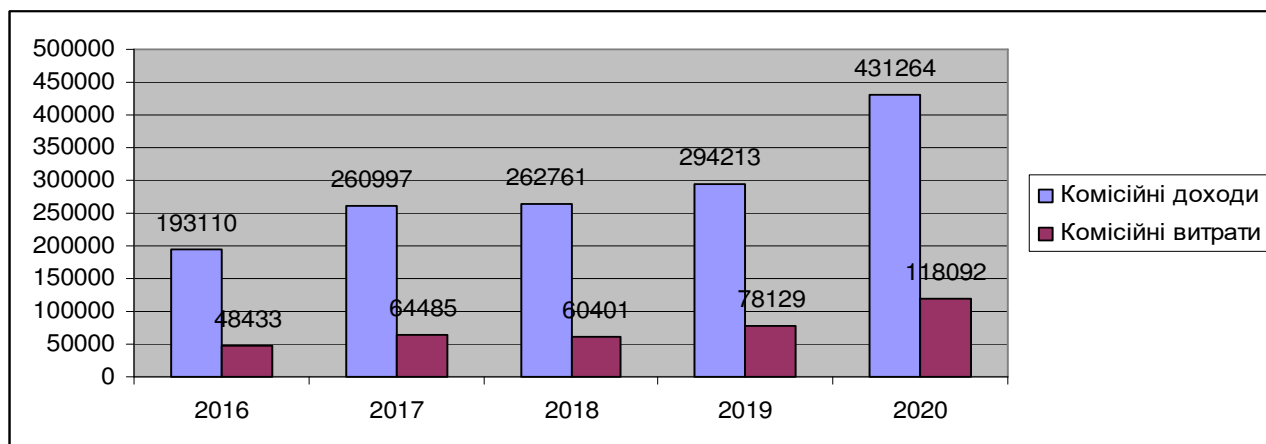

Рис 2.12. Динаміка комісійних доходів та витрат ПАТ «ПУМБ»

Для більш обґрунтованого аналізу процентних доходів та витрат проаналізуємо їх структуру (табл. 2.13). Комісійні доходи та витрати наведено в табл. 2.14.

Таблиця 2.13

Структура процентних доходів та витрат ПАТ «ПУМБ»

Показники	2 016р.	%	2 017р.	%	2 018р.	%	2 019р.	%	2020р.	%
Процентний дохід за:										
кредитами та заборгованістю клієнтів	696 776	79,18	1 455 715	83,74	2 154 155	86,12	1 976 041	89,16	2 450 904	83,19
борговими цінними паперами в портфелі банку на продаж	98 425	11,18	99 678	5,73	54 246	2,17	121 958	5,50	300 078	10,19
коштами в інших банках	58 647	6,66	163 630	9,41	280 132	11,20	114 029	5,15	168 724	5,73
кореспондентськими рахунками в інших банках	9 571	1,09	7 724	0,44	2 661	0,11	3 051	0,14	14 859	0,50
депозитами овернайт в інших банках	16 618	1,89	11 641	0,67	10 280	0,41	1 144	0,05	11 580	0,39
Загальні процентні доходи	880037	100	1 738 388	100,00	2 501 474	100,00	2 216 223	100,00	2 946 145	100
Процентні витрати за:										
строковими коштами юридичних осіб	71 691	14,50	165 499	16,45	166 221	11,49	182 322	14,89	237 171	16,14
борговими цінними паперами, що емітовані банком	17 710	3,58	44 273	4,40	7 930	0,55	127	0,01	15	0,00
іншими залученими коштами	56 234	11,37	73 810	7,33	44 087	3,05	3 479	0,28	1 870	0,13
строковими коштами фізичних осіб	102 202	20,67	253 109	25,15	398 533	27,54	460 343	37,60	538 290	36,62
строковими коштами інших банків	232 689	47,06	437 921	43,52	775 410	53,58	526 626	43,02	525 625	35,76
депозитами овернайт інших банків	98	0,02	161	0,02	336	0,02	504	0,04	405	0,03
поточними рахунками	13 398	2,71	28 926	2,87	40 659	2,81	39 525	3,23	158 881	10,81
кореспондентськими рахунками	482	0,10	2 575	0,26	14 020	0,97	11 248	0,92	7 503	0,51
Загальні процентні витрати	494 504	100	1 006 274	100	1 447 196	100	1 224 174	100	1 469 760	100

Процентні доходи ПАТ «ПУМБ» включають надходження від: кредитів та заборгованості клієнтів, боргових цінних паперів в портфелі банку на продаж, кореспондентських рахунків в інших банках, депозитів овернайт в інших банках, коштів в інших банках.

Найбільший відсоток в процентних доходах займають надходження за кредитами та заборгованістю клієнтів – 79-89%. Надходження від коштів в інших банках складає 5-10%. На всі інші надходження припадає 1-16%.

Структура процентних доходів наведена на рис.2.13.

Рис. 2.13. Структура процентних доходів ПАТ «ПУМБ» за 2020р.

Процентні витрати ПАТ «ПУМБ» включають видатки за: строковими коштами юридичних осіб, борговими цінними паперами, що емітовані банком, іншими залученими коштами, строковими коштами фізичних осіб, строковими коштами інших банків, депозитами овернайт інших банків, поточними рахунками, кореспондентськими рахунками.

Більш ніж 80 % видатків ПАТ «ПУМБ» складають видатки за строковими коштами фізичних осіб та строковими коштами інших банків. Процентні витрати за строковими коштами юридичних осіб складають 11-16%. Всі інші процентні витрати складають залишок у розмірі – 1-5 %.

Структура процентних витрат наведена на рис.2.14.

Таблиця 2.14

Структура комісійних доходів та витрат ПАТ «ПУМБ»

Показники	2 016р.	%	2 017р.	%	2 018р.	%	2 019р.	%	2 020р.	%
Касові доходи										
Розрахункові операції	42680,39	47,00	96 675	50,06	127 607	48,89	133 752	50,90	166 803	56,69
Касове обслуговування	10897,12	12,00	17 467	9,05	30 753	11,78	20 333	7,74	23 164	7,87
Інкасація	190,70	0,21	370	0,19	595	0,23	304	0,12	165	0,06
Операції з цінними паперами	2270,23	2,50	2 825	1,46	1 782	0,68	179	0,07	249	0,08
Гарантії надані	6447,46	7,10	13 123	6,80	16 590	6,36	16 112	6,13	15 417	5,24
Інші	28323,43	31,19	62650	32,44	83670	32,06	92 081	35,04	88 415	30,05
Загальні касові доходи	90809,335	100	193110	100	260 997	100	262 761	100	294 213	100
Касові витрати										
Розрахункові операції	13445,53	86,50	38 813	80,14	51 209	79,41	54 889	90,87	76 131	97,44
Касове обслуговування	584,45	3,76	2 327	4,80	3 177	4,93	1 487	2,46	819	1,05
Інкасація	69,95	0,45	303	0,63	703	1,09	15	0,02	15	0,02
Операції з цінними паперами	26,42	0,17	65	0,13	111	0,17	73	0,12	58	0,07
Гарантії надані	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Інші	1417,61	9,12	6 925	14,30	9 285	14,40	3 937	6,52	1 106	1,42
Загальні касові витрати	15543,97	100,00	48 433	100,00	64485	100,00	60 401	100,00	78 129	100,00

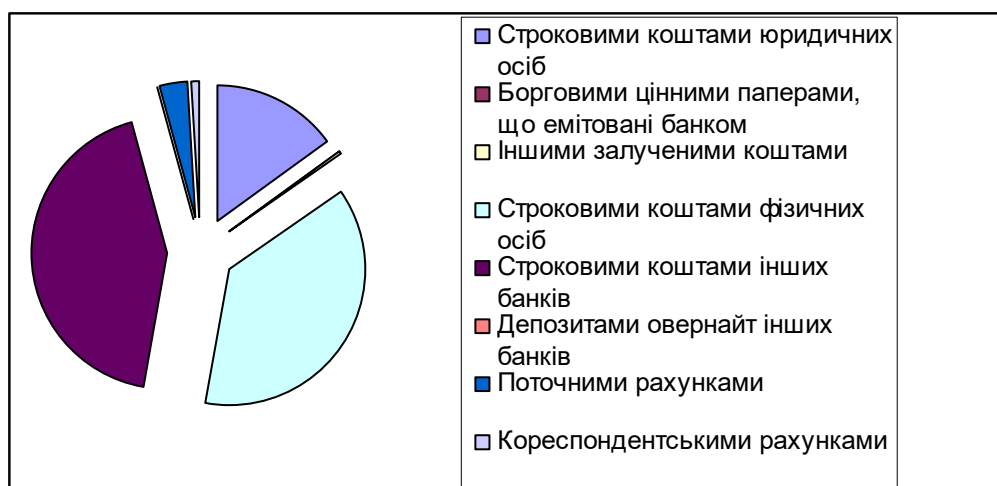

Рис. 2.14. Структура процентних витрат ПАТ «ПУМБ» за 2020р.

Касові доходи ПАТ «ПУМБ» включають надходження від : розрахункових операцій, касового обслуговування, інкасації, операції з цінними паперами, гарантій, інших послуг.

Найбільш питому вагу, яка динамічно з кожним роком збільшується займають надходження від розрахункових операцій – 47-57%. Значну відсоток в загальних комісійних доходах займають касові операції – 7-12%. На інші операції припадає решта комісійних надходжень.

Структура касових доходів ПАТ «ПУМБ» за 2020р. наведена на рис.2.15.

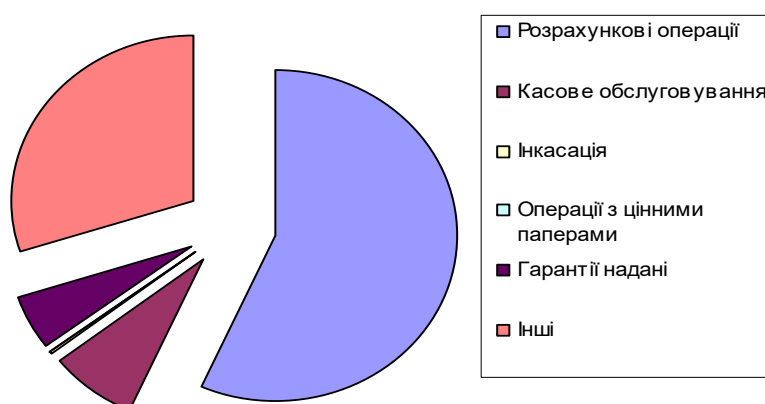

Рис.2.15. Структура касових доходів ПАТ «ПУМБ» за 2020р.

Касові доходи ПАТ «ПУМБ» включають видатки на: розрахункові операції, касове обслуговування, інкасацію, операції з цінними паперами, інші послуги

Найбільші витрати на розрахункові операції, у 2011р. вони досягли показника у 97%. На всі інші видатки приходиться від 3 до 10%.

Основними відносними показниками, які характеризують прибутковість банку, є такі:

- норма прибутку на капітал (рентабельність капіталу);
- рентабельність (прибутковість) активів;
- рентабельність витрат;
- чистий спред;
- чиста процентна маржа;
- рівень іншого операційного доходу.

Відносні показники прибутковості наведені в табл. 2.6

Ці показники та розглянуті вище коефіцієнти загальної дохідності активів та дохідності процентних активів дають змогу досить повно охарактеризувати діяльність банку з погляду її ефективності.

Норма прибутку на капітал (R_k) характеризує ефективність використання капіталу і розраховується як відношення чистого прибутку (ЧП) до балансового капіталу (К). Даний коефіцієнт показує, скільки чистого прибутку припадає на 1 грн капіталу банку і характеризує економічну віддачу капіталу. У світовій практиці норма прибутку на капітал (ROE) є основним показником ефективності діяльності банку. Норма прибутку на капітал розраховується за формулою:

$$R_k = \frac{\text{ЧП}}{\text{К}} \cdot 100 \% \quad (2.1)$$

Банк працює ефективно в тому разі, коли значення показника не менше 15 %.

Рентабельність активів (R_a) визначається відношенням чистого прибутку до сукупних активів банку, тобто до ресурсів, що управляються. Даний показник відображає внутрішню політику банку, професіоналізм його менеджерів, які підтримують оптимальну структуру активів і пасивів з погляду доходів і витрат. Тому у світовій практиці багато спеціалістів вважають даний показник (ROA) найкращим показником для оцінювання ефективності роботи менеджерів банку.

$$R_a = \frac{\text{ЧП}}{A} \cdot 100\% \quad (2.2)$$

Банк ефективно використовує наявні ресурси в тому випадку, коли значення показника не менше 1 %.

Група часткових показників (за типами клієнтів, видами операцій тощо) відношення прибутку до середньої суми активів чи прибутку до середньої суми дохідних активів являє собою значну інформаційну цінність в оцінці результативності виробництва і реалізації окремих послуг і діяльності банку в цілому. Тенденція зростання даних показників забезпечується високою якістю менеджменту, збільшенням операційних ризиків (економічно виправданих чи ні).

Рентабельність витрат (R_b) визначається як відношення прибутку до витрат. Цей показник характеризує рівень віддачі витрат банку й оцінює суму прибутку, що припадає на одиницю витрат.

$$R_b = \frac{\text{ЧП}}{B} \cdot 100\% \quad (2.3)$$

Чистий спред (ЧС) характеризує рівень узгодженості процентної політики банку за кредитними і депозитними операціями. Аналіз чистого спреду пов'язаний із процентною політикою банку, яка відображається у динаміці процентних ставок за активними і пасивними операціями. Чистий спред — це

різниця між середніми процентними ставками, отриманими і сплаченими. За його допомогою визначається необхідна мінімальна різниця між ставками за активними і пасивними операціями, яка дасть змогу банку покрити витрати, але не принесе прибутку (мінімальне значення показника 0). Оптимальне значення показника не менше 1,25 %.

$$\text{ЧС} = \frac{\text{ПД}}{\text{КП}} \cdot 100 - \frac{\text{ПВ}}{\text{ПЗ}} \cdot 100, \quad (2.4)$$

де ПД — процентні доходи за кредитними операціями;

КП — кредитний портфель;

ПВ — процентні витрати за депозитами;

ПЗ — підпроцентні зобов'язання.

Чиста процентна маржа (ЧПМ) дає змогу оцінити здатність банку утворювати чистий процентний дохід, використовуючи загальні активи. До деякої міри можна вважати, що цей показник характеризує ефективність структури активів банку. Чиста процентна маржа обчислюється як відношення чистого процентного доходу (ЧПД) до загальних активів банку (А) [28]:

$$\text{ЧПМ} = \frac{\text{ПД} - \text{ПВ}}{\text{А}} \cdot 100, \quad (2.5)$$

де ПД — процентний дохід;

ПВ — процентні витрати

Аналізуючи чисту процентну маржу, слід брати до уваги її призначення: маржа слугує для покриття витрат банку і ризиків, у тому числі й інфляційного, створення прибутку, покриття договірних угод. Оптимальним значенням показника є 4,5 %.

Таблиця 2.15

Відносні показники прибутковості ПАТ «ПУМБ»

Показники	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
Показники для розрахунку					
Чистий прибуток	36,108	7,870	829,900	234,584	267,595
Активи	14153,335	20158,798	17354,553	18105,033	34865,492
Власний капітал	2368,612	3482,162	6847,602	6917,106	4029,359
Витрати банку	792,017	1518,296	2048,200	1873,779	2476831
Процентні доходи за кредитними операціями	696,776	1455,715	2154,155	1976,041	2450,904
Кредитний портфель	8616	15526	13560	13620	15573
Процентні витрати за депозитами	406,680	856,690	1340,500	1169,795	1301,086
Підпроцентні зобов'язання	9392,643	13917,107	9423,853	11650,032	26299,503
Процентні доходи	880,037	1738,388	2501,474	2216,223	2946,145
Процентні витрати	494,504	1006,274	1447,196	1224,174	1469,760
Інші операційні доходи	4,571	34,035	80,265	19,222	30,005
Розрахункові показники					
Rк (норма прибутку на капітал)	1,52	0,23	12,12	3,39	6,64
Rа (рентабельність активів)	0,26	0,04	4,78	1,30	0,77
Rв (рентабельність витрат)	4,56	0,52	40,52	12,52	0,01
ЧС (чистий спред)	3,76	3,22	1,66	4,47	10,79
ЧПМ (чиста процентна маржа)	2,72	3,63	6,07	5,48	4,23
ІОД (рівень іншого операційного доходу)	0,03	0,17	0,46	0,11	0,09

Зменшення процентної маржі сигналізує про загрозу банкрутства. Основними причинами зменшення процентної маржі є: зниження процентних ставок за кредитами; подорожчання ресурсів; скорочення питомої ваги дохідних активів у загальному їх обсязі; хибна процентна політика.

Рівень іншого операційного доходу (ІОД) відносно загальних активів (А) характеризує ступінь залежності фінансового стану банку від «нетрадиційних» доходів. Збільшення цього показника може свідчити про здорову диверсифікацію платних послуг або про хибне тяжіння до спекулятивних прибутків для покриття дефіциту основного процентного доходу банку.

$$P_{\text{ІОД}} = \frac{\text{ІОД}}{A} \cdot 100 \quad (2.6)$$

Найбільш вдалі роки за показниками ефективності – 2018 та 2020рр. Найменші показники прибутковості, які в деяких випадках не перевищують 1% (норма прибутку - 0,23%, рентабельність витрат - 0,52 %, рівень іншого операційного доходу - 0,17%) спостерігаються у кризовому 2017р.

Динаміка показників наведено на рис.2.16.

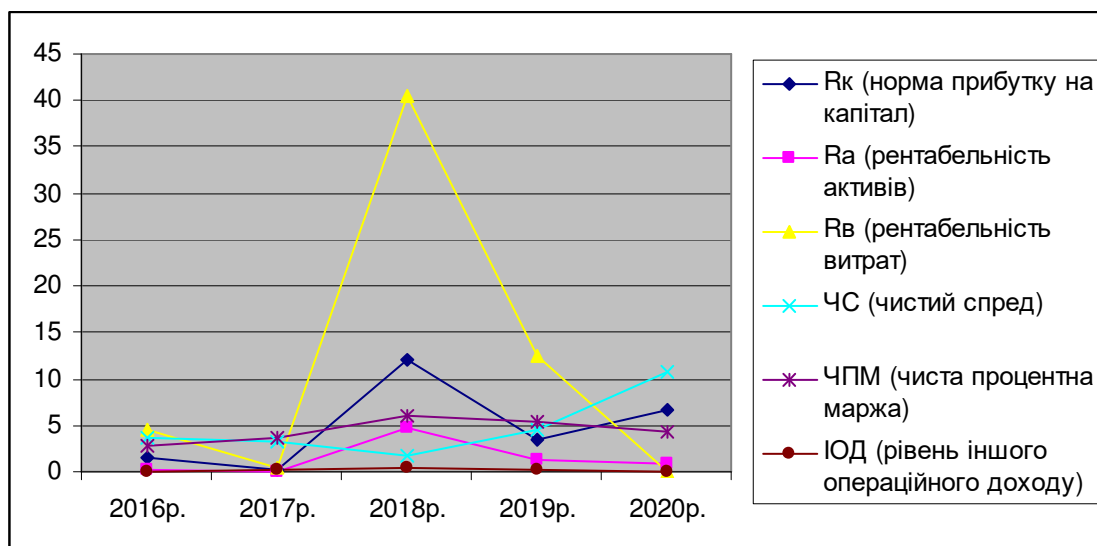

Рис.2.16. Динаміка відносних показників прибутковості ПАТ «ПУМБ»

Виходячи з результатів дослідження другого розділу можна зробити наступні висновки:

ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК” (далі - ПУМБ або Банк) є правонаступником усіх прав та зобов'язань Закритого акціонерного товариства “Перший Український Міжнародний банк”, яке було правонаступником усіх прав та зобов'язань Закритого акціонерного товариства з іноземними інвестиціями та участю українського капіталу “Перший Український Міжнародний банк”, яке було створене за рішенням зборів акціонерів (протокол №2 від 3 вересня 1996 р.)

Основні показники комерційного банку, які були проаналізовані: активи, власний капітал, прибуток, чисельність персоналу, зобов'язання комерційного банку.

Активи комерційного банку постійно збільшуються, абсолютне ланцюгове зростання складає 20712157 тис.грн.(темп зростання 246,34%). Причина збільшення активів зростання ринку банківських послуг.

Основою функціонування будь – якого комерційного банку є власний капітал. Абсолютне зростання власного капіталу складає 1660747 тис.грн, у відсотковому еквіваленті 170,11%.

Значну питому вагу в пасивних операціях займають зобов'язання комерційного банку. Темп зростання зобов'язань комерційного банку ПАТ «ПУМБ» коливається в межах 88 – 229%.

Показник чисельності персоналу мав зростання в докризовий період (до 2017р.), в цілому кількість працівників за 2016-2017рр. збільшилось на 1314 осіб., в період 2018-2020рр. кількість працюючих зросло до показника 2928 чол.

В результаті зростання обсягів послуг, реалізації масштабних проектів у 2019 році ПАТ «ПУМБ» отримав найбільший чистий прибуток у розмірі 829900 тис.грн. Розміри прибутку мають галопуючу тенденцію, зростання спостерігається у 2018 та 2010рр., а зменшення у 2016, 2018 та 2020 рр.

Найбільший відсоток в структурі коштів клієнтів займають юридичні особи та фізичні особи, питома вага державних та громадських структур мізерна (до 2%). У фізичних осіб більший відсоток припадає на строкові вклади, а юридичні особи навпаки в результаті роботи з контрагентами більше

користуються поточними рахунками.

Державні організації не мають строкових вкладів, динаміка вартості коштів на поточних рахунках має тенденцію до збільшення

Загальна вартість коштів клієнтів збільшилась майже в 5 разів.

З метою удосконалення діяльності комерційного банку пропонуємо моделювання кредитної та депозитної діяльності у контексті взаємодії з реальним сектором економіки з урахуванням інфляції, результати наведені в третьому розділі дипломної роботи.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ РИЗИКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Управління портфелем цінних паперів на основі оцінки фінансового ризику.

На сьогодні ринок цінних паперів України переживає не найкращі часи. Після недовгого періоду зростання та ейфорії фондовий ринок вступив у фазу рецесії та переосмислення власних перспектив. На сучасному етапі розвитку вітчизняного ринку цінних паперів для його суб'єктів, особливо для професійних торговців цінними паперами, надзвичайно важливим є усвідомлення всіх ризиків, які мають вплив на їх діяльність та створення власної, зваженої, чіткої та зрозумілої стратегії.

Враховуючи особливості нинішнього часу в нашій країні, відсутність всієї повноти фінансових інструментів ринку цінних паперів, портфельне інвестування є найкращою альтернативою зі всіх можливих варіантів вкладення тимчасово вільних коштів.

Переваги портфельного інвестування полягають у можливостях:

- поліпшувати умови інвестування, надавши сукупності цінних паперів таких інвестиційних властивостей, які недосяжні з позиції окремо взятого цінного папера і досяжні тільки при їх комбінації (наприклад, диверсифікація ризику);

- оцінювати, планувати, контролювати результати всієї інвестиційної діяльності на різних секторах фондового ринку;

- вибирати портфель для вирішення специфічних інвестиційних завдань [20].

Тільки в процесі формування портфеля досягається нова інвестиційна якість із заданими характеристиками. Портфель цінних паперів є тим

інструментом, за допомогою якого інвестору забезпечується необхідна стійкість доходу при мінімальному ризику [41].

З урахуванням інвестиційних якостей цінних паперів можна сформувати різні портфелі цінних паперів, у кожного з яких буде знайдено, власне, баланс між ризиком, прийнятним для власника портфеля, і очікуваною ефективністю в певний період часу. Співвідношення цих чинників і дозволяє визначити тип портфеля цінних паперів.

Таким чином, тип портфеля цін – це його інвестиційна характеристика, що ґрунтується на співвідношенні рівня доходу і допустимого ризику.

На сьогодні інвесторами використовуються різні типи портфелів цінних паперів залежно від певних класифікаційних ознак. Узагальнено їх характеристика наведена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика різних типів портфелів цінних паперів

Тип портфеля	Основний інструмент інвестування	Основне джерело доходу	Рівень доходності	Рівень ризику
Портфель агресивного зростання	Аналіз нових компаній, що швидко розвиваються	Різниця між ціною купівлі та ціною продажу акцій	Високий	Високий
Портфель консервативного зростання	Акції великих, добре відомих компаній, що характеризуються хоч і невисокими, але стійкими темпами зростання курсової вартості	Різниця між ціною купівлі та ціною продажу акцій	Невисокий, основна мета – збереження капіталу	Низький
Портфель середнього зростання	Надійні цінні папери, придбані на тривалий термін нарівні з ризикованими фондовими інструментами	Різниця між ціною купівлі та ціною продажу акцій	Середній, Дохідність забезпечується цінними паперами агресивного зростання	Середній, надійність забезпечується цінними паперами консервативного зростання

Продовження табл. 3.1

Тип портфеля	Основний інструмент інвестування	Основне джерело доходу	Рівень доходності	Рівень ризику
Портфель регулярного доходу	Надійні цінні папери, що забезпечують високі поточні виплати у вигляді дивідендів або відсотків, при цьому їх ринкова вартість повинна бути стабільною	Процентні виплати за цінними паперами	Середній	Низький
Портфель зростання і доходу	Частина активів інвестується в акції, які забезпечують приріст вартості активів, інша частина – в доходні ЦП, що забезпечують регулярний дохід	Процентні виплати за ЦП + різниця від цін купівлі - продажу	Середній	Низький
Збалансований портфель	Широке коло фінансових інструментів, пропорції яких визначає сам інвестор залежно від особистої схильності до ризику	Приріст капітальної вартості + відсоткові виплати + дисконти або премії	Залежить від схильності до ризику інвестора	Залежить від схильності до ризику інвестора
Портфель подвійного призначення	Цінні папери деяких видів інвестиційних фондів, вони приносять регулярний дохід та одночасно забезпечують приріст капітальної вартості	Процентні виплати за ЦП + різниця від цін купівлі - продажу	Середній	Середній

Вищенаведена класифікація інвестиційних портфелів є неповною, оскільки, по-перше, сучасна портфельна теорія і практичний портфельний менеджмент постійно розвиваються і удосконалюються, виникають нові можливості для розміщення коштів, з'являються нові ознаки для класифікації, а отже, і інші інтереси, а по-друге, практично неможливо врахувати всі інтереси і цілі, до яких прагнуть інвестори, формуючи свої інвестиційні портфелі [42].

Під портфельним управлінням розуміють застосування до сукупності різних видів цінних паперів певних методів і технологічних можливостей, які дозволяють зберегти первісно інвестовані кошти; досягти максимального рівня

доходів; забезпечити інвестиційну керованість портфеля. Іншими словами, процес управління спрямований на збереження основної інвестиційної якості портфеля і тих властивостей, які б відповідали інтересам його власника.

Типова модель управління портфелем цінних паперів наведена на рис. 3.1.

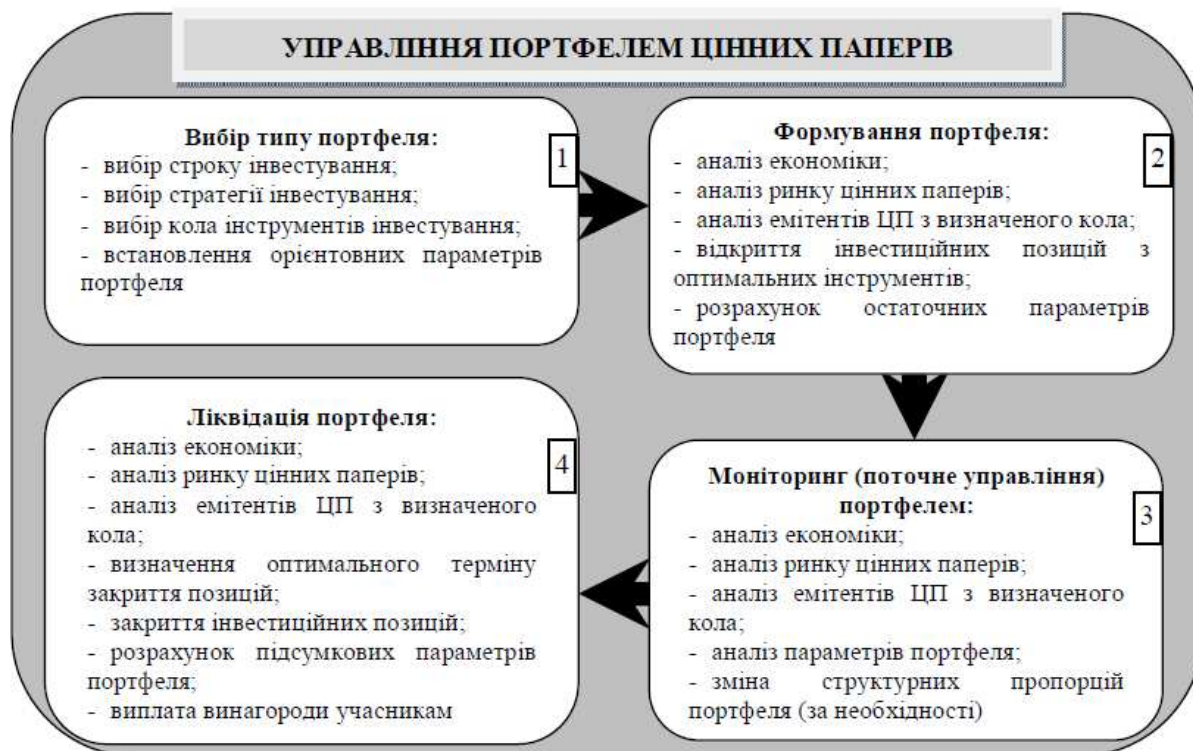

Рис.3.1. Типова модель управління портфелем цінних паперів

Серед усіх параметрів портфеля цінних паперів окремо слід виділити його ліквідність. Ліквідність як основна якість портфеля цінних паперів передбачає можливість швидкої трансформації портфеля в готівку за ціною, близькою до ринкової. Стосовно корпоративних цінних паперів – це портфелі, що сформовані з акцій, які активно обертаються на ПФТС. Проте дані фінансові інструменти також не можна назвати абсолютно ліквідними.

Портфелі цінних паперів, що побудовані за принципом диверсифікації ризиків, передбачають комбінацію із значного числа акцій різних емітентів із різноспрямованою динамікою руху курсової вартості [43] .

Привабливість такого портфеля полягає у мінімізації інвестиційних ризиків. Разом з тим варто пам'ятати, що згідно з аналітичними даними внесення до складу портфеля більше 15 різних паперів може не принести

бажаного ефекту в частині зменшення портфельного ризику, оскільки виникає ефект зайвої диверсифікації. Зайва диверсифікація може призвести до негативних результатів:

- неможливість якісного портфельного управління;
- купівля недостатньо надійних, дохідних, ліквідних цінних паперів;
- зростання витрат, пов'язаних із пошуком цінних паперів (витрати на попередній аналіз тощо);
- поява додаткових ризиків;
- зниження ефективності моніторингу поточної ситуації за всіма складовими портфеля, що робить неможливим вчасну реакцію на зміну ринкової кон'юнктури;
- високі питомі комісійні витрати з купівлі невеликих партій цінних паперів [44].

Пропонуємо ПАТ КБ «Приватбанк» інвестувати кошти в акції підприємств, які знаходяться у галузях народного господарства, що мають найменшу варіацію фінансових результатів.

Фінансові результати галузей народного господарства наведено в табл. 3.2

Таблиця 3.2

Фінансові результати галузей народного господарства

Галузі народного господарства	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
Загальний фінансовий результат	18740,6	44578,4	135897,9	54443,5
у тому числі				
сільське господарство, мисливство, лісове господарство	899,1	2768,0	7624,2	18123,5
промисловість	8537,2	18936,9	43700,9	26845,9
будівництво	722,8	770,6	1629,0	-3052,1

Продовження табл. 3.2

Галузі народного господарства	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2352,0	6930,2	16816,9	14813,0
торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	123,6	176,1	3335,8	-267,9
оптова торгівля посередництво в оптовій торгівлі	2032,4	6581,8	13270,0	15528,3
роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	196,0	172,3	211,1	-447,4
діяльність готелів та ресторанів	-27,2	-30,6	-1,5	-552,4
діяльність транспорту та зв'язку	4135,7	6665,6	11342,8	9460,9
фінансова діяльність	2344,9	7058,0	22592,6	15763,2
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	-146,3	1101,2	31731,2	-24139,0
освіта	211,7	123,7	75,9	101,1
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	26,8	47,6	-6,8	-13,9
надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	-290,2	255,8	411,5	-2824,0

З таблиці можна зробити висновок, що галузі які не будуть розглянуті як потенційні для інвестування, це:

- надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту;

- операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям;

- діяльність готелів та ресторанів

- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги

Визначення галузі в акції підприємств яких необхідно інвестувати кошти знайдемо виходячи з показників варіації

В одних сукупностях індивідуальні значення ознаки щільно групуються навколо центра розподілу, в інших — значно відхиляються. Чим менші відхилення, тим однорідніша сукупність, а отже, тим більш надійні й типові характеристики центра розподілу, передусім середня величина. Вимірювання ступеня коливання ознаки, її варіації — невід'ємна складова аналізу закономірностей розподілу. Міри варіації широко використовуються у практичній діяльності: для оцінювання диференціації домашніх господарств за рівнем доходу, фінансового ризику інвестування, ритмічності роботи підприємств, сталості врожайності сільськогосподарських культур тощо.

На основі характеристик варіації оцінюється інтенсивність структурних зрушень, щільність взаємозв'язків соціально-економічних явищ, точність результатів вибіркового обстеження.

Для вимірювання та оцінювання варіації використовуються абсолютні та відносні характеристики. До абсолютних належать: варіаційний розмах, середнє лінійне та середнє квадратичне відхилення, дисперсії; відносні характеристики подаються низкою коефіцієнтів варіації, локалізації, концентрації [45].

Варіаційний розмах R — це різниця між максимальним і мінімальним значеннями ознаки: $R = x_{\max} - x_{\min}$. Він характеризує діапазон варіації, наприклад родючості ґрунтів у регіоні, продуктивності праці в галузях промисловості тощо. Безперечною перевагою варіаційного розмаху як міри варіації є простота його обчислення й тлумачення.

Проте, коли частоти крайніх варіант надто малі, варіаційний розмах неадекватно характеризує варіацію. У таких випадках використовують

квартильні або децильні розмахи. Квартильний розмах $R_Q = Q_3 - Q_1$ охоплює 50% обсягу сукупності, децильний $R_{D_2} = D_8 - D_2$ — 60% або $R_{D_1} = D_9 - D_1$ — 80%.

Інші абсолютні характеристики варіації враховують усі відхилення значень ознаки від центра розподілу, поданого середньою величиною. Оскільки алгебраїчна сума відхилень $\sum_1^m (x_j - \bar{x}) f_j = 0$, то використовуються або модулі відхилень $\sum_1^m |x_j - \bar{x}| f_j$, або квадрати відхилень $\sum_1^m (x_j - \bar{x})^2 f_j$. Узагальнюючою характеристикою варіації є середнє відхилення:

а) лінійне

$$\bar{l} = \frac{\sum_1^m |x_j - \bar{x}| f_j}{\sum_1^m f_j}; \quad (3.1)$$

б) квадратичне, або стандартне

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_1^m (x_j - \bar{x})^2 f_j}{\sum_1^m f_j}}; \quad (3.2)$$

в) дисперсія (середній квадрат відхилень)

$$\sigma^2 = \frac{\sum_1^m (x_j - \bar{x})^2 f_j}{\sum_1^m f_j}. \quad (3.3)$$

На підставі первинних, незгрупованих даних наведені характеристики обчислюють за принципом незваженої середньої:

$$\bar{l} = \frac{\sum_{i=1}^n |x - \bar{x}|}{n} \quad \text{або} \quad \sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^2}{n}}. \quad (3.4)$$

Середнє лінійне \bar{l} та середнє квадратичне σ відхилення є безпосередніми мірами варіації.

Очевидний взаємозв'язок середнього квадратичного відхилення та дисперсії: $\sigma = \sqrt{\sigma^2}$. Дисперсія входить до більшості теорем теорії ймовірностей, які є фундаментом математичної статистики, і широко використовується для вимірювання зв'язку й перевірки статистичних гіпотез.

При порівнянні варіації різних ознак або однієї ознаки в різних сукупностях використовуються коефіцієнти варіації V . Вони визначаються відношенням абсолютних іменованих характеристик варіації (σ , \bar{l} , R) до центра розподілу, найчастіше виражаються у процентах. Значення цих коефіцієнтів залежить від того, яка саме абсолютна характеристика варіації використовується. Отже, маємо коефіцієнти варіації:

$$\text{лінійний} \quad V_l = \frac{\bar{l}}{\bar{x}} 100; \quad (3.5)$$

$$\text{квадратичний} \quad V_\sigma = \frac{\sigma}{\bar{x}} 100; \quad (3.6)$$

$$\text{осциляції} \quad V_R = \frac{R}{\bar{x}}. \quad (3.7)$$

Оберемо 3 галузі (сільське господарство, промисловість, будівництво) та розрахуємо показники за ними. Виходячи з розрахунків зробимо висновки, підприємства яких галузей більш привабливі для інвестування.

Допоміжна таблиця для розрахунків представлена нижче (табл. 3.3)

Допоміжна таблиця для розрахунків ризику інвестування

Галузі / показники	Значення				
1) Сільське господарство, мисливство, лісове господарство					
Розмах	17224,4				
Сума	29414,8				
Середнє значення	7353,7				
х-хср	-6454,6	-4585,7	270,5	10769,8	0
х-хср модуль	6454,6	4585,7	270,5	10769,8	22080,6
(х-хср)^2	41661861	21028644	73170,25	1,16E+08	178752268
Лінійне відхилення					5520,15
Дисперсія					44688067
Середньоквадратичне відхилення					6684,9134
Коефіцієнт варіації лінійний					0,7506629
Коефіцієнт варіації квадратичний					6076,95
Осциляція					2,3422767
2) Промисловість					
Розмах	35163,7				
Сума	98020,9				
Середнє значення	24505,225				
х-хср	-15968,03	-5568,33	19195,675	2340,675	0,00
х-хср модуль	15968	5568,33	19195,68	2340,675	43072,685
(х-хср)^2	254977822	31006243	368473939	5478759	659936764
Лінійне відхилення					10768,171
Дисперсія					164984191
Середньоквадратичне відхилення					12844,617
Коефіцієнт варіації лінійний					0,4394235
Коефіцієнт варіації квадратичний					6732,6128
Осциляція					1,434947
3) Будівництво					
Розмах	3822,7				
Сума	70,3				
Середнє значення	17,575				

Продовження табл. 3.3

Галузі / показники	Значення				
х-хср	705,225	753,025	1611,425	-3069,68	0
х-хср модуль	705,225	753,025	1611,425	3069,68	6139,355
(х-хср) ²	497342,3	567046,7	2596690,53	9422905	13083984
Лінійне відхилення					1534,8388
Дисперсія					3270996
Середньоквадратичне відхилення					1808,5895
Коефіцієнт варіації лінійний					87,330797
Коефіцієнт варіації квадратичний					102,90694
Осциляція					217,50782

Розраховані показники наведені в табл. 3.4

Таблиця 3.4

Показники фінансового ризику (показники варіації) підприємств галузей економіки

Галузі	Лінійне відх.	Дисперсія	Середньо квадратичне відх.	Коеф. варіації лінійн.	Коеф. варіації квадр.	Осциляція
Сільське господарство	5520,15	44688067	6684,913	0,75	6076,95	2,34
Промисловість	10768,17	164984191	12844,62	0,44	6732,61	1,43
Будівництво	1534,839	3270996	1808,59	87,33	102,907	217,5

Як бачимо з табл. 3.4. найбільш привабливою галуззю з 3 розглянутих є промисловість, яка має найменше середньоквадратичне відхилення у розмірі - 12844,62 млн.грн, коефіцієнт варіації 44% та коефіцієнт осциляції – 143%.

3.2. Використання var – методології для оцінки ризику ліквідності банків

Українські банки постійно функціонують в умовах підвищених ризиків, обумовлених складними трансформаційними процесами в Україні. Ефективне

управління банківськими ризиками стає одним з головних напрямів наближення вітчизняних банків до міжнародних стандартів.

За визначенням Базельського комітету, ризик ліквідності виникає в результаті неспроможності банку врегулювати скорочення пасивів або фінансувати зростання активів. Ризик ліквідності визначається недостатністю ресурсів для розрахунку банку з клієнтами за своїми зобов'язаннями або неспроможністю надання позик. Це ризик додаткових витрат на залучення коштів внаслідок несподіваних потреб у ресурсах [46].

Банк з довгостроковими активами і короткостроковими зобов'язаннями завжди наражається на існуючі та майбутні дефіцити ліквідних коштів. Експозиція до ризику ліквідності характеризується часовими профілями розривів, надлишків або дефіцитів коштів та базується на побудові таблиць за строками існуючих активів і пасивів. Цей часовий профіль визначається структурою активів і пасивів за строками їх погашення, що є власне наданими позиками і залученими депозитами. Управління активами та пасивами передбачає структурування нових наданих позик або інвестицій з метою покриття дефіцитів або надлишків ліквідності. Співставлення грошових потоків за активними та пасивними операціями надає інформацію щодо майбутньої ситуації з ліквідністю в банку [47].

Розриви ліквідності спричиняють ризики ліквідності та неможливості залучення коштів без додаткових витрат. Управління ризиком ліквідності передбачає розподіл у часі обсягів залучення коштів, уникаючи несподіваних значних потреб у ресурсах, а також підтримку портфеля ліквідних короткострокових активів, які забезпечують ліквідність, не спричиняючи втрат капіталу. Ризик ліквідності існує, коли є дефіцит або надлишок коштів, які призводять до зростання ризику зміни процентної ставки внаслідок невизначеності ставок за наданими або залученими коштами в майбутньому.

Цільовий профіль по залученню коштів залежить від того чи передбачає процес управління активами і пасивами закриття усіх розривів ліквідності, або підтримку певної допустимої невідповідності активів і пасивів. Будь-яка

невідповідність пов'язана з ризиком невідомих на сьогодні процентних ставок. Наприклад, недостатньо забезпечений ресурсами баланс банку має сенс лише тоді, коли очікується зниження процентних ставок за депозитами. Іноді баланс банку має надлишкові ресурси як результат надлишку депозитів над позиками. Підтримка у балансі банку надлишкових ресурсів можлива за очікування підвищення процентних ставок за кредитами. У такому випадку інвестиційна політика повинна здійснюватись з отриманням запланованого процентного доходу та з урахуванням ризику зміни процентної ставки на майбутні інвестиції [48].

Вартість підтримання ліквідності для банків часто пов'язана з їх бажанням залишити вартість підтримки коефіцієнта ліквідності на мінімальному рівні. Коли банк ініціює такі операції, як, наприклад, короткострокове залучення ресурсів та їх довгострокове розміщення, коефіцієнт ліквідності погіршується, тому що короткі зобов'язання зростають без відповідного збільшення у короткострокових активах. Це типова операція у банківській практиці, коли середній термін погашення позик довший за середній термін погашення ресурсів.

Залучення довгих ресурсів та їх короткострокове розміщення – один із варіантів поліпшення коефіцієнта ліквідності. Наслідком цього є невідповідність між ставками за довгими залученнями та короткими розміщеннями, що негативно впливає на чисту процентну маржу банку. Вартість відновлення коефіцієнта ліквідності до його попереднього рівня – це вартість нейтралізації невідповідності між активами і пасивами за строками, яка виникла. Нарешті, залучення ресурсів передбачає сплату певного відсотка, який може бути відсутнім у короткострокових активах, як, наприклад, розміщення коштів на коррахунку банку.

Основний компонент вартості підтримання ліквідності – це спред між довгостроковими і короткостроковими ставками. Крім того, довгострокові запозичення за фіксованою ставкою та короткострокові розміщення призводять

до зростання ризику процентної ставки, тому що активи погашаються раніше, ніж зобов'язання [49].

Ліквідність має важливе значення для всіх банків, тому вони мають розробляти ефективні стратегії управління ризиком ліквідності, які б включали виявлення, вимірювання, управління і обмеження рівня ризику ліквідності. Ця стратегія повинна включати механізми поточного вимірювання і моніторингу чистих потреб у фінансових ресурсах, а також щоденного управління.

Для оцінки ризику ліквідності банки найбільш часто використовують геп-аналіз розривів між активами і пасивами за строками. Розраховуються локальні гепи по кожному з часових діапазонів, а також кумулятивні гепи як сума гепів за всіма попередніми діапазонами [50].

Позитивний розрив означає, що активи перевищують пасиви у межах даної строковості і при підвищенні процентних ставок за кредитами. За умови ефективного управління активами банк може отримати додаткові процентні доходи.

Якщо ми маємо від'ємний розрив ($A < P$), то при підвищенні процентних ставок банк може понести додаткові процентні витрати у разі залучення додаткових коштів для розрахунку за своїми зобов'язаннями, що негативно позначиться на фінансових результатах його діяльності.

Слід зауважити, що величина гепу – це лише експозиція до ризику. Його значення не надає достатньої інформації про сам ризик (його величину). У зв'язку з цим Базельський комітет рекомендує вимірювати ризик у грошових одиницях. Для цього банки використовують VaR-методологію, що базується на зміні (волатильності) ринкових параметрів.

Value at Risk (VaR) – вартість під ризиком – це виражений у грошових одиницях розмір втрат (збитків), які не перевищують очікувані в даному періоді часу втрати (збитки) із заданою ймовірністю. Тобто це сума, вище якої банк не зазнає втрат (збитків) у вигляді недоотриманого доходу або збитків від залучення дорогих ресурсів.

Ринковими параметрами для оцінки ризику ліквідності є процентні ставки “овернайт” за кредитами на міжбанківському ринку, які прогноуються з урахуванням їх волатильності. Отримавши величину можливих втрат банку у зв’язку з ризиком ліквідності, банк може визначити, яка величина капіталу у відсотках потрібна для його покриття та чи не призведуть вони до збиткової діяльності, а також встановити обґрунтовані ліміти на покриття ризику ліквідності.

Аналізуючи розриви між активами і пасивами, виникає питання про їх покриття за рахунок залучення коштів або розміщення надлишкових коштів на міжбанківському ринку у найближчий час. Але залучення коштів за допомогою кредитів “овернайт” – це не кращий вихід з даної ситуації. Більш ефективним заходом є залучення депозитів, але це можливо лише за умови підвищення процентних ставок за новими депозитами і потребує більше часу.

У випадку негативного гепу у діапазоні до 30 днів банки, як правило, передбачають залучення коштів: у першій половині періоду за допомогою кредитів “овернайт”, і в цей же час залучення депозитів, які перекриватимуть розрив, що залишився, у другій половині діапазону.

У випадку позитивного гепу передбачено розміщення коштів на міжбанківському ринку з подальшим нарощуванням кредитно-інвестиційного портфеля [51].

Для переходу від гепів до кількісної оцінки ризику ліквідності у вартісному вираженні банки використовують параметричний VaR, який розраховується за параметрами, які характеризують динамічний ряд за такою формулою:

$$VaR = \alpha \sigma \text{ген} \sqrt{N}, \quad (3.8)$$

де

α – квантиль довірчого інтервалу;

σ – волатильність (норма змінюваності);

gen – величина розривів між активами і пасивами;

N – період прогнозу.

Оскільки даний розподіл близький до нормального розподілу відповідно до рекомендацій Базельського комітету, квантиль береться для ймовірності 99 % – 2,326 (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Квантиль довірчого інтервалу для нормального розподілу

Ймовірність, %	95,0	97,5	99,0	99,99
Квантиль	1,645	1,960	2,326	3,715

У випадку купівлі-продажу ресурсів на міжбанківському ринку VaR розраховується за формулою:

$$VaR = 2,326 \cdot [+/-gen] \cdot \text{прогнозна процентна ставка} \cdot \text{період}/(360) \quad (3.9)$$

де *період* – це половина відповідного часового інтервалу.

Для варіанта покриття розривів між активами та зобов'язаннями шляхом залучення депозитів (цей варіант більш надійний, бо залучення депозитів або кредитів має визначені терміни) VaR розраховується за формулою:

$$VAR = 2,326 \cdot (\text{ставка зараз (середня по банку)}) - \text{Прогнозна ставка} gen \times \text{період}/360 \quad (3.10)$$

При розрахунку VaR для кожного діапазону береться половина діапазону активів і пасивів, для яких розраховується VaR (наприклад: для терміну до 1 місяця строковий діапазон дорівнює $30/2 = 15$ днів).

Оскільки банк може залучати депозити або надавати кредити з різними строками погашення, то загальний VaR визначається як корінь квадратний із суми квадратів VaR усіх строкових діапазонів.

Для розрахунку параметричного VaR у випадку купівлі-продажу ресурсів на міжбанківському ринку важливо об'єктивно спрогнозувати процентну ставку (рис. 3.2).

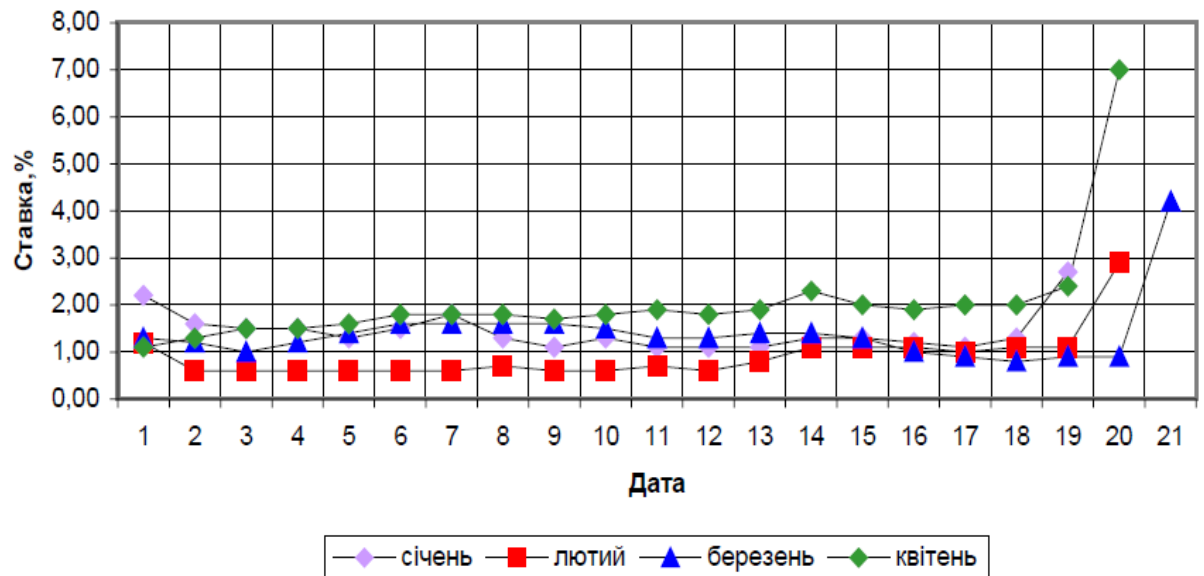

Рис. 3.2. Порівняльна динаміка процентних ставок за операціями “овернайт” за окремі місяці

Прогнозну ставку з врахуванням її волатильності можна розрахувати за такою формулою:

$$\text{Прогнозна ставка на період} = \text{середня процентна ставка} \cdot (1 \pm \sigma \cdot \sqrt{\text{періоду}}), \quad (3.11)$$

де σ – волатильність процентних ставок.

У разі, якщо очікуються втрати, береться $(+\sigma)$, тобто визначаються максимально можливі втрати. А якщо очікуються додаткові доходи, то береться $(-\sigma)$.

При розрахунку прогнозованої ставки “овернайт” необхідно враховувати такі моменти:

- розрахунок здійснюється на підставі щоденної динаміки процентних ставок “овернайт” за минулих півроку, рік для конкретної валюти;

- беруться натуральні логарифми співвідношень процентних ставок $(LN(x_j/x_{j-1}))$;

- за логарифмічним рядом розраховується волатильність процентних ставок “овернайт” НБУ в національній та іноземній валюті.

- до розрахунку береться процентна ставка залежно від величини гепу, тобто якщо геп позитивний – враховується ставка продажу, геп негативний – ставка купівлі;

- геп при розрахунку VaR береться за модулем, оскільки банк може зазнавати втрат як при позитивному, так і при негативному гепі.

Розглянемо розрахунок прогнозованої ставки “овернайт”. Ставка “овернайт” x_j щоденно змінюється залежно від ситуації на ринку нічних кредитів.

Для визначення рівня волатильності (мінливості) щоденних ставок “овернайт” визначимо ланцюгові темпи їх зростання за формулою

$$\kappa_j = x_j / x_{j-1} \quad (3.12)$$

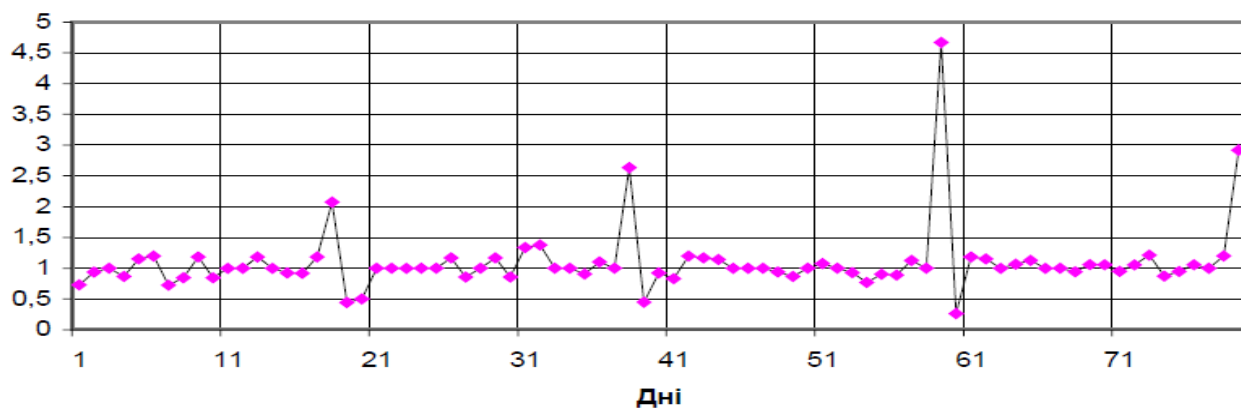

Рис. 3.3. Ланцюгові темпи зростання ставки “овернайт”

Для визначення волатильності процентних ставок необхідно уявити їх темп зростання як безперервну величину, тобто прологарифмувати, визначити x_j/x_{j-1} у вигляді степеня основи натурального логарифма.

$$x_j/x_{j-1} = e^r = \exp(r). \quad (3.13)$$

Якщо $x_j = x_{j-1}$, $e^r = 1$, то показник степеня, відповідно, дорівнює нулю: $r_j =$

0. Значення показника r_j представлено на рис. 3.4.

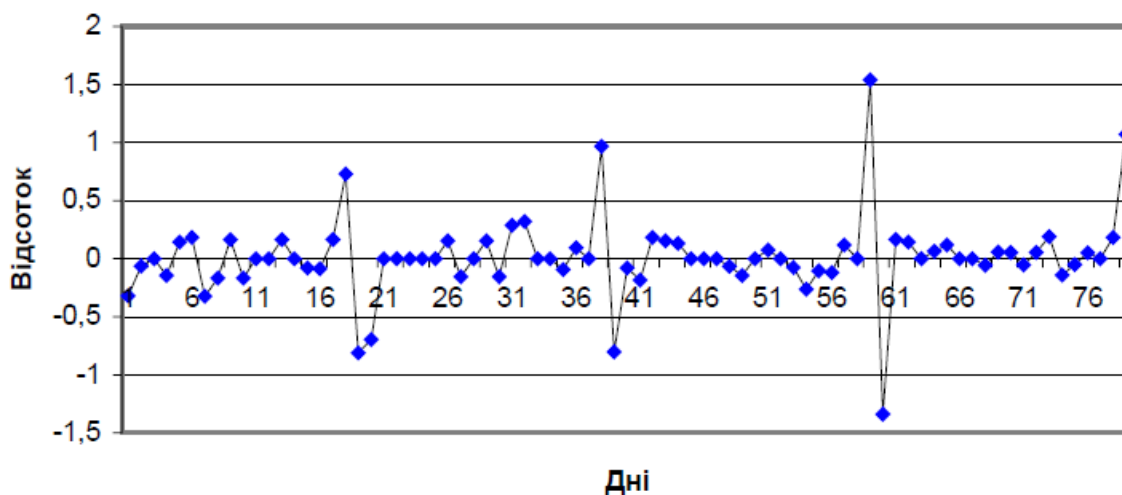

Рис. 3.4. Натуральні логарифми співвідношень процентних ставок “овернайт” ($\text{LN}(x_j/x_{j-1})$)

Здійснимо розрахунок можливих втрат банку при від’ємному розриві між активами і пасивами зі строком погашення до 1 місяця (“-”41 млн. грн.). Середня процентна ставка дорівнює 1,465 %, її волатильність дорівнює 0,353.

Прогнозна процентна ставка становитиме 1,97 %.

Таблиця 3.6

Розрахунок волатильності ставок «овернайт»

Дні	Ставка "овернайт"	Темп зростання	$r = \ln(\text{темпу})$	$m = \text{сер}(r)$	Волатильність
1	2,20				
2	1,60	0,727272727	-0,318453731	-0,3184537	
3	1,50	0,9375	-0,064538521	-0,1914961	0,179545167
4	1,50	1	0	-0,1276641	0,168350296
5	1,30	0,866666667	-0,143100844	-0,1315233	0,137673968
6	1,50	1,153846154	0,143100844	-0,0765985	0,171170302
7	1,80	1,2	0,182321557	-0,0334451	0,186044832
8	1,30	0,722222222	-0,3254224	-0,0751562	0,202540307
9	1,10	0,846153846	-0,167054085	-0,0866434	0,19030991
10	1,30	1,181818182	0,167054085	-0,0584548	0,197083759
11	1,10	0,846153846	-0,167054085	-0,0693147	0,188959282
12	1,10	1	0	-0,0630134	0,180476659
13	1,10	1	0	-0,0577623	0,173036528
14	1,30	1,181818182	0,167054085	-0,0404687	0,177015196
15	1,30	1	0	-0,0375781	0,170414267
16	1,20	0,923076923	-0,080042708	-0,0404091	0,164580923
17	1,10	0,916666667	-0,087011377	-0,0433217	0,159426548
18	1,30	1,181818182	0,167054085	-0,0309467	0,162578235
19	2,70	2,076923077	0,730887509	0,01137747	0,238999662
20	1,20	0,444444444	-0,810930216	-0,0319019	0,299226339
21	0,60	0,5	-0,693147181	-0,0649641	0,326628576
22	0,60	1	0	-0,0618706	0,318673632
23	0,60	1	0	-0,0590583	0,311273242
....
75	2,00	0,869565217	-0,139761942	-0,001288	0,34234747
76	1,90	0,95	-0,051293294	-0,0019547	0,340075466
77	2,00	1,052631579	0,051293294	-0,0012541	0,337855904
78	2,00	1	0	-0,0012378	0,335625838
79	2,40	1,2	0,182321557	0,00111553	0,334086456
80	7,00	2,916666667	1,070441412	0,0146513	0,353067931

Можливі максимальні втрати, якщо банку доведеться виконувати свої зобов'язання до 1 місяця становитимуть

$$VaR = 2,326 \cdot [+/-gen] \text{ прогнозна процентна ставка період } / (360) = 2,326 (-41 \text{ млн. грн.}) 0,0197 \times 15/360 = -0,078 \text{ млн. грн.} \quad (3.14)$$

Отже, можливі втрати банку можуть становити 78 тис. грн. Зауважимо, що, якщо банку було б необхідно терміново залучати кошти для розрахунків за своїми зобов'язаннями в останній день місяця, коли процентна ставка “овернайт” становила 7 %, то його втрати були б у 3,5 раза більші і становили 273 тис. грн. (так звані екстраординарні втрати).

Отже, використання VaR-методу, на відміну від геп-аналізу та інших методів, дозволяє отримати узагальнюючу вартісну оцінку ризику ліквідності з врахуванням характеру розривів між активами і пасивами за строками і більш точно оцінити допустимий для банку ризик ліквідності, виходячи з наявного фінансового результату та капіталу [52].

3.3. Ціноутворення роздрібних вкладів з урахуванням ризику перевкладання

Роздрібні вклади за своєю природою є короткостроковими зобов'язаннями банку і здебільшого потребують перевкладення. До того ж кошти фізичних осіб характеризуються великою кількістю дрібних вкладів.

Ризик перевкладення (за іншими джерелами – перекладення вкладів, ролл-овер) полягає в тому, що вкладник може відмовитися перевкладати свої гроші на наступний термін.

Поміркуємо над підходами до ціноутворення роздрібних вкладів, яким в Україні найбільшою мірою притаманний ризик перевкладення. Вирішення цієї проблеми життєво важливе для банків маркет - мейкерів, тобто для банківських установ, які формують ціни на депозитному ринку.

Для того, щоб зосередитися саме на особливостях урахування ризику перевкладення, знехтуємо:

- ризиком дострокового погашення вкладів;
- кредитним ризиком та ризиком зміни відсоткової ставки, на які наражаються вкладники;

- валютним ризиком вкладника;
- його трансакційними витратами;
- залежністю пропозиції вкладів від рівня ставок.

Наявність або відсутність ризику перевкладення є умовною та залежить від співвідношення вибраного періоду управління і строку розміщення вкладу. Так, вклади за умови, що їх строк погашення дорівнює або перевищує період управління, є вільними від ризику перевкладення. Вкладники тримають ці вклади до терміну погашення. Їм не треба приймати рішення щодо перевкладення. Відповідно, ставка за такими вкладками є вільною від ризику. Тому цю ставку на строк, що дорівнює періоду управління (максимальний строк розміщення), доцільно взяти за базу для розрахунку ставок за ризиковими вкладками.

Вклади, строк погашення яких менший за період управління, є ризиковими. Вони наражаються на ризик перевкладення. Вкладник у момент погашення вкладу може вирішити не перевкладати його знову.

Кількість прийнятих рішень щодо перевкладення залежить від співвідношення строку розміщення та періоду управління.

Звернемо увагу на суттєву різницю у виборі бази для розрахунку ставок за ризиковими зобов'язаннями за запропонованим підходом та за підходом, що базується на теоріях чистих очікувань і першості ліквідності.

У теоріях чистих очікувань та першості ліквідності як базову використовують короткострокову ставку, а довгострокові розраховують за допомогою премій за ліквідність (ліквідіті преміум – liquidity premium). Отже, за теоріями чистих очікувань та першості ліквідності криву дохідності розраховують від короткострокової ставки, а в запропонованому підході – від довгострокової. Проте короткострокова ставка включає в себе ризик перевкладення і тому не може бути взята за базу для розрахунку ставок з урахуванням ризику перевкладення.

Важливою характеристикою процесу перевкладення є кількість рішень вкладника щодо перевкладення. Наприклад, щодо вкладів, розміщених на один

місяць, вкладник упродовж одного року повинен приймати одинадцять рішень. Щодо вкладів, розміщених на один квартал, – три рішення і т. д. Процес перевкладення відображено на схемі 3.1.

Нехай усі вкладники мають однакову ймовірність p рішення про те, чи розміщувати свій вклад, чи ні після його погашення. Впродовж усього періоду управління кумулятивна ймовірність відмови від перевкладення дорівнюватиме:

$$\delta(m) = 1 - (1 - p)^{M/m - 1}, \quad (3.15)$$

де $\sigma(m)$ – умовна кумулятивна ймовірність відмови від перевкладення на кінець періоду управління;

p – ймовірність відмови від перевкладення після настання події погашення вкладу;

M – період управління, місяць;

m – строк розміщення (погашення), місяць.

Природно, що перевкладення можливе, якщо $m < M$. Ступінь $M/m - 1$ у формулі є кількістю рішень, які треба приймати вкладнику щодо перевкладень упродовж усього періоду управління після кожного погашення вкладу.

Величина $\sigma(m)$ показує, яка частина вкладів зі строком погашення m не буде перевкладена на кінець періоду управління.

Розглянемо задачу знаходження кривої дохідності, вільної від арбітражу за строками погашення.

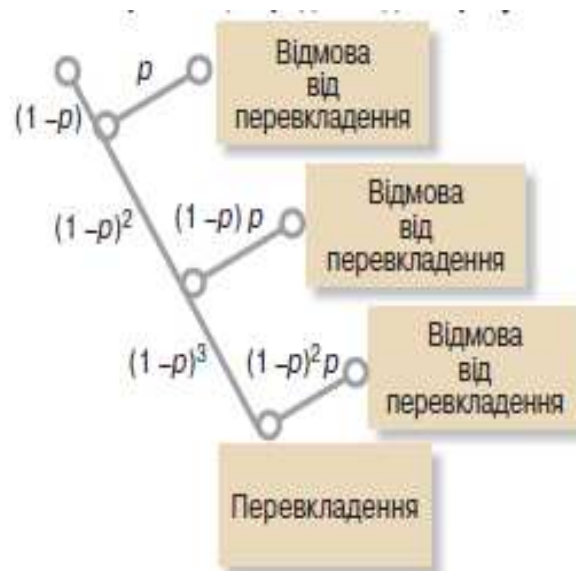

Рис.3.5. Процес перевкладання вкладу строком на три місяця протягом року

Вона тісно пов'язана з поставленою нами задачею.

Під арбітражем за строками погашення розумітимемо можливість вкладника отримати додатковий дохід упродовж вибраного періоду управління шляхом розміщення відносно короткострокових вкладів (які багаторазово перевкладаються протягом усього періоду управління) з приєднанням сплачених відсотків порівняно з відсотковим доходом від простого розміщення довгострокового вкладу на термін, що дорівнює періоду управління, зі сплатою відсотків у кінці строку.

Можливість арбітражу призводить до того, що, наприклад, відсотковий дохід від перевкладення вкладів зі строком погашення один місяць упродовж одного року з приєднанням сплачених відсотків може за певних умов бути вищим, ніж дохід від річного вкладу зі сплатою відсотків у кінці строку.

Надалі вважатимемо, що за вкладами на будь-який строк банк сплачує відсотки в кінці строку погашення. Такі вклади є ідентичними облігаціям із нульовим купоном (зіроу купон бонд – zero coupon bond). Відповідно крива дохідності за такими вкладами є кривою дохідності з нульовим купоном (зіроу купон йелд керв – zero coupon yield curve).

Крива дохідності, що забезпечує рівність відсоткових доходів, отриманих за період управління від вкладу, який перевкладається з приєднанням сплачених банком відсотків, та від вкладу, розміщеного на строк, що дорівнює періоду управління зі сплатою відсотків у кінці строку, є кривою дохідності, вільною від арбітражу за строками погашення (абітрейдж екрос метьюрітіз – arbitrage across maturities).

Для того, щоб побудувати криву дохідності, порівняємо грошові потоки, які породжує вклад, розміщений на один місяць, що перевкладається впродовж одного року з приєднанням відсотків, та грошові потоки, які породжує вклад, розміщений на один рік із сплатою відсотків у кінці строку (див. таблиці 3.7 та 3.8).

Таблиця 3.7

Грошові потоки, які породжує короткостроковий вклад, розміщений на один місяць, що перевкладається впродовж одного року з приєднанням сплачених банком відсотків

Момент часу, місяць	$t=0$	$t=1$	$t=2$...	$M=12$
Вхідний потік	$+B_m$	$+B_m \times (1+r(1)/12)$	$+B_m \times (1+r(1)/12)^2$...	
Вихідний потік		$-B_0 \times (1+r(1)/12)$	$-B_m \times (1+r(1)/12)^2$...	$-B_m \times (1+r(1)/12)^{12}$
Результуючий потік	$+B_m$	0	0	0	$-B_m \times (1+r(1)/12)^{12}$

Таблиця 3.8

Грошові потоки, як породжує довгостроковий вклад, розміщений на один рік зі сплатою відсотків у кінці строку

Момент часу, місяць	$t=0$	$t=1$	$t=2$...	$M=12$
Вхідний потік	$+B_m$...	
Вихідний потік				...	$-B_m \times (1+r(12))$
Результуючий потік	$+B_m$	0	0	0	$-B_m \times (1+r(12))$

У таблицях 3.7 та 3.8 використано такі позначки:

B_m – залишки вкладів, розміщених на строк m ;

$r(1)$ – відсоткова ставка за вкладом на один місяць;

$r(12)$ – відсоткова базова ставка за вкладом на один рік.

Як видно з таблиць 3.7 та 3.8, структура грошових потоків короткострокового вкладу, що перевкладається, та довгострокового вкладу зі сплатою відсотків у кінці строку – однакова.

Для того, щоб і результуючі потоки у кінці строку $M = 12$ від цих вкладів були однакові, необхідно:

$$B_m \times (1+r(1)/12)^{12} = B_m \times (1+r(12)) \quad (3.16)$$

Із формули (3.16) знайдемо ставку, вільну від арбітражу зі строком погашення один місяць:

$$r(1) = 12 \times ((1+r(12))^{1/12} - 1) \quad (3.17)$$

Таким чином, процес перевкладення фактично перетворює просту ставку за вкладом на складну. За умови зростання депозитного портфеля банку певну частку приросту цього портфеля можна розглядати як таку, що спричинена перевкладенням. При цьому внаслідок того, що перевкладення перетворює прості ставки на складні, банк фактично несе додаткові, “приховані” відсоткові витрати.

Формула (3.17) відображає еквівалентність складних та простих ставок. Новим тут є те, що формула (3.17) використовується для пошуку зв'язку ставок з різними строками погашення, тобто для побудови кривої дохідності. Зауважимо, що незважаючи на подібність формули (3.17) до формули для еквівалентної ставки за вкладом зі щомісячною капіталізацією відсотків, останній не має ризику перевкладення. Адже у даному випадку він розміщується на один рік.

Узагальнимо формулу (3.17) для розрахунку ставок, вільних від арбітражу, на довільні строк погашення m та період управління M , що виражені у місяцях:

$$r_{f-a}(m) = \frac{12}{m} \times \left[\left(1 + r(M) \times M/12 \right)^{m/M} - 1 \right] \quad (3.18)$$

Крива дохідності, вільна від арбітражу за строками погашення (формула (3.18)) та крива дохідності за вкладами, що встановлена банком, наведені на графіку. Криві побудовано за даними таблиці.

Як видно на графіку, крива дохідності, вільна від арбітражу за строками погашення, є зростаючою, або нормальною. Пласка, горбата і інверсна криві дохідності допускають існування арбітражу за строками погашення.

Крива дохідності, вільна від арбітражу за строками погашення, ризик-нейтральна крива дохідності та крива дохідності за вкладами, що встановлена банком

Рис.3.6. Відсоткові ставки

Надалі постає питання, як компенсувати ризик перевкладення? Зауважимо, що він є одним із різновидів ризику ліквідності і виявляє, скільки коштів не перевкладеться, тобто скільки коштів відпливе з банку внаслідок ризику перевкладення, а саме:

$$\Delta B(m) = B_m \times \delta(m), \quad (3.19)$$

де ΔB_m – відплив коштів, розміщених на строк m за період управління;

B_m – залишок вкладів, розміщених на строк m на початку періоду управління.

Якщо за ризиковими активами ставка більша за ставку, вільну від ризику, то для ризикових зобов'язань логічно вважати, що ставка за ними повинна бути меншою, ніж ставка за зобов'язанням, вільним від ризику.

Для того, щоб визначити, якою мірою треба зменшувати ставку, вільну від ризику, пропонується такий підхід.

Ймовірний відплив коштів, спричинений ризиком перевкладення, повинен нейтралізуватися зменшенням потоку відсотків, що сплачуються вкладнику. Потік відсотків скорочують шляхом зниження ставки за ризиковим вкладом порівняно зі ставкою за вкладом, вільним від ризику. Таким чином, відплив коштів через відмову клієнтів перекласти свої вклади повинен дорівнювати різниці відсоткових витрат між вкладом, вільним від ризику перевкладення, і ризиковим (із ризиком перевкладення) (див. схему 2), а саме:

$$\Delta B(m) = IE_{free-risk}(M) - IE_{risk}(m), \quad (3.20)$$

Де $IE_{free-risk}(M) = B_m \times r(M) \times M/12$ - відсоткові витрати за вкладом, вільним від ризику, зі строком погашення M ;

$$IE_{risk}(m) = B_m \times \left((1 + r(m) \times m/12)^{M/m} - 1 \right) - \text{відсоткові витрати за ризиковим}$$

вкладом зі строком погашення m , строк перевкладення якого дорівнює періоду управління;

Bm - залишки ризикових вкладів зі строком погашення m на початок періоду управління.

Із рівняння (3.19) з урахуванням формул (3.20) визначимо ризик-нейтральну ставку:

$$r_{risk}(m) = \frac{12}{m} \times \left[(1 - \delta(m) + r(M) \times M/12)^{m/M} - 1 \right] \quad (3.21)$$

Зауважимо, що з умови позитивності ризик-нейтральної ставки (формула (3.21)) випливає таке обмеження:

$$r(M) \geq \delta(m) \times 12/M \quad (3.22)$$

Це обмеження фактично визначає рівень найбільшої ставки на найбільший строк погашення (що дорівнює періоду управління) залежно від ризику перевкладення. Так, за умови кризи ризик перевкладення зростає, що, природно, вимагає підвищення загального рівня ставок.

Із формули (3.22) знайдемо припустимі рівні ризику перевкладення за відомою ставкою щодо ризикових вкладів:

$$\delta(m) = 1 + r(M) \times M/12 - (1 + r(m) \times m/12)^{M/m} \quad (3.23)$$

Порівнюючи припустимі і фактичні рівні ризику перевкладення, можна одержати відповідь на запитання – чи покривають ставки за вкладами ризик перевкладення?

Результати розрахунків відображено на графіку та у таблиці 3.14.

Для прикладу, наведеного у таблиці 3.9, фактичний рівень ризику перевкладення нижчий, ніж припустимий, розрахований за формулою (3.23).

Схема 2. Компенсація відпливу коштів, спричиненого ризиком перевкладення, за рахунок зниження відсоткових ставок за вкладами з ризиком перевкладення

Рис.3.7. Компенсація відпливу коштів

Тому для банку ризик перевкладення нейтралізується зниженням ставки за короткостроковими вкладами порівняно з довгостроковим вкладом на 12 місяців. Як наслідок, крива дохідності, встановлена банком, нижча за ризик-нейтральну криву дохідності (див. графік). Слід зауважити, що не завжди можливо компенсувати ризик перевкладення через те, що базова ставка за безризиковим вкладом занадто низька. Вочевидь така ситуація характерніша для банків маркет-тейкерів, які беруть ставки з ринку.

Їм потрібно підлаштовуватися під умови, які ставлять на ринку банки маркет-мейкери. Як наслідок вони можуть опинитися у ситуації, коли будуть змушені переплачувати за короткострокові кошти.

Ставка за вкладом зі строком погашення, що прямує до нуля ($m \rightarrow 0$) відіграє важливу роль у моделях відсоткових ставок [7]. За її допомогою прогнозують динаміку відсоткових ставок у часі. Таку ставку називають шорт-рейт (short rate).

Вклад зі строком погашення, що прямує до нуля, має найбільший ризик перевкладення. Адже вкладнику щомиті треба приймати рішення щодо перевкладення. Проте і дохід за таким вкладом сплачується безперервно.

Знайдемо ставку за таким вкладом, використовуючи запропонований підхід (3.23) та переходячи до безперервного представлення. У безперервному представленні рівняння (3.24) має таку форму:

$$\delta(0) = 1 - \exp(-u \times M), \quad (3.24)$$

де u – коефіцієнт, що характеризує ймовірність відмови вкладника перевкласти свій вклад, що погашається;

$\exp(x)$ – експоненціальна функція.

Тоді формула (3.24) для ризик-нейтральної ставки з урахуванням безперервного нарахування відсотків перетворюється на таку:

$$r(0) = \frac{1}{M} \times \ln(r(M) \times M + \exp(-u \times M)), \quad (3.25)$$

де $\ln(x)$ – функція натурального логарифма.

Наведемо конкретний приклад.

Так, якщо коефіцієнт, що характеризує відмову вкладника перевкласти свій вклад, що погашається, дорівнює $u = 20\%$, період управління $-M = 12$, а ставка, вільна від ризику $-r(12) = 20\%$, то відповідно до формули (13) ставка за вкладом зі строком погашення, що прямує до нуля, або шот рейт, дорівнюватиме:

$$r(0) = \frac{1}{12} \times \ln(20\% \times 12 + \exp(-20\% \times 12)) = 7.6\%$$

Накопичуючи історію зміни ставки за вкладом з безперевним перевкладенням, можна у подальшому будувати моделі для прогнозу відсоткових ставок за вкладами на майбутнє.

Таблиця 3.9

Результати розрахунків відсоткових ставок

та рівнів ризику перевкладення за умови: $M=12$, $r(12) = 20\%$. $P=0.5\%$

№ з/п	Строк погашення, місяць	Ставка вільна від арбітражу: формула (3.20)	Установлена банком ставка	Припустимий рівень ризику: формула (3.25)	Фактичний рівень ризику формула (3.17)	Фактичний нижчий припустимого	Ризик – нейтральна ставка: формула (3.23)
1	1	18,37%	12,00%	7,3%	5,4%	Так	13,74
2	3	18,65%	15,5%	3,6%	1,5%	Так	17,35
3	6	19,09%	18,00%	1,2%	0,5%	Так	18,63
4	12	20,00%	20,00%	0,0%	0,0%	Так	20,0

Отже, нами запропоновано підхід для визначення такої важливої складової ризику ліквідності, як ризик перевкладення, або ролл-овер.

На основі аналізу ризику перевкладення запропоновано класифікацію вкладів на ризикові та вклади, вільні від ризику. Дано визначення арбітражу за строками погашення. За базу для розрахунку кривої дохідності, вільної від арбітражу за строками погашення, запропоновано брати ставку за вкладом зі строком, що дорівнює періоду управління. Доведено, що лише зростаючі криві дохідності є кривими дохідності, вільними від арбітражу. Запропоновано ризик впливу коштів унаслідок ризику відмови вкладника перевкласти вклад, що погашається, нейтралізувати зменшенням відсоткової ставки порівняно зі ставкою за вкладом, вільним від ризику. На основі цього підходу побудовано ризик-нейтральні криві дохідності.

3.4. Розрахунок оптимальної відсоткової ставки

Як відомо, основними формами діяльності комерційного банку є залучення грошових ресурсів та їх подальше розміщення. Фонд грошових засобів, сформований на платній основі, використовується як вклад в активні інструменти, а пасивні операції носять первинний характер по відношенню до більшої частини операцій банку, направлених на отримання доходів. Тому залучені засоби є самостійним об'єктом банківської політики.

Заощадження населення займають особливе місце в економічній науці, оскільки знаходяться на стику інтересів самих громадян, банків і держави. З одного боку, заощадження є найважливішим показником рівня життя населення, безпосередньо пов'язаним з такими категоріями як споживання, доходи і витрати, рівень цін. З іншого боку, – це джерело інвестування та кредитування господарства.

Отже, для залучення заощаджень комерційним банкам необхідно грамотно планувати депозитну політику, виходячи зі своїх індивідуальних особливостей.

Метою депозитної політики є залучення якнайбільшого об'єму грошових ресурсів за найменшою ціною. Тому процес її формування повинен базуватися на виконанні таких завдань: підтримка достатнього рівня ліквідності комерційного банку; поєднання різноманітних видів депозитів; підтримка взаємозв'язку і взаємної узгодженості між депозитними операціями і операціями по видачі позик по сумах і термінах депозитів і кредитних вкладень; сприяння отриманню банківського прибутку; розвиток банківських послуг і підвищення якості та культури обслуговування клієнтів [18,26].

Аналіз практики, що склалася, свідчить, що формування банківської депозитної бази – це досить складний процес, який залежить від об'єктивних та суб'єктивних чинників. До об'єктивних слід віднести такі: вплив світових грошових ринків, макроекономіки та держави на банківську діяльність; стан вітчизняного грошового ринку та наявність на ньому конкуренції; нерозвиненість системи страхування та гарантій банківських депозитів.

Серед суб'єктивних чинників можна виділити: масштаби діяльності і слабка капітальна база комерційних банків; відсутність в більшості вітчизняних банків науково - обґрунтованої концепції проведення депозитної політики; обмежений спектр пропонованих депозитних послуг.

Основою депозитної політики є визначення відсотку по вкладу.

Банки встановлюють диференційовані ставки залежно від виду депозитного рахунку, строку розміщення коштів на депозиті та суми вкладу. Ціноутворення за депозитними зобов'язаннями банку базується на аналізі співвідношення між депозитною ставкою, яка відображає ринкову вартість залучення коштів, та витратами банку, пов'язаними з обслуговуванням кожного виду депозитних рахунків. Якщо операційні витрати банку за рахунком значні, наприклад, для розрахункових рахунків клієнтів, то ставка буде низькою, або взагалі відсотки не виплачуватимуться. Іноді банк покриття витрат з обслуговування депозиту перекладає на клієнта, стягуючи фіксовану комісійну винагороду або встановлюючи вартість проведення кожної операції за

рахунком і одночасно виплачує відсотки за залишок коштів на клієнтському рахунку.

На рівень депозитної ставки впливають такі чинники, як попит і пропозиція грошових коштів на ринку, рівень ліквідності банку, структура та умови вкладу, правила обліку і оподаткування доходів тощо. Але в основу формування депозитних ставок покладено визначення базової ринкової ставки, яка показує той мінімальний рівень дохідності, що задовольнить інвестора у разі вкладення власних коштів у конкретний банк.

На рівень базової депозитної ставки впливають основні чинники:

- реальні темпи економічного росту в країні;
- очікуваний рівень інфляції протягом періоду вкладання коштів;
- ризик неповернення коштів, що пов'язується з конкретною банківською установою.

За економічним змістом відсоткова ставка — це вартість (ціна) грошей протягом часу, яка відображає альтернативні варіанти їх розміщення та ризику. Депозитна ставка є компенсацією власникові тимчасово вільних грошових коштів за їх використання протягом певного періоду часу. Власник розглядає різні варіанти вкладення коштів: підприємницьку діяльність, купівлю реальних активів, надання кредитів, придбання цінних паперів тощо. При виборі одного з напрямків вкладення інвестор прагне компенсувати втрачені можливості одержання доходу, які передбачалися в інших варіантах. Щоб зацікавити вкладника у розміщенні грошей в банку і змусити його відмовитися від інших варіантів, позичальники мають компенсувати йому середній рівень дохідності в економіці даної країни в цілому. Цей рівень майже дорівнює реальним темпам економічного росту за визначений період часу. В такий спосіб визначається початкова, або основна, вартість позичкових коштів, яка відбиває дійсне зростання, на противагу інфляційному росту цін на товари та послуги, і тому відома як реальна відсоткова ставка. За підрахунками економістів, реальні темпи росту для стабільних економік перебувають у межах 2,5 — 4%. Вищі темпи економічного росту можуть бути досягнуті деякими економіками на

певних етапах розвитку, але періоди такого інтенсивного підйому, як правило, нетривалі [3-5].

Реальна відсоткова ставка для будь-яких вкладень — це ставка на майбутній період, і в момент інвестування вона невідома. Отже, розрахунки відсоткових ставок за депозитом ґрунтуються на оцінці чи прогнозі рівня реального економічного росту, який очікується на період вкладення коштів.

Розрахунки виконуються за формулою визначення майбутньої вартості грошей FV :

$$FV = PV \left[1 + \frac{r}{100} \right]^n, \quad (3.26)$$

Де

PV — теперішня вартість інвестиції;

r — відсоткова ставка (річна, %);

n — кількість періодів вкладення коштів (роки).

Наступна проблема, з якою стикається інвестор, — це втрата купівельної спроможності грошових коштів протягом періоду вкладення внаслідок інфляційних процесів. Якщо гроші після повернення будуть частково знецінюватися, то інвестор з кожним новим вкладенням одержуватиме дедалі меншу реальну суму коштів і зрештою їх втратить. Отже, у процесі визначення базової депозитної ставки необхідно враховувати також очікувані темпи інфляції. Втрата купівельної спроможності грошей стосується не лише основної суми інвестицій, а й відсоткових виплат реальної ставки. Тому на очікувані темпи інфляції необхідно скоригувати як основну суму, так і виплати за реальною ставкою.

Рівень відсоткової ставки з урахуванням темпів економічного росту та інфляції називається номінальною безризиковою ставкою. Взаємозв'язок між

номінальною і реальною відсотковими ставками та рівнем очікуваної інфляції відомий як ефект Фішера. Номінальна безризикова ставка визначається за формулою:

$$r = \left[\left(\frac{FV}{PV} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \right] \cdot 100. \quad (3.27)$$

Вкладаючи кошти в той чи інший банк, інвестор приймає на себе певний ризик, пов'язаний з ймовірністю неповернення грошей. Рівень ризику неповернення коштів визначається статистичними методами і показує кількість вкладень, які не будуть вчасно (або взагалі) повернуті в розрахунку на кожну сотню зроблених інвестицій. З огляду на ризик неповернення інвестор змушений підвищити вимоги до рівня дохідності тих вкладень, які повернуться вчасно і з виплатою відсотків, а також компенсувати втрати інфляційної премії та реальної ставки. Премія за ризик може включати компенсацію інших видів ризику, таких як ризик зміни відсоткової ставки, ризик тривалості періоду інвестування і т. ін. Розрахунок базової ринкової ставки з урахуванням реальних темпів економічного росту, інфляції та ризику виконують за формулою (3.26), але при цьому під PV розуміють суму коштів, які будуть точно повернені в строк, тобто приймають до уваги ризик.

Нижче наведена запропонована методика розрахунку без ризикової депозитної ставки для ПАТ КБ "Приватбанк"

Інвестор вкладає 100 000 грн. на 1 рік до комерційного банку. При цьому очікувані темпи економічного росту становлять 1,5%, очікувані темпи інфляції — 8%, а ризик неповернення коштів — 2%. Розрахувати базову ринкову депозитну ставку.

1. Через рік інвестору з урахуванням реальної ставки банк має виплатити 1 500 грн. як відсотки за використання грошей протягом одного року:

$$100\,000 (1 + 0,015) = 101\,500.$$

2. З урахуванням компенсації втрат від інфляційних процесів протягом року виплати становитимуть 9 620 грн.:

$$101\,500 (1 + 0,08) = 109\,620.$$

Номінальна безризикова ставка з урахуванням темпів економічного росту та рівня інфляції становить 9,62%:

$$r_1 = [(109\,620 : 100\,000) - 1] \cdot 100 = 9,62.$$

3. Оскільки ризик неповернення дорівнює 2%, то інвестор упевнений у поверненні коштів у сумі 98 000 грн.:

$$100\,000 (1 - 0,02) = 98\,000.$$

4. Отже, базова ринкова ставка з урахуванням усіх чинників становитиме 11,86%:

$$r_2 = [(109\,620 : 98\,000) - 1] \cdot 100 = 11,86.$$

Результати розрахунків наведено в табл. 3.10

Таблиця 3.10

Складові відсоткової ставки за депозитом

Показник	Значення
Темп економічного росту, %	1,5
Інфляційна премія, %	8,12
Номінальна без ризикова ставка, %	9,62
Премія за ризик (спред), %	2,24
Базова ринкова ставка, %	11,86

Як бачимо, хоча рівень інфляції очікується в розмірі 8%, але інфляційна премія становить 8,12%. Це означає, що враховується вплив інфляції не лише на основну суму інвестиції, а й на дохід за даним вкладенням. Таке саме правило поширюється й на премію за ризик, яка дорівнює 2,24%, хоча ризик неповернення коштів — 2%. Отже, за даних умов менеджмент банку має запропонувати клієнтам депозитну ставку, не нижчу за 11,86%.

У практичній діяльності банки не завжди мають змогу скористатися запропонованим методом визначення депозитної ставки, оскільки для одержання достовірних результатів необхідна інформація про прогнозні значення темпів економічного росту та інфляції. На рівні окремого банку розрахунок цих макроекономічних показників ускладнюється.

За умов нестабільного економічного розвитку, що спостерігається в Україні протягом останнього десятиріччя, передбачити рівень інфляції, визначити ризиковість банківської установи, а також спрогнозувати темпи росту, які насправді перетворилися на темпи економічної кризи (падіння), не вдається навіть на макроекономічному рівні. Тому вітчизняні банки при встановленні депозитної ставки орієнтуються на рівень облікової ставки НБУ та пропонують клієнтам плаваючу ставку, яка переглядається в разі зміни облікової ставки. Несприятливі економічні процеси змусили банки перейти до короткострокового залучення коштів, коли депозити приймаються на такий період часу, у межах якого темпи інфляції більш чи менш точно можуть бути передбачені. Використання облікової ставки НБУ як орієнтиру щодо пропозиції ставок за депозитними рахунками цілком обґрунтоване, оскільки в обліковій ставці очікуваний рівень інфляції вже врахований, а в Україні саме інфляція є головним чинником, що впливає на рівень банківських ставок.

Депозитна ставка банку здебільшого дещо нижча за облікову ставку, хоча іноді такі чинники, як попит і пропозиція грошових коштів на ринку та конкурентні позиції банку, призводять до появи значних відхилень від цього правила.

Банки, які не мають на ринку репутації надійних та стабільних установ, змушені з метою залучення клієнтів пропонувати високі депозитні ставки. У такому разі менеджмент банку повинен точно знати напрямки та обсяги можливого розміщення ресурсів та їх дохідність. Значне підвищення депозитної ставки за відсутності високодохідних напрямків розміщення залучених ресурсів може призвести до появи від'ємного спреду, а отже, збиткової діяльності банку.

Одним із факторів стабілізації банківської системи є система страхування депозитів, існування якої на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як однієї зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвинених країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію певної суми депозитного вкладу власникові в разі банкрутства банку. Так, у США вкладник має право на відшкодування фактичної суми депозиту на момент банкрутства банку в межах 100 тис. дол. Виплати здійснюються із загального фонду страхування депозитів, який формується з відрахувань кожного банку залежно від обсягів депозитної бази.

В Україні робота над створенням системи страхування депозитів уже розпочата. Це дозволяє сподіватися на вирішення проблеми високої ризиковості банківських вкладів найближчим часом, що сприятиме підвищенню надійності та стабільності вітчизняних банків. Одним зі шляхів зниження ризику неповернення коштів для юридичних осіб стало надання можливості відкривати два розрахункові рахунки в різних банках, завдяки чому вдається застосовувати такий метод управління ризиками як диверсифікація. Досі ускладнення фінансового стану банку призводило до втрати коштів на розрахункових рахунках клієнтів, унеможлиблювало проведення будь-яких господарських операцій та автоматично означало банкрутство юридичних осіб, які мали рахунок у цьому банку. За теперішніх умов досить високої ризиковості української банківської системи відкриття двох розрахункових рахунків не дає гарантії уникнення ризику неповернення коштів, але дозволяє його знизити.

Підсумовуючи сказане, можна дійти висновку: пошук оптимального рівня депозитної ставки — складне завдання, яке має вирішувати менеджмент кожного банку самостійно залежно від ринкової ситуації, власних потреб та можливостей. Занадто низький рівень ставки призводить до відпливу депозитів з банку, зменшує обсяг кредитних ресурсів, а отже, звужує можливості проведення активних операцій та отримання доходів. Завищення депозитної ставки тягне за собою зростання відсоткових виплат за рахунками клієнтів і за відсутності високоефективних напрямків розміщення ресурсів спричинюється до зменшення маржі чи навіть завдає збитків.

Таким чином на основі вищезгаданого можна зробити наступні висновки до третього розділу кваліфікаційної роботи:

1) Запропоновано підхід для визначення такої важливої складової ризику ліквідності, як ризик перевкладення, або ролл-овер.

На основі аналізу ризику перевкладення запропоновано класифікацію вкладів на ризикові та вклади, вільні від ризику. Дано визначення арбітражу за строками погашення. За базу для розрахунку кривої дохідності, вільної від арбітражу за строками погашення, запропоновано брати ставку за вкладом зі строком, що дорівнює періоду управління. Доведено, що лише зростаючі криві дохідності є кривими дохідності, вільними від арбітражу. Запропоновано ризик відпливу коштів унаслідок ризику відмови вкладника перевкласти вклад, що погашається, нейтралізувати зменшенням відсоткової ставки порівняно зі ставкою за вкладом, вільним від ризику. На основі цього підходу побудовано ризик-нейтральні криві дохідності.

2) Запропоновано методику розрахунку без ризикової ставки закладами. За наведеним прикладом рівень інфляції очікується в розмірі 8%, але інфляційна премія становить 8,12%. Це означає, що враховується вплив інфляції не лише на основну суму інвестиції, а й на дохід за даним вкладенням. Таке саме правило поширюється й на премію за ризик, яка дорівнює 2,24%, хоча ризик неповернення коштів — 2%. Отже, за даних умов менеджмент банку має запропонувати клієнтам депозитну ставку, не нижчу за 11,86%.

3) Запропоновано використовувати VaR-метод для вартісної оцінки ризику.

Здійснено розрахунок можливих втрат банку при від'ємному розриві між активами і пасивами зі строком погашення до 1 місяця (“-”41 млн. грн.). Середня процентна ставка дорівнює 1,465 %, її волатильність дорівнює 0,353. Прогнозна процентна ставка становитиме 1,97 %.

Можливі максимальні втрати, якщо банку доведеться виконувати свої зобов'язання до 1 місяця становитимуть 78 тис. грн. Зауважимо, що, якщо банку було б необхідно терміново залучати кошти для розрахунків за своїми зобов'язаннями в останній день місяця, коли процентна ставка “овернайт” становила 7 %, то його втрати були б у 3,5 раза більші і становили 273 тис. грн. (так звані екстраординарні втрати).

Отже, використання VaR-методу, на відміну від геп-аналізу та інших методів, дозволяє отримати узагальнюючу вартісну оцінку ризику ліквідності з врахуванням характеру розривів між активами і пасивами за строками і більш точно оцінити допустимий для банку ризик ліквідності, виходячи з наявного фінансового результату та капіталу.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи викладені положення кваліфікаційної роботи можна зробити наступні висновки:

1. В сучасних умовах розвитку банківського сектору досить актуальною проблемою являється відсутність та необхідність у формуванні та побудові сучасного механізму управління активами та пасивами банківських установ, який забезпечить належний рівень ефективності, фінансову стійкість, стабільність, ліквідність та максимізацію фінансового результату.

2. Слід зазначити, що фондовий ринок, будучи частиною економічної системи країни, є найбільш чутливим до змін зовнішнього середовища. Усі управлінські рішення, що приймаються як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств, призводять до зміни ділової активності фондового ринку і курсових вартостей цінних паперів зокрема. Тому актуальним стає питання прогнозування розвитку фондового ринку і визначення певного впливу такого розвитку на стратегію і тактику поведінки інвестора щодо управління портфелем цінних паперів

3. Основне правило раціонального інвестування у цінні папери таке: диверсифікація або інвестування в різні види цінних паперів обумовлює зменшення портфельного ризику. Чим ширший перелік різних видів фінансових активів, залучених до портфеля, тим більше розпорозується в портфелі ризик і зменшується нестабільність портфеля.

4. Формування чіткої та гнучкої депозитної політики банку є необхідною умовою раціональної організації діяльності банку у сфері залучення депозитів та відповідних відносин між банком та його вкладниками, що визначається перш за все правильною постановкою мети і стратегічних цілей депозитної політики банку, пріоритетів в обслуговуванні перспективних груп вкладників та використанні адекватних видів депозитних послуг як кінцевого банківського продукту, а також розробкою всіх необхідних технологічних процедур у формі спеціального алгоритму дій і заходів банківського персоналу та їх професійних

обов'язків і повноважень у прийнятті рішень, що стосуються проведення депозитних операцій.

5. В остаточному варіанті депозитна політика банку як цілісна концепція його діяльності у сфері залучення депозитів є одним із внутрішніх факторів ефективної діяльності банку, підтримки його ліквідності. Як детальний план дій (програма) депозитна політика банку виступає вихідним моментом організації практичної депозитної діяльності банку. З метою активізації процесів залучення коштів населення та юридичних осіб до активного банківського обороту пропонується впроваджувати нові види банківських депозитів, зручних для клієнтів: pow- рахунки, super pow – рахунки, вклади, дохід на які нараховується за складними процентами, депозитні рахунки грошового ринку та різні (святкові, відпускні, інвестиційні) депозити; активніше залучати кошти громадян України в іноземній валюті, залучаючи активніше при цьому до обслуговування й іноземних громадян; прискорити реалізацію державної програми цілісної автоматизованої системи безготівкових розрахунків.

6. ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО „ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК” (далі - ПУМБ або Банк) є правонаступником усіх прав та зобов'язань Закритого акціонерного товариства “Перший Український Міжнародний банк”, яке було правонаступником усіх прав та зобов'язань Закритого акціонерного товариства з іноземними інвестиціями та участю українського капіталу “Перший Український Міжнародний банк”, яке було створене за рішенням зборів акціонерів (протокол №2 від 3 вересня 1996 р.)

Основні показники комерційного банку, які були проаналізовані: активи, власний капітал, прибуток, чисельність персоналу, зобов'язання комерційного банку. Активи комерційного банку постійно збільшуються, абсолютне ланцюгове зростання складає 20712157 тис.грн.(темп зростання 246,34%). Причина збільшення активів зростання ринку банківських послуг. Основою функціонування будь – якого комерційного банку є власний капітал. Абсолютне зростання власного капіталу складає 1660747 тис.грн, у

відсотковому еквіваленті 170,11%. Значну питому вагу в пасивних операціях займають зобов'язання комерційного банку. Темп зростання зобов'язань комерційного банку ПАТ «ПУМБ» коливається в межах 88 – 229%. Показник чисельності персоналу мав зростання в докризовий період (до 2017р.), в цілому кількість працівників за 2016-2017рр. збільшилось на 1314 осіб., в період 2018-2020рр. кількість працюючих зросло до показника 2928 чол. В результаті зростання обсягів послуг, реалізації масштабних проектів у 2019 році ПАТ «ПУМБ» отримав найбільший чистий прибуток у розмірі 829900 тис.грн. Розміри прибутку мають галопуючу тенденцію, зростання спостерігається у 2018 та 2010рр., а зменшення у 2016, 2018 та 2020 рр.

Найбільший відсоток в структурі коштів клієнтів займають юридичні особи та фізичні особи, питома вага державних та громадських структур мізерна (до 2%). У фізичних осіб більший відсоток припадає на строкові вклади, а юридичні особи навпаки в результаті роботи з контрагентами більше користуються поточними рахунками. Державні організації не мають строкових вкладів, динаміка вартості коштів на поточних рахунках має тенденцію до збільшення. Загальна вартість коштів клієнтів збільшилась майже в 5 разів.

7. Запропоновано підхід для визначення такої важливої складової ризику ліквідності, як ризик перевкладення, або ролл-овер.

На основі аналізу ризику перевкладення запропоновано класифікацію вкладів на ризикові та вклади, вільні від ризику. Дано визначення арбітражу за строками погашення. За базу для розрахунку кривої дохідності, вільної від арбітражу за строками погашення, запропоновано брати ставку за вкладом зі строком, що дорівнює періоду управління. Доведено, що лише зростаючі криві дохідності є кривими дохідності, вільними від арбітражу. Запропоновано ризик відпливу коштів унаслідок ризику відмови вкладника перевкласти вклад, що погашається, нейтралізувати зменшенням відсоткової ставки порівняно зі ставкою за вкладом, вільним від ризику. На основі цього підходу побудовано ризик-нейтральні криві дохідності.

8. Запропоновано методику розрахунку без ризикової ставки за вкладками. За наведеним прикладом рівень інфляції очікується в розмірі 8%, але інфляційна премія становить 8,12%. Це означає, що враховується вплив інфляції не лише на основну суму інвестиції, а й на дохід за даним вкладенням. Таке саме правило поширюється й на премію за ризик, яка дорівнює 2,24%, хоча ризик неповернення коштів — 2%. Отже, за даних умов менеджмент банку має запропонувати клієнтам депозитну ставку, не нижчу за 11,86%.

9. Запропоновано використовувати VaR-метод для вартісної оцінки ризику. Здійснено розрахунок можливих втрат банку при від'ємному розриві між активами і пасивами зі строком погашення до 1 місяця (“–”41 млн. грн.). Середня процентна ставка дорівнює 1,465 %, її волатильність дорівнює 0,353. Прогнозна процентна ставка становитиме 1,97 %. Можливі максимальні втрати, якщо банку доведеться виконувати свої зобов'язання до 1 місяця становитимуть 78 тис. грн. Зауважимо, що, якщо банку було б необхідно терміново залучати кошти для розрахунків за своїми зобов'язаннями в останній день місяця, коли процентна ставка “овернайт” становила 7 %, то його втрати були б у 3,5 раза більші і становили 273 тис. грн. (так звані екстраординарні втрати). Отже, використання VaR-методу, на відміну від геп-аналізу та інших методів, дозволяє отримати узагальнюючу вартісну оцінку ризику ліквідності з врахуванням характеру розривів між активами і пасивами за строками і більш точно оцінити допустимий для банку ризик ліквідності, виходячи з наявного фінансового результату та капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюблюк О.В. Оптимізація управління активами і пасивами комерційного банку. Фінанси України. 2002. № 5. С. 129–137.
2. Васюренко О. В. Современные методы управления банковскими ресурсами. Х.: Гриф, 1997. 390 с.
3. Кириченко О. Банківський менеджмент : навч. посібн. [для студ. ВНЗ] / О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко. К. : Вид-во "Основи", 1999. 671 с.
4. Банківський менеджмент: Навч. посіб. / О.А. Кириченко, І.В. Гіленко, С.Л. Роголь та ін.; За ред. О.А. Кириченка. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Знання-Прес, 2002. 438 с.
5. Банківський нагляд. Фінансовий стан банків. Національний банк України. URL : <http://www.bank.gov.ua>. (дата звернення 20.09.2021)
6. Банківські операції. підручник: 2-ге вид., випр. і доп./ А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. К.: КНЕУ, 2002. 476 с.
7. Головка А.Т., Грушко В.І., Денисенко М.П. та ін. Система банківського менеджменту: навч. посіб. за ред. О.С. Любуня та В.І. Грушко. К.: Фірма "ІНКОС", 2004. 480 с.
8. Любунь О.С., Грушко В.І. Фінансовий менеджмент у банку: навч. посіб. К.: Вид. дім "Слово", 2004. 296 с.
9. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності: Навч.-метод. Посібник для самост. вивч. дисц. / І. М. Парасій-Вергуненко. К.: КНЕУ, 2003. URL: <http://ubooks.com.ua/books/000246/inx.php>.
10. Банківська справа / за ред. А.М. Мороза. К. : КНЕУ, 2000. 384 с.
11. Васюренко О. В. Банківські операції: Навчальний посібник. К.: Товариство «Знання», КОО, 2004. 324 с.
12. Кочетков, В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: монографія / В. М. Кочетков. К. : КНЕУ, 2002. 238 с.

13. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. / Л. О. Примостка. К. : КНЕУ, 2004. 466с.
14. Банківська справа. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Банківські операції: Навчальний посібник. Т.1 / В. О. Сичов, В.Т. Александров, В.В. Остапенко я-а ін. К.: АВТ, 2004. 528 с.
15. Банківська справа: навч. посіб. / За ред. Р.І. Тиркала. Тернопіль: Карт-бланш, 2001. 314 с.
16. Банківські операції: підручник / За ред. А. М. Мороза. 2-ге вид. К.: КНЕУ, 2002. 476 с.
17. Бицька, О. Банківський капітал в економіці України. Вісник Національного банку України. 2006. № 1. С. 48–51.
18. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні. Львів : Вид-во ЛКА, 2005. 544 с.
19. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності: підручник. К.: КНЕУ, 2004. 599 с.
20. Глущенко В. В. и др. Анализ и регулирование деятельности коммерческого банка. Х.: АО «Бизнес Информ», 2000. 76 с.
21. Грушко В.І. Системна модель аналізу фінансової стійкості комерційного банку. Фінанси України. 2001. № 12. С. 20–27.
22. Енциклопедія банківської справи України / ред. кол.: В. С. Стельмах (голова) та ін. К. : Молодь, Ін Юре, 2001. 680 с.
23. Кривцун І.М. Управління ризиками комерційного банку. Регіональна економіка. 2008. № 4. С. 104-106.
24. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика : навч. посіб. / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. К. : ІВЦ „Видавництво „Політехніка”, 2004. 200 с.
25. Швець Н.Р. Методи вимірювання величини банківських ризиків: перспективи застосування в українській банківській практиці. Економічні науки. 2010. № 6. С. 222-224.
26. Швець Н.Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління. Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 97-99.

27. Кльоба Л.Г. Управління банківською інвестиційною діяльністю: Монографія/ За ред. д-р екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – Львів: Тріада плюс, 2007. 194 с.
28. Бицька О. Банківський капітал в економіці України. Вісник Національного банку України. 2006. № 1. С. 48–51.
29. Бойківська Л.І. Методи оцінок банківських ризиків. Актуальні проблеми розвитку регіону. 2009. № 5. С. 164-168.
30. Васильченко З. М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація: Монографія. К.: Кондор, 2004. 526 с.
31. Бартош О. Депозитна політика банку та основні етапи її формування. Вісник УБС НБУ. 2008. № 3. С. 97-101.
32. Волохата В.Є. Роль депозитної політики в управлінні ресурсами банку. Вісник НТУ "ХПІ". Харків: НТУ "ХПІ". 2012 . № 58 (964). С. 38-46.
33. Герасименко Р.А. Депозитная политика банков и факторы, влияющие на ее формирование. Финансы, учет, банки. 2011. № 1 (17). С. 141-150.
34. Дмитрієва, О. А. Депозитна політика комерційного банку в умовах стабілізації грошово-кредитного ринку України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01. Київ, 2004.18 с.
35. Еш С. Депозитна політика комерційного банку та на* прями її вдосконалення в умовах економічної кризи банків. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9499/1/DEPOZITIC%20POLICY%20OF.pdf>.
36. Волошин М. Дострокове повернення депозитів фізичних осіб у банку. Вісник НБУ. 2012. №12. С. 28-33.
37. Волошин М. Модель перевкладання депозитів фізичних осіб з урахуванням міграції між банківськими продуктами. Банківська справа. 2013. №2. С. 37-49.
38. Андрушків, Т. Депозитна політика комерційного банку та напрями її вдосконалення. Українська наука: минуле сучасне, майбутнє. 2012. № 17.С. 3–13.
39. Дребот, Н. П. Стратегія банківської установи на ринку депозитних послуг URL: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/RE/2008_4/Re200804_17.pdf
40. Д'яконов І. І. Теоретичні аспекти і класифікація депозитних ресурсів

комерційних банків. Сталий розвиток економіки : всеукр. наук.-вироб. журнал. URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2012_1/286.pdf

41. Внукова Н. М. Ринок фінансових послуг: Навчально-методичний посібник. Х.: ІНЖЕК, 2004. 276 с.

42. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні. – Львів: Вид-во Львівської КА, 2005. 544 с.

43. Глущенко В. В. и др. Анализ и регулирование деятельности коммерческого банка. Х.: АО «Бизнес Информ», 2000. 76 с.

44. Коваль, С. Л. Формування фінансових ресурсів комерційних банків. Фінанси України. 2004. № 7. С. 110–115.

45. Уманцев Ю. Міжнародне портфельне інвестування в контексті фінансової глобалізації. Вісник НБУ. 2008. № 9 (149). С. 26–34.

46. Кредитний ризик комерційного банку : навч. посібн. / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко / за ред. В.В. Вітлінського. К. : Тов. "Знання", КОО, 2000. 251 с.

47. Пономаренко В. С. Моделювання поведінки інвестора на фондовому ринку: монографія / В. С. Пономаренко, О. В. Раєвнева, К. А. Стрижиченко. Харків : Інжек, 2004. 264 с.

48. Примостка Л.О. Банківські ризики: теорія та практика управління : монографія. К. : КНЕУ, 2001. 263 с.

49. Заруцька О. П. Управління ризиками – провідний чинник фінансової стійкості вітчизняних банків. Фінанси України. 2006. № 3. С. 94–105.

50. Кочетков, В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти. монографія. К. : КНЕУ, 2002. 238 с.

51. Кузнецова А.Я. Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності : монографія / Ін-т економічного прогнозування НАН України. Л. : Львів. банк. ін-т НБУ. 2005. 367 с.

52. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій. Тернопіль : Вид-во "Економічна думка", Карт-бланш, 2001. 320 с.